Број 198. У Новом Саду у суботу 23. септембра 1906. Година XLI.

„Застава“ излази сваки дан два пута, а недељом и понедељником једаред.

Цена је за **Угарску** кад се јутарњи и вечерњи лист заједно шаље на један месец 2 кр. 40 пот. на четврт године 7 круна. Кад се јутарњи и вечерњи лист засебно шаље: месечно 2 кр. 98 пот. на четврт године 8 круна 75 пот.
За **Аустрију и све остале земље** на четврт године 10 круна.

Народним бројевима од петка цена је: за пола године 2 круне, на целу годину 4 круне, а за стране земље годишње 6 круна 50 пот.
Појединн вечерњи бројеви стају 10 потура.

Телефон бр. 131.

ЗАСТАВА

ЛИСТ СРПСКЕ НАРОДНЕ РАДИКАЛНЕ СТРАНКЕ

(Вечерњи лист.)

ИЗДАЊЕ „РАДА“ ДЕОНИЧАРСКОГ ДРУШТВА У РУМИ.

За огласе плаћа се по 12 пот. од сваке врсте оваких ситних слова.

Уредништво „Заставе“ је у кући г. Ј. Т. Чавића
Администрација „Заставе“ налази се у кући, где је Милетићева штампарија у главној ул. бр. 22
Дописи шаљу се уредништву а претплата и огласи администрацији „Заставе“.

Рукописе не враћамо.

Појединн вечерњи бројеви стају 10 потура.

Чек-конто 12008.

ПРВА РЕЧ.

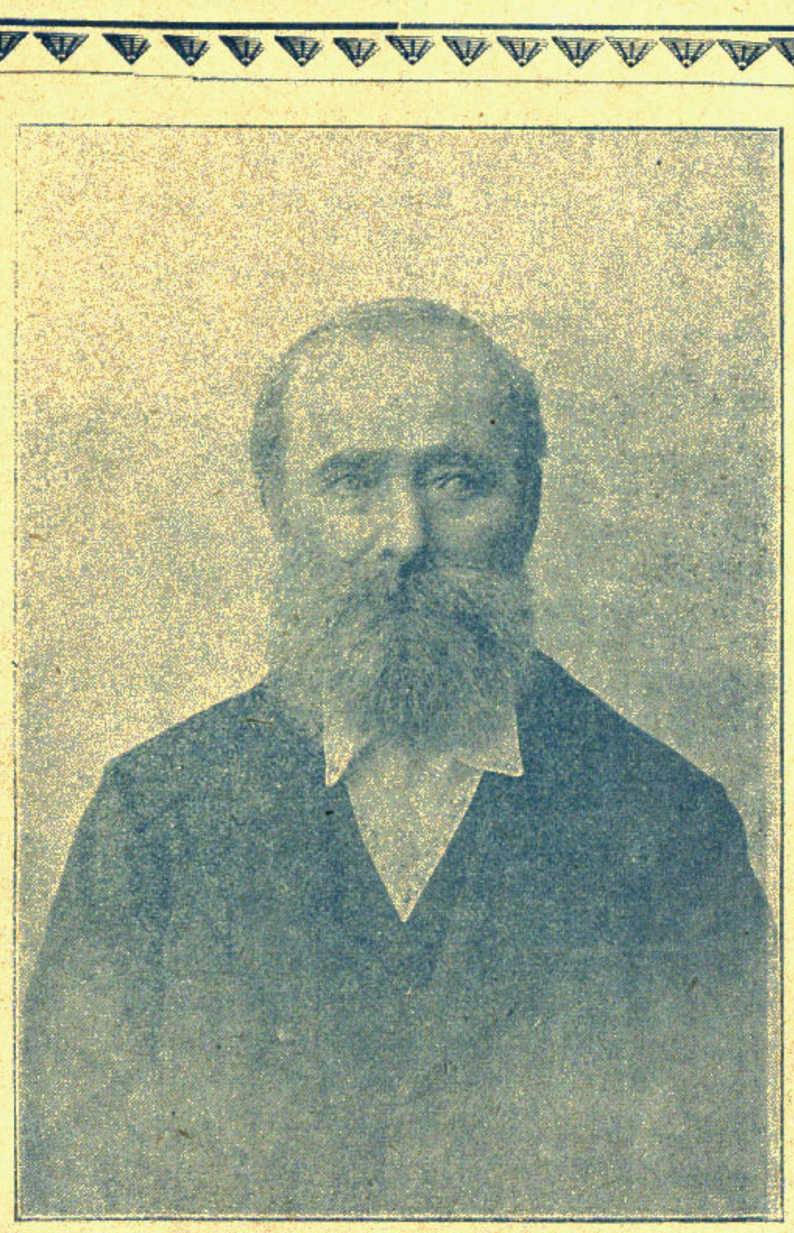
Драги госп. Томићу!

Ви сте ме пријатељски позвали, да Вам напишем један чланак за свечани број „Заставе“ поводом њенога четрдесетогодишњег јубилеја.

ријски догађај, који прави сензацију и сву пажњу публике на се обрати тако, да његова књига прође скоро неопажена и без очекиванога ефекта! Код мене је само обрнут случај: моји горе споменути радови не болују од недостатка пажње,

Др. СВЕТОЗАР МИЛЕТИЋ
Слика из 1866. год. кад је покренуо „Заставу“.

Др. СВЕТОЗАР МИЛЕТИЋ
Последња слика из 1900. г.

Још сте ми и то казали, како тај чланак мора, безусловно **мора** добити place d' honneur. мора доћи на прво место. Под импресијом вашега пријатељског наваљивања ја се моментано преварих, те Вам обећах тај чланак не размишљавши довољно о томе, какав сам тежак и веома деликатан задатак ја тиме на се примио. Лако је Вама било понудити ми такав частан и ласкав задатак, лако је и мени било **обећати** његово испуњење, али кад је дошло до тога, да то обећање одржим и испуним, онда сам тек на своју велику жалост увидео, да ја сад апсолутно нисам у стању, да на челу свечанога броја парадирам са својим чланком. На првом месту стоји као неодољива сметња то, што је све моје радове такве врсте пратио један фатум или фаталитет, који се ево и у овој прилици понавља и наставља, а он је у томе, што се редовно, сасвим редовно догађало, да ја треба да спремим какву беседу или какав чланак за неку свечану прилику баш онда, кад сам ја као за пакост највише заузет и претрпан разним сувопарним и заморним службеним пословима, комисијама и осталим бригама и мукама, које ми живот веома издашно и у изобиљу пружа и онда, разуме се, ја морам тај говор или тај чланак да спремам и састављам онако с ногу, на брзу руку, као једно умно недоношче, које није имало довољно времена да се развије и да сазре. И тако сам се увек уверио, да доиста и књиге, листови, чланци у опште сви умни продукти, имају такође свој фатум, као што су Латини већ давно казали: habent sua fata libelli. Ту ми паде на памет, како се једном приликом познати француски писац Гонкур јавно жалио на фатум, који прати његове радове у томе, што увек, просто увек, кадгод он изда какву своју књигу, мора у исто време да се деси какав крупан историјски догађај, који прави сензацију и сву пажњу публике на се обрати тако, да његова књига прође скоро неопажена и без очекиванога ефекта! Код мене је само обрнут случај: моји горе споменути радови не болују од недостатка пажње, они се напротив с пажњом очекују, али је моја невоља у томе, што увек, ама увек ја баш онда, као што рекох, немам довољно мирноће, умне сталожености и ведрине, ону како Французи кажу: Derénité intelectuelle, која је безусловно потребна, па да такав говор или чланак буде добро израђен и достојан оне пажње, којом се очекује. Ето то је један разлог зашто нисам у стању био да Вам спремим обећани чланак. Ну поред тога има још један узрок, који је јачи и тежи од овога, што сам га сад споменуо. Поводом поученога ми чланка за **свечани** број ја сам онако у мислима преметавао неписану књигу својих успомена и том сам приликом мало дубље завирнуо у мој психички апарат, који је некад у минулим данима тако живо и интензивно вршио своју функцију у стварању и састављању говора и чланака за нормалне и критичке моменте, за обичне и свечане прилике и т. д Ја и сад покушах да куцнем у церемонијалну, светковинску жицу тога мога апарата, у жицу, која је вазда живо одјекнула у таквим свечаним тренутцима, кад је ваљало прославити какав значајан моменат у драматској историји нашега раскомаданога народа, кад је ваљало дати свечана израза великим успоменама из прошлости и великим надама и — илузијама о будућности. Мислио сам, да ће та жица и сад одјекнути, али сам морао уз досадашње толике дезилузије да доживим ево и ту, да та жица не одјекне, да не даје више никакав тон, као оно кад на клавиру ударите у једну „тастну“ без звука, јер је жица пукла. Да, да, та ми је жица у моме психичком апарату попустила, пукла и умукла „у дугом трпу века трулога“, како негде рече песник у дугогодишњем кретању и обртању по овој „пустињи егоизма“, што се зове живот. У вреви и метежу сва-

кидашњега живота, заузет и обузет дневним дужностима, ситницама и мукама човек нема довољно времена ни мира за ту мучну студију, која се зове познавање самога себе. Па тако је и код мене било и тек ми је ваша понуда, да пишем тај фатални чланак, дала нарочитога повода, да се за часак позабавим самим собом и да се — радикално излечим од једне обмане, у којој сам досад живео и којом сам се још заваравао, а то је: да ми је у пркос остарелом телу душа још остала млада и способна за светковинске емоције. Што ја то до сад нисам тако потпуно сазнао, томе је, осим мало час споменуте животне забуне и заузетости, још и то узрок, што по самој природи људској човек воли што дуже да се завара, како он тобож „јуначки“ одолева разорним утецајима година, он крије од себе самога мисао о опадању своме. Па тако је и код мене било. Многе ми је илузије већ давно развејало време, ово је била још последња илузија, а сад је и она разорена. Ето видите, драги пријатељу, како сте у најбољој намери и сасвим нехотично погрешили, кад сте од мене тражили чланак за свечани број, али је још далеко већа моја погрешка, што сам онако несмотрено и брзоплето обећао тај чланак, па сад ево морам да вам причам ову дугу и досадну историју, да се извиним за погажену реч и да вам докажем, како за мене у овоме случају важи оно познато: ad impossibilia nemo tenetur (нико није обвезан на оно што је немогуће). Не може се очекивати чланак за свечани број (та ме реч „свечани“ нарочито плаши), од човека, који је већ дубоко угазио у старачки песимизам и чијој су души крила већ сасвим саломљена.

Ситуација, у којој се ја сад према Вама и према четрдесетогодишњој јубиларци „Застави“ налазим, опомиње ме на једну малу али интересну сцену, која се догодила у редакцији „Заставиној“ тачно пре четрдесет година.

Кад је Милетић покренуо „Заставу“ у Пешти као њен власник, издаватељ и уредник (тако се он на њој потписивао) онда сам ја имао част и срећу стојати уз великога шефа и директора као његов врло скромни и по нужди „главни“ сарадник, каквом је титулом он мене новинарског пролетарца тада почаствовао. Милетић је тада био у исто време посланик на угарском сабору, где је он развио своју знамениту парламентарну активност, којом је, може се слободно рећи, обележио најзначајнију фазу у парламентарној акцији угарских Срба, јер никад ни пре њега ни после њега није глас српскога народа тако моћно и с толиким ауторитетом одјекнуо у угарској сабornици, као што је одјекнуо кроз уста његовога вође, та је фаза била значајна и по томе што је у то доба број српских посланика био већи но ма кад пре и после тога. Ну о томе ја у овој прилици не мислим опширније говорити, то остављам за другу прилику. Овде ми је главно само то да споменем, како је Милетић својим радом у сабору, у одборима и у клубу био толико заузет, да на листу није могао ни издалека онолико радити, колико је иначе вољан био; он је тек с времена на време написао по један крупнији и важнији чланак и поред тога белешке о раду у сабору и клубовима, а сав остали редакциони посао лежао је на мојим слабим, младачким плећима; ја сам морао писати уводне чланке, политички преглед, кореговати па и фабрицирати дописе, бринути се за телеграме, белешке, новости и т д. Морам овде захвално признати, да су ме у томе својски потпомагали тадашњи Текелијини питомци: М. Димитријевић, И. Вучетић, Светозар Савковић, Туроман, Стева Поповић преводећи из страних новина телеграме и белешке и попуњавајући од времена на време подлистак. Ето такав је тада био састав редакције. А главни редакциони одбор састављали смо нас тројица: Милетић Змај и моја маленкост У почетку редакција „Заставе“ није имала свој засебан стан него је имала своје привремено уточиште у Текелијануму, у коме је ЗмајЈова био тада инспектор (управник) и издавао својега „Змаја“ Једнога дана дођем ја, као обично, у нашу привремену редакцију у Текелијанум и уђем у ону велику салу са дугачким зеленим столом, где смо те редакционе послове радили ја и Змај; затекнем ту Змаја где седи већ за столом нешто туробан и замишљен па се задубио у неку хартију, на којој је било нешто написано. Кад уђох он диже главу и поздрави се самном: „Сервус Гиго, како си?“ „Ех, како сам“, одговорих, „па нисам добро, јер треба ето да пишем уводни чланак за сутрашњи број, а ја нисам баш никако расположен зато; боли ме глава, мутна ми је и тешка, мисли растројене, не могу две паметне да саставим То је тај врашки новинарски посао, мораш бити вазда навијен као вергл, као инструмент, који мора да свира и кад му се не свира, да пише и кад му се не пише!“ Змај ме је слушао и преко лица му прелете суморан осмејак; после кратког ћутања он ће ми рећи: „Да, да, тешко је то; али од тешкога има још и теже; ти знаш оно латинско: solamen miseris socios habuisse malorum. Утеха је беднима да имају другове у беди. Па и ја ћу ево да те утешим и разведрим, јер сам тај мучни задатак на се примио, да све вас разведравам и насмејем; ти у својим чланцима можеш да навијеш жице, какве хоћеш, можеш с публиком да тугујеш кад се њој тугује, да дунеш у убојну трубу, кад је она ратоборна, да се раздрагаш, кад је она раздрагана, у опште дакле, да удешаваш свој тон према њеном па и према своме расположењу; али ја ја морам да се вечито шалим, да публику разведрим и насмејем и кад је она туробна и крајње нерасположена и да се шалим и онда, кад мени није до шале — шта велиш на то? Ево ја сад баш треба да напишем једну шаљиву песму а мени се — плаче!“ То рече, а очи му се као мало навлажише и мене је та његова исповест дубоко дирнула, јер сам знао и зашто му се плаче; видех доиста да има и много веће невоље од моје, а кога не би могао утешити и разведрити Змај? Прође ме одмах сав мамурлук, у глави ми се разведри и ја седох одмах да пишем чланак, а Змај се опет удубио у ону хартију, да састави песму у којој се — смеје кроз сузе.

Па зар нисам ја сад од прилике у сличној ситуацији као што је тада био Змај? Он се, наравно, ипак сретно извукао из те ситуације, он је савладао своје суморно расположење и испевао шаљиву песму, е али зато треба бити Змај и то још Змај у пуној младачкој снази из лета господња 1866.! Да је нешто мени још онда у глави сенула мисао, да ће „Застава“ можда доживети овакав јубилеј и да ћу и ја у то време још бити жив, па да сам још онда само тек захватио у своју богату и добро сортирану осећајну ризницу, па један низ згодних јубиларних мисли и фраза фиксирао на хартији и као мали уштеђени капитал оставио за ове моје и „Заставине“ старе дане — како би то сад лепо било и добро дошло! Али ја на жалост целога свога века нисам никад умео практички да течем капитал и да располажем с капиталом, нити сам помишљао на уштеђевину за старе дане, па тако је онда морало бити

ПОДЛИСТАК.

»Застави«

(на дан четрдесетогодишњице).

Четрест лета бој се бије
Бој очајан, тежак, љут,
„Застава“ се српска вије
И казује прави пут.
Нек убојна труба свира
И зове на нови бој;
Под „Заставу“ све се збира
Све што љуби народ свој.
Душман хоће да нас свали
Али Србин још је жив,
У огњу се челик кали,
Борбом Србин бива див.

Четрест лета борба с' била
Не осећа Србин пад,
„Застава“ га соколила
Храбрио га српски над.
Народ цео још се неда
„Застава“ је његов глас,
Народ у њу с вером гледа
А вера је њему спас.
Враг је моћан, ми смо мали,
Али свак је српски син,
У огњу се челик кали
Борбом Србин бива цин.

О „Заставо“ немој стати,
Лепршај се изнад нас
Народна те љубав прати,
Ти си његов снажни глас.
Знамење си вазда била
Лепших дана рода свога,
Лепршај се, шири крила,
С тобом правда, с тобом Бог.
Залуд враг се на те врже,
Да те баци чак у кал,
Тебе снажне руке држе:
И све што је радикал.

Бораца је доста пало,
Очајан је био бој,
Четрест лета — то је мало
Још толико лета број.
Још четрест нек се бије
Бој очајан, тежак, љут,
А „Застава“ нек се вије
И казује роду пут.
Шта ти могу желет друго
Лепршај се, снажи лет,
Поживила Српству дуго
Дочекала и столет.

М П.

Како је отац затворен?

(23. јуна 1876. год.)

Само је требало спремити ствари, па да се кренемо с оцем на пут за Швајцарску. Не рад разоноћења и да видимо и обиђемо живописну лепу Швајцарску, него се спремах да наставим више науке у Цириху и слушам медицину.

Мој отац беше сав сретан што ћу се посветити науци, не с тога, што је онда још реткост бивало код нас Срба, да се женске дају на више науке, већ зато, што је он мене вазда гледао као сина, стално ме звао Милошем, а док бејах дете, дуго сам ишла у мушком оделу, јер тако беше очева воља.

Већ је било крајње време да се крепем на пут, јер сам до септембра требала да положим пријамни испит. Но мој бабајко с дана на дан ишчекиваше и говораше: Стићи ћемо још на време.

У то време бесмо на дому осим оца само ја и мој брат Славко, јер мати беше у купатилу.

У вече 23. јуна дође отац на вечеру, а са њиме наш омиљени сад већ умрли чика Јова (Змајова.) Отац ми при уласку рече: Ево ти доводим милог госта да вечерамо а ти после спреми кревет чика Јови, јер ће код нас ноћити. Нас двоје ћемо после вечере још мало на „халбсајдл“ код „Беле Лађе.“ Отац никад није волео пред собом да види боцу вина, увек је пио но мало. У оно време најмања мера беше „халб сајдл“ Зато увек кад је одлазио, ја сам му смешећи се говорила: „Опет тата на један „халб сајдл,“ а он је исто тако смешећи се одговорио: да на један „халб сајдл.“

Вечерасмо и отац и чика Јова одоше. Ја спремих све за нашег милог госта и легнем спавати са братом.

Отац се редовно враћао из „Беле Лађе“ у 10 сати кући. Кад је много странаца у Н. Саду, онда би се и дуже задржао. Тога дана дође око поноћи са чика Јовом и одмах легоше спавати

Кад беше око 3½ сата, још ни зоре ни белог дана, закуца неко јако на врати од ходника Пробудих се. Мишљах да је служавка. Отидох вратима и чујем жагор, а по жагору познадох да беху више њих, а разбрах мушке гласове.

Питам: ко је?

и са мојим умним и осећајним капиталом Истрошио сам га у дугим, бурним годинама, које су ми преко главе прелетеле и сад су ми од целога капитала остали само још они стари извучени лозови, који се зову — успомене. Онда смо били млади и ја и „Застава“, а сад смо обоје остарели, и ја и „Застава“. Али пардон! То није ни мало галантно ни учтиво од моје стране, да ја једној уваженој дами као што је „Застава“ кажем да је остарела; а још је тежи тај мој грех, кад то у самој ствари није чак ни истина да је она остарела. Истина је, до дупе, да ће се за „Заставу“ казати да је она по годинама најстарији лист у Србству; али је истина и то, да те дуге године нису никако могле да раворе њену снагу, њену здраву конституцију, њену вазда младачку свежину. Кад је пре четрдесет година Милетић снажном руком развио барјак и стао пред народ са својом „Заставом“ у руци те му рекао: „Ето ти мене, ето ти рата с домаћим крштеним Турцима, с Мађарима, с Немцима и свима крштеним и некрштеним противницима твојим“ — онда је народ ту лозинку живо прихватио и у брзо се у главној маси својој искупио под заставу својега вође; од тога тренутка „Застава“ није више била орган једнога човека или једне уже дружинице, него је постала једно свето знамење, једна велика фирма, иза које је стајало цело једно поколење, које је то знамење предавало потоњим генерацијама; стари су радници и борци изумирали или малаксавали, нови су придолазили и прирастили — и тако је „Застава“ као аманет Милетићев и као верни израз и тумач народних аспирација и болова из дубине народног организма, који се вечито обнавља и никад не умире, вазда црпила све нове и нове сокове за свој живот и своје одржање. Ето то је тај арканум и тај козметик, којим је „Застава“ постигла, да јој лице не испресецају старачке боре, да јој боја не избледи од пљуска и сунчане жеге, да је противнички куршуми не изрешетају, да здрава и чила преживи четрдесет година, вечите борбе, тешких криза и перипетија и да се данас као јубиларка више очувана и свежа пред одушевљеном публиком својом

Памтим један критички моменат у животу и историји „Заставе,“ који је веома озбиљно претио њеноме опстанку и кад је она ту кризу сретно преживела и претурила, онда је то био поуздан знак њене животне снаге.

Ту је кризу „Застава“ имала да издржи још у раној младости својој, у трећој години по рођењу своме, а то је било кобне г. 1868. после крваве топчидерске катастрофе. У тим врло — врло критичким тренутцима, кад је удружена реакција у Новом Саду, Београду, Пешти и Бечу најжешће кидисала на Милетића, на „Заставу“ и на целу омладину и хтела да их упрља и упрска проливеном крвљу кнежевом, те да их дискретује и морално умртви у очима потресеног народа и кад народ беше у првим моментима констерниран и поколебан под језивим утиском крваве катастрофе, мени је судбина доделила била ту тешку улогу, да у првим најтежим данима кризе останемо у редакцији само др. Стева Павловић као уредник и ја као једини сталан сарадник. Владимира Јовановића и Каравелова по тражењу београдске владе одвели су у Пешту, у затвор, а Милетић је опет као саборски посланик морао такође отпутовати у Пешту да врши своју посланичку дужност, а нарочито да се брани пред сабором од гнусног подметања, да је био у некаквој вези са конспираторима против живота кнежева.

Као што рекох, то је била једна сатански смишљена и испредена сплетка и реакционарска кампања против целе слободоумне странке и њених представника

Како је др. Павловић био заузет својим веома разгранатим адвокатским послом, то он није могао стално и редовно радити на листу, али је свакако јуначки издржао на ограшју; и тако онда за главнији посао око редиговања листа ја сам остао сам као оно „у Сријему Рајко“ и то беше један од најмучнијих одсека у моме јавном животу и раду. Ту се није могло „стићи и утећи“, него се ту морало „на страшну мјесту постојати“. Није ми овде место, да потање описујем те са социјално-психолошког гледишта интересантне моменте у историји „Заставе“ и народне слободоумне странке. Главно ми је било само то да наведем, како се јачина нечије конституције најбоље огледа у бури и олујини и да се још тада видело, како је Милетићева „Застава“ још у почетцима својим одмах захватила чврст корен у народу, те га ни та олујина није могла ишчупати и то је била онда, као што мало час рекох, врло повољна прогноза за даљу судбину „Заставе“ и њенога правца.

Та бура и тренутна збуњеност у народу срећом није дуго трајала, јер се у брзо народ прибрао и прозрео сву гадну реакционарску интригу.

Време је већ да завршим ово писмо, које се отегло у једну козерију, која има можда и сувише субјективан колорит, а која, наравно, није могла да избегне онај већ споменути фатум, који је пратио све моје пређашње сличне умне продукте. То у осталом ја не треба ни да кажем, јер она јасно носи на себи трагове таквога убрзанога рођаја.

Пред очима строге критике овај мој напис рђаво би прошао. Али у оваковим јубиларним приликама и тренутцима мора и тврдо срце критичарско бар мало да омекша и да се раздрага оцењујући разне изливе у јубиларном броју, те се онда може и ово моје писмо блаже оценити те рећи, да је то једно „слабо њеретање старости“, као што Дрепер згодно каже.

Ви сте ме, господине Томићу, обвезали својом лепом пажњом и својим пијететом према старој гарди, кад сте по што по то хтели да имате неку моју работу и да јој уступите прво почасно место у свечаном броју. А што је та работа испала тако дугачка и празна томе, нисмо криви ни ја ни ви — него ко? Очевидно је томе крив једино онај дуги низ од четрдесет година, који је прохујао преко моје главе и који је од мене начинио, једну још заосталу избледелу фигуру, једну врсту реликвије из давно минулога доба, па је онда могао имати некога смисла и интереса, да се та фигура извуче из архиве, те да се и она чује и проговори као неки дрхтави одзив из даљине, из прошлости „Заставине.“

Све остало што, бих још имао да кажем, приликом ове ретке и значајне прославе, ја ћу допунити усмено, ако ми се послови и стање здравља буду допустили, да лично присуствујем јубилеју, као што од срца желим.

Гига Гершић.

1866.—1906.

Четрдесет година!

Много је то за један лист. Мора да су велики узроци захтевали, да „Застава“ поникне, иначе би се скршила већ на самом почетку. Па како је изгледало оно време и какви су били узроци, са којих пониче „Застава“?!

Чисто да не верујемо. Било је овако исто као данас. У Европи мутно, као пред

— У име закона отварајте!

Ја се уздрхтах; беше ми јасно, да је то власт, која тражи улаза. Бејах непотпуно обучена. Зато рекох да мало причекају, док се обучем. За то време јавим оцу и Чика Јови, који у побочној соби спаваху, у чему је ствар.

Обоје устану из кревета и док сам ја лагано ишла да отворим врата и они беху на ногама.

У собу уђоше: државни тужилац Васа Поповић, варошки капетан Маша Манојловић и још 2 чиновника. Државни тужилац Поповић пређе оцу и гласно му је рекао: Имам налог да вас у име закона затворим. Отац му на то рече, да је он посланик државног сабора и да га по закону нико несме затворити пре него што то сабор не дозволи, јер он није ухваћен ни на каквом рђавом делу, него је нађен у својој кући на спавању. Државни тужилац одговорио је, да је све то њему познато, али је са вишег места добио такав налог и мора да га изврши Отац му одговори, да он свакојако већ и сад протестује против нарушења његовог посланичког имунитета и рече капетану Манојловићу и Змају, да ће их звати за сведоке у своје време

Тада одведоше оца. У собу нису улазили војници, али их је било у дворишту а можда и по ходнику 15.

Државни тужилац и судија Јерковић остали су у нашем стану и почели претметачину.

Није било парчета које нису у руке узимали и прегледали. Иставили су патос, разгледали зидове. У великој библиотеци очевој, сваку књигу, сваки листак преврнули су. Чика Јова је немо гледао док му не рекоше, да иде оданде. Ми деца остадосмо сами. Преметачина је трајала скоро читав дан. Али не нађоше шта су тражили. Доцније се дознало, да су тражили понајвише списе, који би се односили на споразум Србије и Црне Горе. За то време већ се по вароши дознало шта се те ноћи збило и очеви су пријатељи долазали да дознаду шта је и како је. Ја сам одлазила неколико пута у варошку кућу и тражила да ме пусте к оцу да говорим с њим, но нису дозволили. Око 5 сати после подне дође један од очевих пријатеља и рече ми да ће оца у 6 сати лађом водити из Нова Сада. То нам је свима било нејасно, јер лађа у 6 сати полазила је за Оршаву, те нам се чинило као да нас заваравају. Али се наравно сви решисмо да изађемо на Дунав и дочекамо лађу.

Знак за лађу беше већ изметнут на граду, за мало већ се видила лађа где плови од Каменице, а још оца нема. Већ се хтедосмо разићи, кад уједаред опазим кола где јуре према станици, поред кочијаша на боку један пандур Задрхта ми срце и крикнем: ево иде!

И заиста то беху они Сиђоше с кола отац и његова пратња. Никог нису пуштали к њему, већ брзим корацима хитаху лађи, која је већ пристала. Ја сам плакала и молила да ми дозволе да се са оцем бар опростим и једва толико дозволише да се загрлимо и изљубимо. Напо ињем да су се близу станице зецбали војници, то иначе није био случај на оном месту. С тешким срцем гледала сам како се лађа отисла од обале, како је после неколико минута изчезла испред очију и отпловила пут Базијашу.

Од варошког капетана г. Маше Манојловића, који је са оцем био и који се врло пријатељски према оцу владао, дознала сам, да ће са оцем преко Базијаша у Будимпешту, где га воде у истражни затвор. Бојали су се демонстрације и зато нит га хтедоше дуже задржати у Новом Саду, нит правим путем водити у Пешту, већ криумчарише.

Чим сам сигурно дознала где су одвели оца, отпутовах одмах у Пешту да га видим и да дознам од њих: Зашто су га отели из наше средине.

Одмах ми дозволише да га видим и у присуству државног тужиоца говорим с њиме. Отац је смештен био у Будиму, у згради која се звала Фортуна (срећа) Каква иронија: затвор и срећа! Од истражног тужиоца дознадох, да оца криве велеиздајом и да је почела већ истрага.

Цела та парница добро је позната нашој српској публици. И свако зна, да је отац на основу кривог сведочанства и невероватних подметања био осуђен.

Док је отац био затворен, сви смо ми мислили о томе: како да му се помогне Али они који су познавали прилике, говорили су: Све је узалуд. Сад су политичке прилике такве, да не може бити никако помиловања. Морамо још чекати.

А чекало се и чекало. Тек кад се свршио српско-турски рат, па руско-турски рат, па прошао и берлински конгрес, па за тим и окупација Босне и Херцеговине, па се и тамо мало примирило, онда је тек дошао дан да се могло радити на ослобо-

буру. Осећало се, како се спремају велики догађаји. А између Аустрије и Угарске није никако могло да остане како је. Морало је доћи до промене.

Тада подиже Милетић „Заставу.“ Подиже је, да скупи око ње народ, те да се не сврши све о нама, а без нас

На жалост свршило се, како не треба. Мађари су се 1867. године погодили с Аустријом на штету нашу, али и на своју штету. Погодише се, да у Аустрији владају Немци, а у Угарској бајаги Мађари. Кажем „бајаги“. Јер је у Угарској остало тако, да Мађари владају над народностима, а над народностима и Мађарима — да влада Аустрија.

Јест, цела је та ствар свршена како не треба. Није дошло све на своје место. А у природи, па и у историји и у држави све мора да дође на своје место. Чим ко заузме туђе место, долази до трења и борбе, докле год опет све не дође где треба. Аустрија је потисла своје народе, потисла Угарску, а Мађари потиснуше народности. Зато и видимо 40 годишњу борбу свију противу сваког. И данас после 40 година, видимо и опет исто оно, што и пре 40 година Сваки хоће да дође на своје место. Показало се, да је поравнање од 1867. године била само велика обмана и погрешка.

Ми нисмо томе криви. Мађари нам не могу пребацивати, да смо их ми нашим неразборитим држањем нагонили на онако поравнање Милетић је искрено тражио самосталност и независност Угарске према Аустрији. Он је доказивао и доказивао тадањим мађарским политичарима, да могу на нас рачунати. Народ наш био је уз Милетића. Али узалуд Тадањи мађарски политичари волели су, да се при поравнању ископа ма и Мађарима једно око, само нека се нама ископају обадва.

Данас после 40 година ми смо и опет тамо, где смо били пре Ми Срби у овом судбоносном тренутку и опет тражимо независност наше домовине према Аустрији. Ми и опет пружисмо и пружамо Мађарима братску руку. И опет тражимо да све дође на своје место.

Може се догодити, да и опет буде како не треба. Али то и опет неће бити нашом кривицом. Нити ће нам моћи ишта пребацити Мађари, нити ћемо ми шта моћи пребацивати себи. Једно је само сигурно. Било је случајева да, народ учини и два и више пута исту погрешку. Али оне друге погрешке све су краћег и краћег века. А ако и опет дође до погрешке као 1867. године, та друга погрешка и неприродна творевина неће више трајати 40 година. Неће, јер потиснуте силе тежиће све јаче, да дође све на своје место.

Кад је наш народ био 1867. године одгурнут у страну, он се бранио. Јест, наша борба се не може назвати друкчије него одбрана. Ми нисмо задирали у туђе, ми се нисмо борили против Угарске, нисмо ишли пред ноге Бечу. Али смо бранили и морали бранити — своје. Ми смо дочекали заједно с Мађаримо 40 изгубљених година, али да не будемо изгубљени и ми, морали смо онако, како смо чинили.

* * *

Не могу овде да набројим појединости из оне дуготрајне борбе. Ко ће да наброји све јунаке? Ко ће да истакне све оно, што су писали, говорили и радили? Што је дуже време, све се више губе појединости И поједини људи и борци све већма прелазе у заборав. Или управо не у заборав. Оно што су они урадили, прелази на народ И право је. Народ их је помогао, из народа је изашла снага њихова, народу се враћа слава њихова А на површини остаје само оно што је највеће, најкрупније.

Па шта да кажем и за „Заставу“. Милетић ју је основао са знамењем, да иде напред, да показује пут. И ја је видим у низу велике и дуге борбе, како врши то своје знамење. У тој великој и тешкој и ужасној дугој борби многи ју је куршум прорешетао, а око ње су падали скршени народни борци. Било их је, који су од ужаса устукнули и оставили је, али су на њихова места ступали други.. Ето, то је најкраћа историја „Заставе“.

* * *

У првој половини „Заставивог“ века борба је скоро искључиво **народносна**. Кров целу ту борбу као да провејава начело: Изгубљено имање може се повратити. Ако га не повратимо ми, повратиће га деца наша. Али ако изгубимо једаред народност, не можемо је повратити — **никада**. И то је начело могло тим лакше потиснути свако друго, што су материјалне прилике нашег народа биле неразривене.

Зар треба да споменем, како „Застава“ није заборављала ону гору, са које је горе и она лист. Она уздиже бригу своју над целокупним Српством Она је то морала тим више, што у целокупном Српству не беше слободоумних, независних листова, нити су могли до поникну. Она је била поборник политичке слободе, заступник начела, да је народна црквена самоуправа — народна.

На крају оне прве половине „Заставиног“ века наступа малаксалост. Кад се помрачио Милетићев ум, изгледа, као да се помрачио ум скоро свију његових генерала. Читава велика борба поче да бледи, малаксава, гине. Народ је остао сам...

Тада се јавља нова омладина, јавља се радикална странка. И показало се, да народ није малаксао, јер је прихватио још тежу борбу.

У тој другој половини „Заставиног“ века, када она прелази у руке српске народне радикалне странке, постаје борба шира. Нова омладина не напушта народносни програм Милетићев. Она не кида са прошлошћу, не заборавља браћу своју, не омаловажава автономију, али узима у програм и материјалну страну народног живота. У добу, када народ почиње да напушта огњишта и да се сели у бели свет, када народ почиње нагло да осиромашава, не може се мирно гледати, да постане — просјак. Просјаци никад нису одбранили ма и најмање народно право.

* * *

Шта да кажемо на завршетку прегледа наше четрдесетогодишње борбе?! Јесмо ли се чему научили?

У тој се борби до сад показало, да смо се држали доброг пута. Нисмо ишли ускос природи, ускос ономе што је право. Истина, нисмо још извојевали оно место, које нам припада. Али смо остали живи. Дочекали смо да се руши оно што не ваља, а дочекаћемо да ће се и порушити.

Не може сила ништа. Нити су слонови потаманили мушице, нити велики народи мале. Друго је кад се ко направи црв; тога разуме се прегазе. Али ако су мали народи свесни, ако имају пожртвовања, ако је уз њих правда, они ће доћи кад тад на своје природно место. Света је она народна реч, да „правда држи земљу и градове“, јер је свака људска сила мала да тресне о земљу природу и да зацари неправду.

Зато пођи „Заставо“ и даље у борбу. Испуни вазда знамење освивача свога; буди оно што ти име каже У народу има заставника Дошли су млађи, који су те узели у руке, па нека дођу још млађи. Ал само напред и увек напред...

Јаша Томић.

ћењу оца. А то је све веома значајно.

Напомињем, да је при оној преметачини и нашег стана и уредништва „Заставе“ однешено неколико великих сандука списа, а враћено је тек трећи део Где је оно пропало, не знам, а колико сам слушала од оца, пропали су ту том приликом доста важни рукописи

Милица Јаше Томића.

ПРЕ ДВАДЕСЕТ ГОДИНА

(Реминисценција.)*

Да вам нешто причам,
Срби раштркани,
Браћо варошани,
Сељан', салашани.

Пре двадесет година
(Пре тисућа дана,)
У Савином двору,
Имао сам дужност,
Имао сам стана.
Ту имадох госта
Каквог никад више,
А сад има да се
О том нешто пише,
Пише — и уздише.
Једног јутра рано
Пробуди ме Миле,
Чело му је збиљно,
Очи муње биле
Одајом је ход'о,
Па како је стао,
Како се засјао,
— Да то знам описат'
Свој би живот дао.

Ка светињи некој
Не смедох му прићи;
А он громко рече:
„На бедем ћу стати,
Заставу ћу дићи...“

Ходао је, ход'о,
Длаком чело брисо:
„Србин може имат'
Само једну мис'о,
Ако сретне правду
Бити ће јој дика;
Правда неће наћи
Бољег задружника.“

Ходао је, ход'о,
У ходу је рек'о:
Србин није никад
Пред насиљем клек'о.
Из згажених мрава
Дизало се лава.
А најтеже муке
Стваваху хајдуке...“

Ходао је, ход'о,
И опет је стао:
„Ја ћу можда пасти, —
То ми није жао.
Јер ако досветлим
До праве путање,
Србину укрепим
Самопоуздање,
И ако пригрлим
Све у једну слогу,
Душа ће ми мирно
Предати се богу.“

Ориле му с' речи
Као света труба;
И ми засузисмо —
Ја и моја љуба.
Ја целивах груди,
Којим тако дише,
Моја љуба руку,
Којом ће да пише.
Успомена така
Срцу је милина —
Од тог доба ј' прошло
Двадесет година...

Тог се јутрос сетих
И задрхтах цео.
То сам вам исприч'о —
— То сам само хтео.

Змај Јован Јовановић.

*) Ову је песму написао „Змај“ 1886. год. кад је била двадесетогодишњица „Заставе“. (Пр. ур. „Заст.“)

Др. Светозар Милетић

оснивач „Заставе“.

Значај Милетићев.

При укопу дра Светозара Милетића било је веома велико тискање пред новосадском саборном црквом. Одбор је био удесио, да у првом реду добију места породица и поједина изасланства, па онда гости са стране Тако се догодило да и није било у цркви више од сто Новосађана. При том тискању рече неко од одборника: „Пропуштајте породицу!“ На то примети једна жена из народа: „Е, мој господине, сви смо ми његова породица. Свима је он нама род.“

Ето, тако је оценио дра Светозара Милетића — народ!

Славенске новине писале су после смрти Милетићеве, да је он био највећи Славен 19-ог века.

Тако је оценила Милетића словенска интелигенција.

Кад у далеком свету кажете Србин из Угарске, многи ће застати, промислити се мало и рећи ће: Знам, знам, ви сте имали Милетића.

По Милетићу нас познаје многи, који би иначе једва знао о нама.

Ја сам већ изрекао једном и ево овде понављам: Доћи ће време, када ће Мађари подићи Милетићу споменик.

Милетић није био само новинар, публициста, посланик. Његов рад имао је дубља значаја. Милетић је био човек великих, ванредних државничких способности. И имао је прилике да те способности докаже

Он је био у свом народу сила. Његова реч слушала се не само с ове стране Саве и Дунава, него су ту реч ценили у свима српским крајевима. Милетић је био може се рећи представник целокупне политике српског народа у свима покрајинама. Он је то доказао најбоље 1876. године. На прагу беше српско-турски рат, а Србија и Црна Гора беху ако не завађене, а оно неспоразумне. Милетић се понудио да посредује. Он је посредовао и постигао потпун споразум између две српске државе. И таман је постигао цел, кад се заклопише за њим тавничка врата .

Није истина, да је Милетић држао у Београду велеиздајничке здравице. Он је радио само на томе, да Србија и Црна Гора иду заједно, и радио на томе, да ми овострани Срби помогнемо ослобођењу наше подјармљене браће упливом, новцем и добровољцима. Но тада је већ аустријска политика тражила Босну и Херцеговину за себе. И Милетић, који се сав посветио томе, да Балкан припадне балканским народима беше опасан тој политици. Тадањи министар-председник Угарске Коломан Тиса гурао је бечка кола и Милетић је био облаган и уништен. То је учинило бечко лукавство, а бечки жандари, који су пашовали онда у Пешти, извели су то.

Значај Милетићев није само у његовом великом знању и духовитости. Без тога не би могао. Али му је уз то требао карактер, требало челично поштење, требала љубав према народу. Јер народ осети кога воли и иде само за оним, *кога воли*. А Милетићу је требало да стече љубав и поверење народа, па да може да ради. Он није као други државници имао на расположењу државну власт, бајонете. Његова је сила лежала једино у народном поверењу. Једино то даваше важности његовој речи и његовом делу.

Кад је Милетић писао свој програм, он га је преглёдао са душе народа, а писао га је напојен духом свога времена Да тога није било, Милетићев програм не би постао никад програм народа. Оно што се противи тежњи народа, осећају народа, не може никад да буде програм народа.

Милетићев програм био је велики и — кратак. На врху му пише: Слобода! Он тражи: Слободну и независну Угарску према Аустрији! А у слободној и независној Угарској да буду слободни и равноправни држављани свију народности. А природни савезници Угарске да буду балкански народи, нарочито Срби и Славени. Само у кругу балканских народа може Угарска да буде своја, у кругу моћних, она ће да изгуби своју моћ.

Милетић је радио на свему томе. И радио на автономији нашој, на култури нашој, на сваковрсном напретку нашем. А поврх свега му је лебдела једна мисао: — Србину нема правог напретка, а Угарској нема правог савезника, ако се балканско Српство и Славенство не ослободи.

Час, када ће да се решава за дуже време судбина балканских народа, беше близу. Милетић га је уочио својим духовним очима. И његов главни рад беше наперен, да у том часу Срби Угарске учине све што могу... А кад се то сврши онда тек све друго. Материјално стање нашег народа беше у оном добу прилично и Милетић није кретао то питање, да не би одбило пажњу народа са главне ствари.

Нема значајног мађарског политичара, кога није покушао Милетић да задобије за своју мисао. Но тадањи мађарски политичари нису схватили праву корист Мађара и праву корист Угарске, да крвљу и новцем прискоче у помоћ Србији и Црној Гори.

Доћи ће и мора доћи дан, када ће Милетићев програм усвојити и Мађари и када ће му дизати споменик, јер ће увидети, да он није био противник, но паметан пријатељ Угарске. И то време није више далеко...

Наш народ се већ од дужег времена осећа малаксао, усамљен. Окреће се да нађе замене Милетићу, али где се год окрене, све му изгледа тако ситно и мало.

Но не очајавајмо! Та Милетић је поникао из душе нашег народа; он је био варница, чедо тог народа. Тај народ живи, та ће варница креснути и народ ће родити кад год затреба и колико год пути затреба нова Милетића. Негујмо душу народа, снагу народа, из које је поникао Милетић и из које ће опет понићи.

Детинство Милетићево.

Милетић се родио у сиротињи. Он је син честитог српског занатлије, чизмара, Симе и матере Тодоре. Угледао је света 10. фебр. 1826. год. у Мошорину (Шајкашкој). Његово је крштено име Аврам, но матери му се то име није допало и она га прозва Светозарем.

Сима Милетић имао је седморо деце, међу којима је био Светозар првенче. Светозар Милетић свршио је српску основну школу у родном месту, а немачке основне школе у Тителу. И тамо и овде био је први ђак.

Милетићев отац хтео је свог најстаријег сина, с обзиром на своју сиротињу, да даде на занат. Но мати Милетићева молила је и наговарала је, да се њен Светозар даде на више школе и науке. Па тако се и десило.

Под тешким, очајним приликама, почео је Милетић да похађа новосадску гимназију. Прве године био је на стану у сиротном крају, у улици земљане ћуприје, код неке сироте удовице. Храну су му шиљали сваке недеље од куће, из Мошорина, но то худо стање није ни мало пречило Милетића у учењу. Он је био одличан ђак и његов професор Димитрије Јанковић узе га друге године к себи. Но и ту је Милетић заслуживао хлеб свој. Он је, кад не беше у школи, чистио обуће, доносио воду и вршио сваковрсне кућевне послове. Но већ у III. и IV. разреду давао је Милетић лекције другим ђацима и отуд се издржавао На препоруку М. Светића добио је доцније Милетић од тадашњег вршачког владике Јосифа Рајачића припомоћ од 200 круна.

По свршеном VI. гимн. разреду оде Милетић са најодличнијом сведоџбом у Пожун, да настави два последња разреда. Тамо се патио и опет давањем лекција, тамо је проживео многи горак час, *јер је често и гладовао, само да може понешто одвојити од својих уста и послати матери и сестрама.*

У том је затекла Милетића значајна 1848. година. Он похита у народ и стави му све своје млађане силе на расположење. После тога оде у Беч, где је свршио права и где буде 3. априла 1854. год. промовиран за доктора права. Треба напоменути да је Милетићу у Бечу већ лакше било живети, јер је његова ванредна даровитост упала у очи кнезу Михајлу Обреновићу, који је сталном штипендијом помагао тог најодличнијег српског ђака.

Милетић 1848. и 1849. године.

Кад је 1848. година уздрмала политичке духове, било је Милетићу 22 године. Он похита у свој завичај и дође у Чуруг, одакле је један део граничара требао да пође у Италију. Милетић се решио да их задржи. Он оде у порту и поче звонити на ларму. Свет се искупио и он га је својом ватреном речитошћу задржао, задржао од Италије а покренуо на Јарак. Затим је дошао Милетић у Нови Сад, па је и ту храбрио народ. Одатле оде у Београд, од куда се вратио са српским добровољцима. Милетић је учествовао и у народној, мајској скупштини, а у потоње време револуције, био је секретар у народном одбору.

Овде ћу да забележим, што ми је причала г-ђа Милутиновићка, пуница Милетићева. „Било је“, вели она, „баш 1848. године после мајске скупштине. Свет је био јако ускомешан и већ се видело да ће нечег бити Ја сам дошла у један мах до прозора и погледала на нијацу. Пред читаоницом искупио се свет, напред стоји буре, на њему млад човек с фесом на глави, размахује живо рукама и говори неколицини око себе Нисам чула шта је говорио, али сам му добро уочила лице.

Било ми је ужасно криво на њега и у срцу сам га осуђивала, јер због таквих ватрених младића, мислих мораће да страда свет. Дабогме, тада нисам ни помишљала, да ће тај младић, кога сам онда први пут видела, доцније да ми буде зет“.

После устанка тражила је власт Милетића. Но он је био скривен код једне уважене српске, новосадске породице, и сретно се спасао.

Милетић на бечком свеучилишту.

Треба да кажем неку реч о упливу, што је Милетић вршио на своје садругове, ђаке. Необична марљивост, озбиљност и примеран живот Милетићев стекао му је поштовање код његових садругова, а његово умно преимућство стекло му је апсолутан уплив. Милетић је тај свој уплив употребио на корист свога народа. Да наведем само оно што Милетићев школски друг, др. Ђока Милосављевић, прича о том. „Милетић“, прича др. Милосављевић, „био је на све нас, који се после 1849. г. учисмо у Бечу, од великог уплива. Ми смо га се бојали, јер је био строг и сваком изрекао у очи ману, а тражили смо његово друштво јер смо од њега могли што чути и научити. „Идите у библиотеку, па крадите оно благо што тамо лежи нагомилано, крадите, јер нашем народу треба то,“ говораше нам он. Онима, који не имадоше дара, или воље за учењем говорио је Милетић пред свима осталима: „Иди ти брате кући, што трошиш овде узалуд време и родитељски новац“ У оно доба владало је код ђака неко старешинство. Ђак који је био по школи старији, био је и „*паметнији*“, а млађи ђак није смео у друштву ни да говори. Милетић је разбио тај обичај. Он је увлачио и млађе у друштво, изазивао их је да исказују своје мисли и бранио их је од нападаја старијих. Против њега није нико устајао. Ето, тако је Милетић саветовао, учио, храбрио и одушевљавао своје садругове. Кад смо се после разишли из Беча“, вели др. Милосављевић, „те дође год. 1869. а ми видесмо, да је цело наше тамошње коло послао народ у сабор.“

И доиста! Милетић је и својим доцнијим радом показао, да је умео да прикупи око себе људе, да је умео да занесе и одушеви све оне, са којима је у додир долазио, те је стога поглавито његовим упливом створена онако брзо и у јуришу странка, која управо не беше само странка, но

више нешто, јер је у тој странци био тако рећи наш целокупни овострани народ.

Милетићева звања и заступства

Ево да пређем укратко звања и заступства Милетићева. Милетић је положио докторат права 1854. године, затим је био у Лугошу пристав. Године 1856 положио је адвокатски испит, те се настанио у Новом Саду. За кратко време постао је од најчувенијих адвоката околине. На кратко пошто се настанио у Новом Саду буде 1861 г. изабран за градског началника. После тога се ода и опет адвокатској пракси, али ју је напустио кад се примио 1866. год. уређивања „Заставе“.

Године 1867. буде поново изабран за градоначалника, (с тога је и пренео „Заставу“ из Будимпеште у Нови Сад) но већ јуна 1868. буде по налогу министра суспендован са звања. Од оног доба држао се Милетић само „Заставе“.

Милетић је био од 1861. год. па све док није оболео, заступник свију угарских сабора и српских конгреса. (Овде се дабогме изузима време, кад је био затворен). Милетић је био изабран и на хрватско-славонском сабору 1865. г. но на скоро се захвалио на мандату, а и доцније није се хтео примити да иде у Загреб, јер му не достајаше времена да иде у оба сабора, а био је уверен, да се у Будимпешти може више учинити за Хрватску и Славонију, но у Загребу. Иначе је заступао ове срезове и места: На нашем политичком, благовештенском сабору (1861. год.) заступао је Нови Сад. На српско народно-црквеном сабору био је изабран: у Бечеју и Оточцу 1869. год., у Новом Саду 1872 год., у Шајкашкој 1875. год. и у Новом Саду 1881. год.

За угарски сабор заступао је при изборима од 1865. године бечејски срез; 1869 године, 1872. и 1875. године башахидски срез. 1881. год. пао је у Башахиду, но тада га изабраше Шајкаши са највећим одушевљењем и поред огромних тешкоћа, јер су морали кришом да прегазе Мутњачу.

Ма који срез или место да је изабрало Милетића, могло се увек поносити с њиме, јер је он био савестан посланик. То доказује целокупан саборски његов рад.

Милетићеви чланци.

Кад човек промотри и предочи целокупан рад Милетићев, он као занесен, мора пред тим огромним радом да застане. Тај рад је управо — невероватан. О унутарњој важности Милетићева рада излишно је и говорити, његови чланци и говори носе на себи печат необична знања, дара и тваралачке силе. Народ је Милетићеве чланке најрадије читао, власници су се у сабору највећма страшили Милетићева — говора. Како је Милетић поред својих послова у породици, општини и у странци, имао времена за оне стотине саборских говора и онај безброј чланака то је тешко схватити. Ја сам недавно прелиставао Милетићеве чланке, које је писао у „Српском Дневнику“ и „Застави“ па их рачунам на хиљаду.

Још у Пожуну као ђаком почео је Милетић писати чланке и песме. Неки од његових радова изашли су у „Славјанци“ коју је књижицу издала ђачка омладина пожунска. Од Милетићевих песама живи и данас у народу негдања српска Марзељанка: „Већ се српска застава свуда вије јавно...“ Иначе је Милетић писао у Дневнику још раније, али тек од 1860. год. почиње његов прави рад.

После октобарске дипломе и царског писма Рехбергу о војводини, видео је Милетић колико је сати. Он је 1860 године написао читаве низове чланака „О војводству српском,“ па чак „О облику српског војводства.“ У бр. 83. „Српског Дневника“ год. 1860 рекао је Милетић ово: „Жеље су српске те, да имамо у Аустрији као народ политичко биће и политичке гаранције. Политичко биће биће нам осигурано ако имамо одређену област, а гаранције су те да нам се ујамчи језик у свеколиким струкама исте области.“

На „туцин дан“ исте године написао је Милетић у истом листу чланак, који је произвео огроман утисак: „Војводство је дакле сарањено,“ — вели он „Не жалимо за баховом војводином, али зар осим Бахове војводине никако друго није могло постати. Разделише нам ризи наше. Аустрија нас је предала угарском сабору на милост и немилост“

У том чканку раскида Милетић с Бечом, а за Мађаре вели: „Идемо да видимо!“ Из тог чланка провејава дух, да је и по нас и Мађаре једини спас споразум.

1861. год кад се сазва благовештенски сабор, исчезе и опет све пред Милетићем. Допао је био важан тренутак, а кад год је долазио важан тренутак, Милетић развија дивовску снагу; он узлеће над осталима као орао; сви му праве места и он оправдава то место.

Кад је 1864. „Српски Дневник“ због познате парнице морао да престане, а год. 1865. поче да свиће уставно доба, осетише и Срби потребу да се оснује независан лист. Тада сви помислише на Милетића, тада се и опет све очи упреше на њега. И Милетић подиже „Заставу,“ а како је у њој бранио наша политичка права, о томе није потребно да говорим, о томе ће још дуго причати они, који су те чланке, пратили причаће то својој деци па и својим — унуцима.

Милетић је написао више књижица. Бележим књижицу о уставу у Србији (1869. год.) Та је расправа изашла у „Летопису.“ Даље бележим немачку књижицу: Die Orientfrage von Dr. Svetozar Miletitsch (1876. год.)

Данас кад се Милетићевој „Застави“ навршило четрдесет година, ја не знам како би боље са своје стране прославио тај дан, него да учиним предлог, нека се што пре склопи одбор, који би узео на се дужност, да прештампа и изда најважније чланке и говоре Милетићеве, јер има у њима таквих племенитих и дивних мисли, које ми крај свенаше сиротиње, не смемо оставити да пређу лагано у заборав.

Милетићеви говори.

Треба да се осврнемо на саборске и остале говоре, које је Милетић говорио. Ја их овде не могу побројати, не могу чак ни оне најглавније назначити, јер их је сувише много На благовештенском и народно црквеним саборима готово нема седнице, нема питања у коме Милетић не води велику реч Нећу да кажем четвртина-али петина свих саборских извештаја састоји се из говора — Милетићевих.

Па и у угарском сабору наместио се био Милетић као код куће. Кад год долази иоле важнија народна ствар, он се откине од свију осталих послова и тада донаша интерпелације, ставља примедбе, држи велике говоре.

1866. год. 10. фебруара, у адреској дебати угарског сабора устаје Милетић, и ма да је онда владао доста слабо мађарским језиком, држао је први свој значајни говор. Он је хтео, да се у адреси не каже „мађарски народ“ него „народ земаљски,“ и осуђивао је оне Мађаре, који су хтели да се здруже с Немцима против Словена. Тим је говором привукао Милетић на себе пажњу целог сабора, па и многа непријатељства.

У три маха поднаша Милетић сабору са другови адресу, он поднаша законски предлог о народностима, који је имао очигледног уплива. Значајан је говор Милетића од 12. окт. 1872. год у коме је доказивао да нема правде у Угарској, па је толико и толико пути искао сазив сабора, бранио права Троједнице, права Словака, Бокеље, народе на Балкану и т. д. и т. д. Да је Милетић био творац бечкеречког програма, мислим да је и сувише јасно.

Понекад је био влади на сабору кост у грлу. У току неколико дана интерпелише у 5—6 предмета. Тако је у последњим данима 1871. год. говорио о крајишким шумама, интерпелисао је о спољној политици, искао сазив народ. црквеног одбора, учествовао је у расправи о буџету и предложио прозвани: „Милетићев канал.“

И 1875. год. био је Милетић на угарском сабору неуморан. Говорио је у току од 8 дана против буџета, против повишења пореза и рекао: Овде је већ као у Турској. После неколико интерпелација изгубио је министар Тиса све стрпљење. Било је то 3. децембра (1875.) кад је Милетић интерпелисао о затварању словачке Матице. Тиса устаде, те хтеде да обрука Милетића са својом познатом безобзирношћу. „Има животиња,“ рече он „које онда лармају, кад се боје“ — Но наишао је на момка. Милетић се подиже, те му примети: „Ја се нисам дружио са животињама, али сам учио од учитеља да има једна животиња која кад јој је сувише добро, од беса иде на лед те игра.“

Последњи говор у угарском сабору држао је Милетић 10. фебруара 1882 Тада је био већ болешљив па му и беседа беше кратка. Говорио је о Босни и Херцеговини и завршио са речима: „Време би било, да ми изађемо из Босне и Херцеговине.“

Милетић као песник.

Година 1847. знаменита је у нашој књижевности. Те је године изашао „Горски Вјенац“, „Бранкове песме“, „Св. Писмо“ и „Славјанка“.

„Славјанку“ је издала српска омладина у Пожуну, а најважнији део „Славјанке“ је — Милетићев. Песме које су изашле у „Славјанци“ написао је Милетић кад му беше 20 година. — Све су песме необично дивне, а има их 8, које су већином дуге и пуне значаја. Да је др. Милетић продужио рад на том пољу, он би био без сумње постигао велики успех. Песме су му и по језику, форми и мислима — класичне.

Доносимо онде одломак из његове песме „Бродари“: Он у тој песми казује у завијеној форми народу пут...

„Дуго нам се није дало
Згодног ветра добит' моћ,
Кад је другим' сунце сјало,
Код нас густа беше ноћ,
Код други се цвеће брало
Нас је јако стез'о лед,
Ал' се коло окретало,
И гле! На нас дође ред.
Сложно за то, браћо мила!
Моћ нам јака живот нов,
Крепка воља даће крила,
Да стигнемо других плов.
Они су нам веће здраво
Очистили овај пут:
Знамо сада куд је право,
Гди је стена или пруд,
Напред, напред! Моћно виче
Нашег доба звучни глас,
Јоште даље невен ниче,
Који браћо, чека нас
Јоште даље леже блага
Која дижу срца драж:
Крепка воља, умна снага —
Па ће венац бити наш.

Та места из ове песме, као и цела песма, па и све друге, казиваху већ стазу којом ће др. Милетић да крене.

И ко не зна Милетићеву песму: „Већ се српске заставе“, коју је спевао 1848. године. Та песма постаде српска марзељанка у оном бурном времену.

Под којима је приликама написао Милетић песму: „Већ се српска застава свуда вије јавно“ о томе он причаше ово:

„После избора, кад је већ војвода био изабран, дође к мени рано у јутро Сава Давидовац, који је онда био лајтнант у народној војсци, те ми рече, како ће војвода доћи у Карловце Кад сам то чуо, мени дође у памет да напишем песму и дам је одмах штампати у штампарији „Напретка“...

Ово су главна места те песме;

„Већ се српска застава
Свуда вије јавно
И српска се браћа сва
Свуда боре славно.
Граничара мишица
И храбрих Шајкаша
И божија десница

Бране права наша..
Срб се бије и крв лије
За своју слободу.
Срб се бије, да добије
Својега војводу .. и т. д

Место славних Немања
И Цара Душана
Бог нам за сад поклања
Војводу Стевана.
Да се под њим рукују:
Банат, Срем и Бачка,
Да војводство оснују
Браћа нам јуначка.
Ура! Ево плода,
Дош'о нам је војвода,
Ура, српског рода,
Жив на био војвода...“

Милетићева скромност.

Кад је 1879. год. умро Милетићев отац, а народ му из захвалности подиже споменик, Милетић није дозволио да тај споменик буде сувише скупоцен. „Ми смо сиромашни да улажемо велике новце у те ствари“ — говорио је он, а одбор, који је познавао Милетићеву љубав према матери, решио је у споразуму с Милетићем да се из новца, који је претекао од споменика оца Милетићева, подигне споменик матери Милетићевој. Споменик Тодоре Милетићеве није од туча ни од камена. Под њеним именом остављен је фонд на новосадску вишу девојачку школу. Наш се народ донекле одужио Милетићевим родитељима, али се Милетићу може само онда достојно одужити, ако вазда узбуде имао на уму напредак, слободу и своју народну част.

Кад је 1876. год. друштво: „Српског новосадског Кола“ хтело да прослави свечано Милетићеву подесетогодишњицу, он је спречио то, са речима: „Не би пристајала чаша весеља, у коју би може бити канула суза невољне браће, наше.“ Ту је имао Милетић на уму Херцеговачко-босански устанак и бегунце њихове...

Милетићева страдања.

Др. Светозар Милетић испио је многу горку чашу. Онај, коме је познато, шта је радио и урадио, тај зна унапред и то, да је морао много претрпети. Све што беше накосно и подло, дигло се против њега Стотину стрела било је наперено на његове груди, и те стреле ако и нису убиле, многа је од њих погодила. Није маленкост бити на сваком кораку изложен мучким нападајима, и ко не зна колико могу да шкоде и штете човеку оне непрестане, „ситније“ неприлике, томе је добро, што то не зна. Нећу да говорим о тим „малим“ стварима, ма да их ја не држим за мале. Кад у годинама 1860. и доцније почне Милетић борбу против Беча, а да тражи уставност Угарску, а у тој уставности и за нас места и осигурања, црна реакционарна чета протуривала је гласове по народу, да су Милетића купили Мађари и т. д. Како су га сумњичили у разном добу, шта су све износили о њему, о том би могао човек написати читаву књигу... Хоћу само да наведем оно што је најкрупније, о парницама Милетићевим.

Године 1869. у 118. броју „Заставе“ изашао је чланак под насловом: „Ћирилица у загребачком политичном хербергу.“ Тај чланак био је наперен против бана Рауха и Милетић је 18. авг. 1870. год. од будимпештанске пороте осуђен на годину дана затвора и 500 фор. глобе. Хоћу да напоменем само ово: „Заклети тумач будапештанског суда превео је тада у чланку наведену српску пословицу: „Жарити и палити“ са: sengen und brennen.“ И то је било од одлучног уплива. 22. фебр. 1870. год. био је у Н. Саду у ајмашкој порти због те Милетићеве парнице велики митинг. Било је света не само из Бачке и Срема, но чак и из Баната. На том је митингу закључена представка на сабор да се Милетић не изда суду. 14. марта 1871. год. кад је Милетић већ тавновао у Вацу, био је у Н Саду трећи митинг који је изјавио: да наш народ сматра за неоправдано, да др. Милетић седа још даље у сужанству (пошто су и Раухова недела већ изашла на видело.) У општге је овладао онда целим нашим народом покрет, који је јасно сведочио, ко му је био Милетић.

Но Милетић је од 6. окт. 1870. до 8. окт. 1871. одлежао у Вацу. Становници Ваца и данас се сећају, колико је за све то време долазило Срба. Није било Србина, који прође том пругом, а да не сврати сужном Милетићу у походе. Стотинама њих, мушко и женско, кренуше се народчито на тај пут, само да одаду пошту „вацком мученику.“

Па тек кад дође дан ослобођења Милетићева Сва наша већа места изабраше изасланике, који ће отићи у Вац и дочекати ослобођена Милетића на вратима тавнице. Дошло је било на 70 особа, дошло их је толико., да се влада поплашила демонстрације, те наредила, да се Милетић нешто раније пусти. но што је требало. Тиме је хтела спречити удешени поздрав. На путу између Пеште и Н. Сада дочекивале су на свакој станици Милетића велике депутације, пуцали су из прангија, а силним брзојавним честиткама не беше краја. Но шта се десило у Н. Саду? 8. октобра требала је, да се одржи бакљада Милетићу, но влада је добила извештај, да ће то бити знак некаквој буни, те је наредила, да сва посада града Варадина целе ноћи буде у приправности. Па тако је и било. Бакљаду су забранили, а по улицама су крстариле јаке војничке патроле, те растеривале иоле веће гомиле...

Друга новинарска парница, коју су дигли против Милетића свршила се повољно. Но оно што се десило 1876. године на почетку српско-турског рата, о том је грозно и говорити. Ноћу између 4. и 5. јуниja буде Милетић дигнут из постеље и са 14 војника одведен у затвор, па истог дана испраћен у Пешту.

18 месеци лежао је Милетић без суда и пресуде у истражном затвору у фортуни, а на коначној расправи, која је трајала 8 дана буде Милетић лицем на Богојављење 1878. због велеиздаје осуђен на 5 година затвора. Лажни сведоци, који и сами тргоше исказе натраг, беху меродавни. И саме мађарске новине узвикнуше после Милетићеве осуде: „то није било право!“

На измаку нашег народно-црквеног сабора 1879. год. потписаше народни заступници у тајној конференцији молбу, у којој су од владара молили за Милетића помиловање Милетић сам није хтео молити, ма колико да су га наговарали.

После тавновања од 3½ год. буде Милетић 15. нов. 1879. помилован. Но тежак је био његов затвор, кроз три и по године узеше му перо и хартију, узеше му слободу употребе књига и новина, отуђише га од света и људи. Сваке три недеље једаред и то само на 10 минута могла је с њим говорити у присуству чиновника његова најужа породица... Чиновник је у тим приликама чекао са сатом у руци, само да не прође и један минут више.

Милетић је изашао из Ваца саломљен, болестан. Месецима се одрекао рада, и једва се нешто опоравио. Но већ 1882. год. октобра се разболео, разболео од болести од које је умр'о бан Јелачић... Марта 1883. год. донеше га полумртва из Беча у Н. Сад, да бар умре међу својима. Седам недеља није ништа знао о себи, лекари су му отказали живот, но снажна природа Милетићева надбила је оног пута и саму — смрт. Милетић се опоравио и то не само телесно но и душевно. Но то на жалост није дуго трајало. Крајем јануара 1884. год. он се на ново поболео, он поче и опет да предвиђа, како му његови непријатељи изнад земље и испод крова раде о глави.

Последње године Милетићева живота.

Године 1889. беше се Милетићево здравље толико опоравило, да је породица решила да га доведе кући из Шварцеровог завода, где је био на лечењу. Многи су лечници били противни, бојали су се да ће му се стање здравља погоршати. Но Милетићева се породица надала, да ће он у кругу своје породице и свога народа још боље оздравити. Па то се и догодило. Све рећи и рећи беху тренутци, када му се замаглио ум, те предвиђао непријатеље, који га муче разним подземним струјама. Последњих година једва се икад могло приметити да хоће да се занесе.

Када је 1896 године била у Новом Саду прослава Милетићеве седамдесетогодишњице, он је примао честитке и у вече био на концерту. Тада су Пирошани довели на расточени коли своју школску децу. Један малиша међу њима изговорио је слободно своју честитку. Милетић га је пољубио у чело и рекао: Хвала вам децо! И дај Боже да будете сретнији но што смо били ми...

Како је Милетић проводио своје последње године, о томе вадим из „Заставе“ редове:

„Већ више година налази се др. Светозар Милетић у Вршцу, уз свог сина дра Славка Милетића. И ако је повучен, Вршчани га ипак виђају кад и кад, где иде у шетњу или се извезе. Ретко, веома ретко, да оде на јавно место. Од кад је у Вршцу, био је, колико ја знам, само једном у позориште да види „Немању“, а други пут је био на духовном концерту...

У души му је песма и свирка. Кад његова снаха свира на гласовиру, вазда се подиже и иде да слуша. Није то увек било тако. Његови бар говоре, да он пре није особито марио за свирку, позоришта, песме, но др. Светозар Милетић вели, да пре није имао за то времена. И доиста — он беше пређе толико истакнут да му се може веровати, како није имао ни за шта времена, до ли за народне ствари.

Др. Светозар Милетић већину свога времена проводи у читању. Не верујем да ико од наших чита у оригиналу толике римске класике као он... Иначе чита историјска дела, правне ствари, па разуме се и новине. Њега занима свака нова књига, сваки покрет, свака јавна ствар.

Али обично говори веома мало, а кад говори, говори само о крупним питањима, која га занимају. И не воли са сваким да говори.

Већ рано у јутру устаје и чим се обуче, одмах иде до своје књижнице и тражи шта ће читати. А обично има уз себе читаву гомилу књига.

Једном пре годину дана нађосмо га ја и др. Красојевић где се задубио у Цицера, а око њега пуно римских класика. Онда је са дром Красојевићем о једном правном питању говорио скоро пола сата, а ја га слушах с највећим уживањем.“

Последњи тренутци Милетићеви.

О последњим тренутцима дра Светозара Милетића забележила је „Застава“ по причању удове гђе Анке Св. Милетићке ово: Милетић је у понедељак, 22. јануара 1901. године на кратко пре 9 сахата ишао из једног одељења куће у друго, када се одједном поче лагано да спушта на земљу. На кратко за тим беше са свим на патосу. Гђа Милетићка му подметну јастуче под главу и док су га укућани подигли, дотрча му и син Славко. Милетић беше у оном тренутку блед, скоро непомичан. Док је др. Славко прегледао било и срце оца свога, осетио је како нагло опада снага у Милетићу и како једва има живота у њему. За неколико тренутака испустио је наш народни великан своју племениту душу. Издахнуо је брзо и мирно и постепено без икаквих мука. Два три лака уздаха, без и једне речи, — то беше све. Др. Светозар Милетић умро је од капље, што је лекари зову апоплектичан инзулт.

Милетић је свечано опојан у Вршцу 23 јануара (1901.) године, те пренешен у Нови Сад, где је сахрањен 24 јануара на успенском гробљу. Силан се народ слегао на погреб. Не беше можда ни једне општине која није огласила његову смрт или му приредила парастос. То беше права народна жалост...

* * *

Културна и политичка историја нашег народа забележиће име дра Светозара Милетића са крупни слови.

Он је то извојевао себи А запамти омладино, извојевао је за то, што се није отимао о то, него је радио за народ, а никада није помишљао, шта ће с њим бити.

Ј. Т.

Лаза Нанчић

уредник „Заставе.“

Значај Лазе Нанчића.

Није никако могуће да се одужимо свима уредницима „Заставе“ који су то заслужили. За то би био простор данашњег броја и одвише мален. Искрено желимо, да то учине они, којима падне у део да приреде педесетогодишњицу „Заставе.“

Ми ћемо да учинимо оно, што је најглавније. Из редова свију досадањих уредника „Заставе“ доносимо поред Милетићева животописа још и животопис Лазе Нанчића.

Лаза Нанчић био је уредник „Заставе“ само три месеца. Пре тога је био главни сарадник њен нешто мало мање од две године, а од тога времена провео је годину дана у вацком државном затвору. Па опет зато заслужује Лаза Нанчић, по великом значају своме, да се нарочито истакне.

Од почетка свога до данас „Застава“ је била 19 година у рукама српске народне слободоумне странке, а више од 21 године, она је у рукама нове омладине, српске народне радикалне странке И као што се мора рећи за Милетића, да је био творац српске народне слободоумне странке, тако се мора Лази Нанчићу уступити та част, да је био творац српске народне радикалне странке.

Може бити да ће овоме неки и приговарати, али ће то учинити само они, који не познају Лазу Нанчића; не знају огроман уплив његов што га је имао на млађу омладину.

Лаза Нанчић је био у свом младићком добу присталица Светозара Марковића. И њега беше занео социјализам, те је и он почео међу омладином свога доба да шири социјализам. Мора се признати Светозару Марковићу да није био „занешењак.“ Он је ширио мисли научног социјализма. Описивао је крајњу циљ, далеку мету људства, али није био глув и слеп за садашњост. Светозар Марковић изрекао је начело, да ми Срби имамо да бијемо две револуције. Револуцију за ослобођење балканског Српства и револуцију да се отресемо својих господара. Ван тога је Светозар Марковић почео да ради на стварању привредних задруга у Србији. Он је тражио од Србије, до почне подизати индустрију паметно, да пружи начина удруженим радницима да буду сами своји господари, а да их нико не исисава. Види се дакле како је Светозар Марковић тежио, да се постепено развије српско друштво до највећег ступња...

Светозар Марковић није дакле превиђао ни омаловажио велику задаћу коју има да извојује српски народ, као члан људства. А то је ослобођење браће, који пате под турским јармом. А био је и толико практичан, да је увидео, како се не може извести социјалистичка промена, ако народ није зрео за то и ако економске прилике нису довољно развијене. У раду Светозара Марковића лежи основ радикалној странци у Србији Та је странка основана после његове смрти, али је основана онако како ју је он замишљао.

И Лазу Нанчића беше свог загрејала мисао, да економско стање једног народа, утиче на народну политику, на његову снагу, морал, све. И он је прегао свом силом на изучавање економских наука и социј лизма. Али је и он увидео, да Срби морају највише радити на томе, да се ослободи неослобођено Српство Љубав према Српству беше у њему одвише јака, а да је могао то превидети. А и он је видео, да се мора ићи постепено у решавању економских питања. Но зато је тражио, да се оснује нова народна странка, која би у народносном погледу подупирала Милетићев рад, но која би унела у народ питање о хлебу, а уз то у питању автономије била радикалнија од српске народне слободоумне странке, која је за време Милетићева затвора и болести почела да узмиче...

Ван тога је Лаза Нанчић тражио да се поклања већа вредност културном раду, који треба да буде у правцу стварног живота и његових потреба.

Ко ту не виде основе за српско народну радикалну странку у Угарској и Хрватској и Славонији?!

Лаза Нанчић био је од силног утецаја на омладину. Он се није нигде истицао, умео је много да ћути. ал кад је проговорио, то је било од срца и ишло је срцу А ван тога видело се, да својим знањем далеко надмаша све другове своје, видело се да је мислио о оном што говори.

Лаза Нанчић је још као ђак тражио другове с којима ће да почне нови рад у народу. Зато је и покренуо 1880. године у Грацу мисао о уједињењу целокупне овостране омладине. То је довело у јесен те године до познате омладинске скупштине у Н. Саду. Лаза Нанчић није највише говорио на тој скупштини, али је усвојен његов предлог за организацију, само ту организацију није хтела да одобри влада ни тада, ни доцније,

За време те омладинске скупштине упознао се Лаза Нанчић и са дром Светозарем Милетићем. Он је објаснио и њему, а и другима, да млађа српска омладина није неродољубива, да она осећа за Српство, да се она у главноме слаже са народноспим програмом српске народне слободоумне странке, само жели да прошири тај програм нарочито у економском погледу.

Држим е смо данас на чисто с тим, да је то требало учинити И може се пре замерити да је српска народна радикална странка на том пољу за ово време учинила сувише мало, а не сувише много А ако икоме иде заслуга за оно, што је наш народни живот бар кренуо на економску страну, та заслуга иде у правом реду Лази Нанчићу.

Као што је др. Светозар Милетић дао правац свима уредницима српске народне слободоумне странле, тако се може рећи, да је Лаза Нанчић дао правац свима уредницима српске народне радикалне странке.

Дабогме Милетић је био дуга века и умео целом свету на видику да развије свој програм. Лаза Нанчић је умро млад, а ван тога се Лаза нигде није истицао. Он је вазда стајао у буџаку, ширио је своје мисли у уском кругу, и само онда кад већ никога није било да каже оно, што је и он мислио, проговорио је. Но то није узрок, да га не ставимо на оно место које му припада. То је управ тим већи узрок, да његовом великом значају одамо достојну пошту. Његова је огромна заслуга што смо задржали све друго што је добро, и почели да мислимо а бринемо и радимо на лебу народном. А да у књижевности имамо на уму стварност живота највећа је заслуга Лазе Нанчића.

Лаза Нанчић је био љубимац српске омладине, и та је омладина рачунала да ће онда, кад на тој омладини остане свет, Лаза Нанчић да буде срце њено. Што је Лаза Нанчић тако млад умро, то је велики, ненакнадим губитак по српски народ.

Живот Лазе Нанчића.

Лаза Нанчић родио се у Вршцу год. 1854. Отац му је био сенатор вршачки, ал га је Лаза једва запамтио. Лаза је у свом детинству, па и доцније гледао само одлучну борбу матере своје, где свом снагом ради на томе, да образује децу и да им очува очевину. Гледајући Лаза ту борбу, он је добијао о женскињу високо мишљење, он се у свом животу борио за права женскиња и није могао разумети, зашто хоће неки да одрже женскиње у потчињеном положају, зашто хоће да им пречe рад, кад оне могу свако место достојно да испуњују.

Лаза Нанчић написао је у „Застави“ 1885. год. један низ подлистака „О Српкињи“ где он с пуно љубави, али и праведно оцењује живот и рад наших женскиња.

Још од 12 своје године био је Лаза средиште, око кога се искупљали његови другови. Лаза није провео детињство као други. У његовој соби се читале народне песме, тамо су висиле слике српских јунака, тамо је Лаза распаљивао своје другове са мишљу, да треба Српство ослободити. Као обележје Лазина карактера бележим, да се он у 14. својој години кренуо са још три друга у Београд кне у Милану, да се с њим договори, те да он оде да диже Босну на — устанак.

Доцније је Лаза са својим друговима створио друштво „Тићевци“ (скраћено Милетићевци). Председник је био Лаза Нанчић, а перовођа Коста Лера. То друштво није имало правила и држало је своје седнице најрадије под Лазиним хамбарем или гдегод у сену, на тавану, али су се тамо жестоко расправљала питања колико то могу деца од 14—15 година.

Кад је створено друштво „Тићевци“ отправљен је брзојев уредништву „Заставе“, како је друштво „Тићевци“ на својој првој седници изабрало дра Светозара Милетића за свог почасног члана. „Застава“ је донела тај брзојав на челу листа, а велики жупан вршачки Станчић дојурио је из Темишвара и тражио од вршачке полиције разјашњење, какво је то друштво. о коме он нема ни појма. И потрча цела вршачка полиција да истражује. Чиновник полицијски Стева Цијук прокљуви тајну и јави великом жупану ово: „Манте их због! То су она дечурлија под хамбарем Лазе Нанчића.“ А да се под хамбарем Лазе Нанчића скупљају нека дечурлија и тамо час спремају ослобођење Босне, час хоће да прогласе републику, то је било свима у Вршцу познато.

За тим је склопљено друштво „Безпошевци“. Чланови нису носили поше. (Лаза Нанчић није после више везао пошу до смрти своје). То је био почетак републиканизма и утецај Русова. А „безпошевци“ је био символ, да треба да се живи природним животом... Но с тим је ишло тешко. Неки чланови друштва, кад нису хтели н. пр. за ручком да једу више од једног јела, добили су од родитеља код куће бој. За тим је већ дошао социјализам. Па онда пут у Херцеговину за време устанка итд.

Ја сам изнео ове занимљиве црте да покажем, какво је било детинство Лазино и прва младост његова Живео је у идеалима, читао је, пописивао: ко ће да учествује у револуцији? А свему томе беше једна цел: како да помогне народу? Кад је дошао у зреле године беше се сталожио и према приликама нашао најбољи пут.

Лаза Нанчић слушао је прва два гимназијска разреда приватно у Вршцу, доњу гимназију довршио је у Тамишграду, горње разреде у Вашархељу. За тим је довршио медицинске курсове у Бечу и Грацу. Но још више но с медицином бавио се са проучавањем народне економије, учио је славенске језике, и гледао да стече опште образовање, како би као књижевник и публициста послужио своме народу.

Још од своје 15 године почео је Лаза писати за новине. Први му радови изађоше у вршачком месном листу „Истоку“ а низ тих радова отпочео је са песмом посвећеном Бокељима, који су у онај мах били устали на оружје.

Тешко је прегледати цео књижевни рад Лазин јер је тај рад заиста огроман. Он је писао готово у све наше листове. Тако има много његових радова у „Братству“, „Јавору“, „Банаћанину“, „Застави“ (још под уредништвом др. Ђорђевића и Милетића) „Српском Листу“, београдском „Раднику“, београдском „Побратимству“, па је пуне две године радио и на „Стармалом“, ге је писао „Шетње по свету“, подлистке и друге ствари. Неко време радио је на немачким новинама, а највише социјалистичким.

Од књига, које је написао Лаза Нанчић бележимо ове: „Економско и политичко стање Срба у Угарској“, „Пред будапештанску конференцију“, три свеске приповедака под насловом „Ђаков Врх“, „На

Милетићевом студенцу", „Како да удесимо рад?" и напослетку „Одговор на Политову броширу: „Рецимо и ми коју."

Лаза је превео многе руске и пољске приповетке на српски, а превео је с руског на немачки дивно Писаревљево дело „Чела" „Die Biene", те се може рећи да је обогатио немачку књижевност са малом али веома умном књижицом.

Највише и најинтензивније радио је Лаза на „Српству" и „Застави". Он је покренуо „Српство" у Вршцу 1882. год. и уређивао га је све до год. 1885., кад се појавила потреба, да дође код „Заставе". Али далеко изван Вршца био је познат, поштован и уважаван мали Лазин лист. Кад се 1884. год. појавило нотабилитетство, онда је Лаза заборавио, да његов лист нема кауције и да се не сме бавити политиком, заборавио је на све, те је почео да пише онако како је осећао, како је мислио да треба и мора писати. То му је донело многу парницу, многу глобу, па и осуду. На муци се познају јунаци, а кад је дошло до муке, до каквог одлучног тренутка, онда је увек Лаза на себе и своју личност сасвим заборављао.

Кад је крајем 1884. год „Застава" требала да се развије на бедему српског народног слободоумља, тада се Лаза и опет одрекао свију својих планова, одрекао се сталног пребивања у кругу своје породице, одрекао се Вршца, кога је толико љубио, па дошао у Нови Сад.

У Новом Саду постао је још мирнији, ћутљивији, но иначе. Лазини радови у „Застави" могу се убројати у најбоље радове који се појавише у том листу. Много је писао о омладини. Због једног чланка „О омладини", који је написао 1884. г. у божићњем броју „Заставе", оптужен је и осуђен на годину дана затвора.

Лаза Нанчић бавио се веома много омладинским питањем. Он је хтео да ту омладину оживи, загреје, одушеви, те је на универзитету, нарочито у Грацу, развио у „Србадији" најживљи рад. Он је био и председник „Србадије" Што је год. 1880. и 1881. дошло до општег омладинског састанка у Новом Саду и Вршцу, то је у првом реду заслуга Лазе Нанчића Он је израдио правила омладинска а није његова кривица, што мађарска влада није допустила организацију

Лаза Нанчић обично је ћутао и — мислио. Умео је да пише китњастим стилом, али је то ретко чинио, но је обично писао просто, одсечно, и кад је што написао, то је онда стајало чврсто као стена, то онда нико није могао овако или онако тумачити, а још мање оборити. На говорничку трибину ступао је Лаза доста ретко, тек онда, кад није било другога. Једна од оних прилика, где је говорио, била је кикиндска конференција. Тамо се окренуо, видео, где други нису дошли, па је говорио он. „Сад већ морам и ја неку рећи" — с тим речима почео је свој мушки говор у Кикинди и учинио је своју дужност тамо.

Први пут допао је затвора 1876. год. кад је с некојим друговима пошао у добровољце у Србију. На граници у банатској Паланци издаду их возари жандарима, тамо буду ухваћени, затворени, те је Лаза одлежао 4 месеца истражног затвора у Белој Цркви. На коначној расправи он је одважно рекао: зашто је хтео ићи браћи у помоћ, те му истражни затвор урачунаше као казну. Други пут је допао Лаза затвора год. 1884. после уљманског збора Тамо је он радио да се одбије кикиндски програм, а пошто је и он пре тога збора путовао по срезу, те обавештавао народ, ухапсише га доцније као бунџију. У Вршцу и Белој Цркви одлежао је петонедељни истражни затвор, па је онда стављен на слободу. Трећи пут је Лаза допао затвора због чланка: „Омладини".

Кад је Лаза Нанчић 1886. год. у новембру примио одговорно уредништво „Заставе", он је „Заставу" држао на великој висини. Још о Божићу 1886. год. почео је побољевати, али он је и опет заборавио на себе, бринуо се даље о листу и, по свој прилици, он је седећи за писаћим столом прокужио — запаљење плућа. Марта месеца није могао даље. Дочекао је да се његов друг врати из државног затвора, пружио му је перо и рекао: „Ја морам кући у Вршац. Видим да ћу пасти у кревет... мене ће канда црна земља излечити; само да ми је да довршим још одговор Политу". Он је тај одговор довршио у постељи.

У мало речи испричасмо буран и трудан живот младог српског књижевника и новинара Лазе Нанчића Онај тврди стогодишњи храст, из кога је истесан мртвачки сандук Лази, тешко да је у бури и непогоди умео да буде непомичнији од Лазе. Једног је могла посећи само сикира, другога истрћи из редова народних бораца само — смрт.

Његова последња опорука гласи: „Из круга народних бораца нека вас отргне само — смрт." Лаза је веровао у ту омладину, веровао у народ до последњег тренутка свога.

Лаза Нанчић издахнуо је у Вршцу, 17. марта 1887 у 10 сати ујутру. Погреб је био величанствен. Цео је народ учествовао у тузи Изјаве из круга наше академске омладине беху толико многобројне, да се из њих најбоље могло видети: ко им је био Лаза.

Један говорник на Лазином гробу завршио је свој говор овим речима:

„Тешко притиска земља, по којој газе неслободни потиштени људи, а дај боже, Лазо брате, нека та омладина, нека народ поради, да теби па и свакоме одиста буде: „Лака црна земља!" Ми се тој жељи искрено придружујемо. —ша.

БЕЛЕШКЕ
из „Заставине" прошлости.

„Застава" је данас, кад се изузму београдске званичне „Српске Новине", најстарији српски лист. Она је једини лист у Српству, који излази два пута дневно. Онда, када је покренута ишла је отприлике годишње у 150—200 хиљада примерака у народ, данас се шири годишње 1½ до 2 милијуна примерака. На овом месту хоћемо да изнесемо најглавније податке из „Заставине" прошлости.

Покретање »Заставе«.

Било је у другој половини 1865. године, кад се покренула замисао око оснивања „Заставе". „Српски Дневник" беше издахнуо над големом парницом, кад мало после у Угарској поче да се појављује зора уставног доба, а наш народ стајаше без достојног политичког листа. Потреба таквог листа појављивала се на све стране, гласови да се такав лист покрене беху учестали.

Тада се бавило народно позориште под управом Јована Ђорђевића, негдашњег уредника „Српског Дневника" у Вел. Бечкереку. На пријатељском ручку, на коме беху учествовали из Бечкерека готово сви наши људи од уплива, дошло је у тој ствари до предлога Опште мишљење владаше тада у народу, да би уредник новог листа требао да буде др. Свезозар Милетић, пошто је он својим дотадашњим мушким и трезвеним политичним радом стекао огромно поверење, а својим чланцима у „Српском Дневнику" узвисио се над осталима.

Брзојавише дакле Милетићу, а Ј. Ђорђевић даде изјаву, да он неће покретати „Дневник". Др Милетић се примио. За једно после подне скупило се у В. Бечкереку 2400 круна — за кауцију — а скупило би се било и 10.000 круна, да не беше стало за тим, да што шири круг народа учествује у томе.

Кад је др. Милетић видео да треба да загази у вртлог политичке борбе, он се одрекао адвокације и посветио се сав „Застави" и политичним пословима.

Колико пута је излазила »Застава«?

„Застава" је почела излазити у Будимпешти. Тамо је излазила тек нешто више од годину дана, и то од 9. фебруара 1866. до 21 маја 1867 Тада је преселио Милетић „Заставу" у Нови Сад, где и данас излази.

„Застава" је од почетка, па до 1. априла 1867. излазила двапут, па онда трипут недељно. Од 7. јуна 1868. излазила је опет двапут недељно, (и то као израније на повећаном формату) а 1869. год. почела је опет трипут излазити За време херцеговачког устанка, и то 12. августа 1875. почела је „Застава" да излази четирпута недељно. 1885. год. пред изборе нар црквеног сабора излазила је „Застава" кроз 14 дана, 6 пута недељно, а кад јој то забранише, онда је излазила 5 пута, затим 4 пута, па напослетку је министар и то забранио и тражио од „Заставе" неправеду намет-кауцију. Док се нова намет-кауција у износу од 10.500 круна није сакупила, морала је „Застава" излазити кроз 14 дана двапут недељно. Од тада је излазила као обично 4 пута недељно.

Од 1900 године 1 јануара почела је „Застава" излазити шест пута недељно, на 4 стране, али у мањем (данашњем обиму. Цена је остала стара

Од 1. јануара 1901. године прешла је „Застава" у руке „Рада" деоничарског друштва за издавање српских књига и новина у Руми.

Од 1. децембра 1902. год. почела је „Застава" излазити шест пута недељно на 6 страна, осим петка (када је излазила на 4 стране). Цена је опет стара.

Од 1. априла 1903. године почео је излазити и број „Заставе" од петка на 6 страна. Цена непромењена.

Од 7 септембра 1904. године почела је „Застава" излазити два пут дневно, и то у вече на 4 а ујутру на 2 стране Цена је за претплатнике остала непромењена, а мали јутарњи број „Заставе" почео се растурivати у више хиљада примерака по цену од 2 потуре.

Колико је „Застава" постала потребна народу и колико се она трудила да буде народу на услузи најбоље показује страјк железничких раденика. 9. априла букнуо је тај штрајк и трајао десетак дана. За то је време „Застава" великом броју претплатника сваки дан слата колима. Кола су из Новог Сада сваки дан одлазила на 7 страна и допирала до Митровице, Земуна, Панчева, Великог Бечкерека, Сентомаша, Вршца, Тителa, Аде, где су додиривала сва места на тим пругама.

Уредници »Заставе.«

Главни и одговорни уредници „Заставе" били су редом ови: од 9. фебруара 1866. године до 21. маја 1867. др. Светозар Милетић. Од 21. маја 1867. до 22. септембра 1868. др. Стева Павловић. Од 22. септембра 1868. до 16. септембра 1870. др. Светозар Милетић. Од 16. септ. 1870. до 8. марта 1872. Стева Поповић. Од 8. марта 1872. до 1. јануара 1874. др. Милетић. Од 1. јануара 1874. до 12. авг. 1875. Стева Поповић. Од 12. авг. 1875. до 23. јуна 1876. др. Милетић Од 12. јуна 1876. до 19. дец. 1880. др. Милан Ђорђевић. Од 19. дец. 1880 до 12. дец 1882. др. Светозар Милетић. Од 12. дец. 1882. до 7. септ. 1883. Миша Димитријевић. Од 7. септ. 1883. до 18. окт. 1883. др. Светозар Милетић. Од 18. окт. 1883. до 21. децембра 1884. Тоша Бекић.

Од 21. децембра 1884. Јаша Томић. Од 5. октобра 1886. Лаза Нанчић. Од 10. фебруара 1887. Јаша Томић. Од 29. децембра 1889. др. Милан Божески. Од 5. јануара 1890. Васа Милутиновић. Од 1. јануара 1891 др. Бранко Михајловић као главни уредник, а Живко Вулетић одговорни уредник. Од 15. маја 1891. Живко Вулетић сам. Од 28. маја 1891. одговорни уредник Мита Теодоровић. Од 16. јуна 1891. главни уредник Стеван Јовић. Од 8 септембра 1891. одговорни уредник Андрија Плавшић. Од 31. маја 1892. престао Плавшић да одговара за уредништво. Од 23. авг. 1892. Јовић и главни и одговорни уредник. Од 7. 1892. одговорни уредник Ђорђе Бакаловић, Јовић одступио. Од 18. октобра

1892. др. Јован Пачу главни уредник. Од 17 јан. 1893. за уредништво одговара Милан Поповић. Од 28. маја 1893. престаје др. Пачу бити главни уредник Од 12. децембра 1893. за уредништво одговара Милош Писаревић. Од 24. децембра 1893. опет Милан Поповић. Од 9. децебра 1894. одговара Никола Маленчић. 23. децембра 1894 извјављује др Емил Гаврила да је од Петровдана 1893. управљао „Заставом“ а сад као главни уредник потписује је. Од 1895. за уредништво одговара Никола Маленчић.

Од 7. јуна 1896. год. постао је одговорни уредник „Заставе“ Ђока Ђорђевић.

Од 6. маја 1897. године постао је главни уредник „Заставе“ др. Гаврила, уједно и одговорни уредник „Заставе“.

Од 20. јануара 1898. год. поред главног уредника др. Гавриле за уредништво је одговарао Тоша Грујић.

Од 8. фебруара 1898. престао је др. Гаврила бити главним уредником „Заставе.“ За уредништво је одговарао Тоша Грујић. (Главни уредник био је Драгутин Илијћ, и ако то није било назначено на листу.)

Од 1. марта 1898. год. постао је главни сарадник и одговорни уредник Константин Брадваровић све до данашњег дана.

2. августа 1898. год. постао је главним уредником „Заставе“ Јаша Томић.

Страдања.

„Застава“ и њени уредници и сарадници претрпише много сметња и гоњења. Већ 27. октобра 1866. год. забранише је за Србију и то се неколико реди понављало. Тако је „Застави“ одузет постдеби доцније за Аустрију, па и за Босну и Херцеговину.

Од уредника и сарадника „Заставе“ били су до сад ови осуђени: др. Светозар Милетић на годину дана затвора и 1000 круна глобе због чланка: „Ћирилица у загребачком политичком хербергу“. Чланак је тај изишао у 118. броју „Заставе“ од год. 1869., пресуда је изречена 11. августа 1870. Осуђен је даље Стева Поповић (Вацки) на 18 месеци затвора и 1000 круна глобе због чланка: „Дакле фронт „Мађарској реформи““. Чланак је тај изашао у „Застави“ 3. фебруара 1871. Осуђен је даље Ђорђе Петровић сарадник „Заставе“ на 8 месеци затвора и на 600 круна глобе због чланка: „Мађарска уставност“ Чланак је изишао усљед панчевачког избора у 2. броју „Заставе“ 1874. а пресуда је изречена 6. августа 1874. год.

Осим тога био је др. Милетић оптужен због чланка, који је изишао 2. априла 1870. год. Та се парница свршила повољно, а исто тако и парница против др. Милана Ђорђевића, која је била приватне нарави.

Осуђен је надаље Лаза Нанчић сарадник „Заставе“ због чланка „Омладини“ на годину дана затвора. Чланак овај изашао је на Божић 1884. године а пресуда је изашла 8. јуна 1885. године. Даље оптужен је чланак у „Застави“ (187. број 1885. год под насловом: „Озбиљна реч Србима и Хрватима“. Због тог је чланка осуђен Јаша Томић на 3 месеца државног затвора и 600 фор. глобе. Због друге две парнице ослобођен је Јаша Тоша Томић пред будимпештанском поротом.

У 102. броју „Заставе“ 1893. год. изашао је чланак: „Политичка омара“. Оптужен је одговорни уредник Ђорђе Бакаловић, но ослобођен је.

3. децембра 1893. год. осуђен је у Сегедину Милан Поповић на 8 дана затвора и 40 круна глобе због белешке која је изашла те године у „Застави“ под насловом: „Неблагодарне народности“.

Год 1894. у броју 71. од 6. маја изишао је у „Застави“ чланак под насловом: „Нардносна Голгота“. Због тог је чланка осуђен 6. децембра 1894. год. од сегединске пороте Милан Поповић на 18 месеци простог затвора и 1000 круна глобе.

У 17. броју „Заставе“ од год. 1895. изашао је чланак „Нова напаст“. Сегединска порота осудила је Николу Томића као писца тога чланка на годину дана државног затвора и 500 фор. глобе, због дражења против народности.

У „Застави“ од год. 1895. изашао је чланак: „Значај народног конгреса“. Сегединска порота изрекла је да је Владислав Станков, учитељ башаидски, крив због дражења против народности а суд га је осудио на годину и по државног затвора и 500 фор глобе.

У 9. броју „Заставе“ од 1897. год. изашао је допис из „Руме“. Допис је био оптужен због дражења против „народности чивутске“. Као писац тога чланка оптужен је Дамјан Грчић но порота га је ослободила.

Но нису ово ни из близу сва страдања, којима „Застава“ и њени уредници беху изложени. Год. 1868. после убијства кнеза Михајла, дигла се беше хајка на „Заставу“. Усљед денунцијације Ј. Грујића у „Напредку“, почеше на Милетића и сараднике „Заставе“ чак у угарском сабору да по тварају, те је Милетић тражио у сабору нека министар нареди истрагу. Међутим сарадник „Заставе“, Владимир Јовановић буде затворен, те се против њега около годину дана водила истрага Невиност његова изишла је на видик.

Треба да напоменем још неку од најкрупнијих неправди, која је „Застави“ учињена. Беше то 1885. г. пред изборе за наш народни црквени сабор, кад је „Застава“ добила налог: или нека излази двапут недељно, или нек даде још 5250 фор. кауције Та кауција није се могла правдати законом, но само самовољом Народ је притекао „Застави“ у помоћ, он је скупио и положио ту намет-кауцију, за коју данас признаје и власт, да је неправедна и да је онака наредба потекла из — забуне.

Напоминьемо као занимљиву вест, да ни један осуђени уредник „Заставе“ није био помилован ни на најмањи отпуст казне

Реч две на завршетку.

Ми овде укратко изнесосмо историју „Заставе“. У њој се окушала многа снага, у њој се водила мушка обрана. Може се у опште рећи, да су сви наши главнији и виђенији људи из свију српских крајева и земаља били сарадници „Заставе“. Дабогме, да су на жалост у току времена многи и многи, па и сами негдањи уредници „Заставе“ изневеравали програм и поклонили се пред силницима. Но ако су појединци и оставили „Заставу“, данас на дан њене четрдесетогодишњице можемо смело рећи: да је народ није оставио и да је неће оставити док она буде оно, што је данас.

Поздрављајући заставу.

Причуо сам глас из давнине; зуји ми кроз ретке којима ме уредник позивље да му пошаљем свој прилог за свечани број „Заставе“. Читајући његово писмо, пренесох се у дане који у прошлост утонуше, уживих се у душевном стању кад писах први свој чланак „Застави“.

Беше године 1879. Те године разлегаше се нашим приморјем поклич, који је звао Србе на окуп. Ја бејах на селу, гост код Саве Бјелановића у Ђеврскама. Он на једној, ја на другој страни, пером у руци, радили смо, како нам се онда чинило, за ослобођење српског народа. Састављали смо и слали чланке и дописе за новине на све стране.

Онај полет фантазије у недостижне висине, они сјајни снови, оно прегалаштво на подвиге славне — сва врућица негдашње младости, претвори ми се при овој узпомени у крв, која се кроз жиле разли.

Јасно ми је још у памети како је над свим тадашњим осећајима и мислима царевала вера у будућност, вера тврда као станац камен. У исто доба мучило ме нестрпљење у очекивању жељене будућности. Младост хоће да ускори долазак будућности, хтела би да будућност примакне к данашњем дану, к данашњем часу. Сад разумем боље него што сам то могао некада разумети да најживља чежња, пламени чланци и заносни говори, надахнути најискренијим патриотским жаром, немогу учинити да данас буде двадесет први век.

Време иде, време доноси будућност.

Времена је доста и прошло. Откада први пут у ступцима „Заставе“ окусих неописиву наслађу, с којом младе очи гутају штампане своје ретке, набројило се година. Из деветнаестог ускочисмо у двадесети век; доживесмо садашњост, која онда беше још у недоглед изгубљена будућност.

Него, шта хоће она, кад ми жива стане пред умне очи слика будућности, какву сам је замишљао, какву сам је гледао пред двадесет и седам година!

Ал' ето ни за људе ни народе будућност није никада оно што се очекивало, што се мислило да мора бити. Осим тога, што је у животу човека век, у животу народа само је тренутак. Саставим ли пак оба краја овог доста дугог размака времена у мом животу, све оно што сам међутим видео и доживео не може још ни најмање уздрмати у мени непоколебљиву веру у будућност, која чека српски народ.

Омир нам приповеда, да за љутог бојевања око бедема древне Троје, док јелински и тројански јунаци, уз пратњу грдних поздрава, задаваху један другом смртоносне ударце, дотле богови и богиње Олимпа ратоваху и они међу се над облацима, ал' да се нису бијали, јер су они бесмртни. Тако и данас, док људи, који ступају на политично поприште, кидишу разним оружјем један на другога у долини, високо над њиховим главама лебде и витлају се идеје.

Међу овима видим и данас идеју, којом бејах опојен, када сам писао први чланак у „Застави“; видим и данас идеју, која се блиста на српској застави. Ма коликим мукама да је још одолети, ма колико рана преболети до победе српске идеје, застави, која се није никад савијала, биће част и слава.

И њу ће народ позлатити.

У Задру, 2. (15.) септембра 1906.

Др. Душан Бољак

Босна Херцеговина и »Застава».

Ко хоће да сазна како је било у Босни и Херцеговини за пошљедњих 40 година, да се упозна са мишљењем, осјећањем и животом нашег народа у тим земљама, и да сазна за догађаје који су се ту одигравали, мораће да прелиста и српске листове, који су за то вријеме у разним крајевима Српства излазили.

За много година била је новосадска „Застава“ скоро једина, а извјесно најглавнији српски лист, особито док у Угарској и Тројединици не бијаше других независних листова, који је највећом пажњом пратио све што се у и око Босне и Херцеговине догађало У „Застави“ су писани чланци, из наше земље шиљани су дописи и извјештаји о стању и догађајима. У старим годинама „Заставе“ могу се можда још једино наћи забиљежени разни покрети у животу нашега народа ових крајева, гдје су изнесени многи списи и описане улоге појединих личности, које су се у јавности истицале.

Па од тада па све до данас „Застави“ се прибјегавало изнапађењем свега што нас тишти, што желимо, за чим тежимо, у чему нам служе и остали доцније покренути листови изван наше домовине, али на жалост много и много је година, да нам „Застава“ не смије овамо долазити, пак само по некада чујемо и дознамо да „Застава“, ваздa заступа наша права да нас храбри и брани, да обавјештава српски свијет о нашим згодама и незгодама.

У најтежим данима нашег новијег живота, нашег буђења и препорода, који је настао прије десет година покретањем питања нашег српско-православног, вјерско-просвјетног уређења, којим је извојевано међу осталим и службено признање нашег народног имена и признање начела самоуправе и самозаконије, а који је покрет изазвао и све остало и створио данашњи нов живот, нов рад, нове покрете. У тим данима је опет „Застава“ корачала напријед,

доносила наше вјерско просвјетне и аграрне меморандуме, и ставила нам на расположење не само своје ступце, него и свог тадашњег главног уредника И од тада па све до данас тај њен бивши уредник др. Емил Гаврила остао је вјерно и истрајно уз нас и са нама, дијелио је танке часове и помагао и са нама заједно радио је све послове, што ми у Босни и Херцеговини ни њему ни „Застави“ никад не смијемо и нећемо заборавити.

И када данас „Застава“ навршује четрдесету годину свога мучног пожртвовања, истрајног и родољубивог рада и за нас и нашу домовину, то нека је увјерена о нашој топлој захвалности и о нашој искреној жељи, да се још много и много година поносно и корисно високо лепрша и радосно биљежи све више нових успјеха о напредовању и цвијетању српскога народа, свију вјера и свију крајева.

Сарајево 25. септембра 1906 год.

Глигорије Јефтановић.

Први број „Заставе.“

Године 1866. једнога дана, у сутон пред парохиалним станом у Слабињи, сједећи, додаде ми човјек први број „Заставе“. Повиках: „Заставу“! Народ се скупио око мене, и са насладом прочитах први број „Заставе“. Нека неописана радост обузе и окријепи нам душу. Свак се осјећаше јак, снажан у срцу.

Живо кретање опажало се у свештенству, учитељству и народу Свако је желио тежио да чита „Заставу“ онда једини најслободнији српски лист. Милетићева свака ријеч сјеваше као огњена варница која свако здраво срце кријепећи и уздижући гњило, труло, неваљало сагоријеваше. Нас неколико млађих, неупутних, неспремних свештеника, ступисмо под Милетићеву „Заставу“ као прости војници, да по слабој снази својој порадимо у народној борби за начела, која Милетић на својој „Застави“ исписа, за која се борио, док се није уморио.

У току 40 година некако у половини тих четрдесет година мучне и напорне борбе своје, дође „Застава“ млађем нараштају у аманет.

Млађи нараштај из клонуле руке Милетићеве примивши „ Заставу,“ и данас у четрдестогодишњици на бранику Милетићевих начела из редова српске народне радикалне странке, „Заставу“ узвишено носи, и под њом и мушки и славно борио се до друге четрдесетгодишњице — стогодишњице, ако Бог да!

Стара Милетићева гарда, војници „Заставе,“ прота Никола Беговић, чика Крстић, Милета Брадваровић, у гробу почива, одмара се, а поједини „Заставини“ војници, људским поносом уз млађи нараштај, под „Заставом“ борећи се корак по корак — лагано силазе у гроб.

Слава Милетићу!

Слава млађем нараштају, замјени Милетићевој!

У Брђани септембра 1906.

Паво Пајић,
парох.

Српска народна радикална странка

за

српску народну вероисповедну школу.

— Штујте школу, као темељ будућности праве, српску школу к'о аманет Светитеља Саве.

Ето, таква нам је свагдашња порука нашег народног великана, неумрла песника српског, Змаја-Чика-Јове

Да, у школи је извор нашег умног и душевног развитка; у умном и душевном развитку нашем, извор је материјална нашег благостања, а у њима обојима — залога је лепше и срећније будућности наше.

И баш зато, порука нам Змајовина, треба да је свагда на уму нам. Јер на изворима школе нам народне, научићемо се мислити и разумни бити, научићемо се међ' људма људски живети; научићемо се осећати, те свим жаром душе своје Српство љубити, Србе бити и српски творити. А чинећи тако, најлепше ћемо се одужити светим сенима највећих својих и народних нам учитеља, — Светитељу Сави и Змају великоме. Најлепше се њима одужити, а потомство своје много задужити, да се сећа пуно хвале, а народу нашем, све за срећу и напредак његов.

И кад данас „Застава“ нам мила, славу слави своје четрдесетгодишњице; кад је време да се осврнемо, на минуло доба од четрест лета, да видимо шта се њоме и радом у њојзи урадило за развитак и напредак народа нам овостраног уопште — нека нам је допуштено да бацимо поглед кратак и на један део тога времена, откада се „Застава“ народна нам није у рукама радикалне странке, те да видимо, шта учини чисто народна странка та посебно за — српску народну вероисповедну школу.

Десетинама година, тако рећи, распитују прваци и вође странке те, као и други разумни чланови њени, за вољу народну и жеље опште, тежње и потребе народне. И, најзад, после дугог распитивања и испитивања, исписују прваци народни ту вољу и те жеље, тежње и потребе народне на артију белу стварају програм странке своје, програм, којим се српска народна радикална странка, као народна странка, само поносити може; поносити више, но што се икад која српска народна странка похвалити и понети могла.

И на темељу таквог програма, који је поникао чисто из воље и жеље народне, а према правим потребама његовим, пониче — мајски сабор од 1902. год.

Па, шта учини мајски сабор за српску народну вероисповедну школу?

Пре свега је знатно — од 5 на 20 хиљада круна годишње — повисио припомоћ оним нашим школама, које помоћи требају А да се наше школе уопште могу не само одржати, но и унапредити, мајски сабор је одлучио, да се отворе нови извори за одржање и унапређење нашег школства уопште.

Пронашао је, да се интерес од 5 милијона круна може трошити на школе, али да се најнеподесније руковало баш тим фондовима, чије приход име на школе, јер су тим фондовима натурени многи државни папири, те фондови ти не носе ни 3% чисто. И стога је мајски сабор одлучио, да се из других фондова, а нарочито из Текелијина фонда, пренесу на клирикално школски фонд хипотекарни зајмови, који носе већу камату и тиме да се дође до већег прихода; са 40—50 хиљада круна годишње и да се од фондова, што су намењени школама, не узима онако велики процент на управне трошкове, па да се и тиме дође до већег прихода на школске сврхе.

Мајски сабор је изнео на видик, како се досад несавесно руковало манастирским имањем, па је наредио. да нови саборски одбор пази, да манастирско имање издаје под закуп на јавној лицитацији, а крајем сваке године, да се половина чиста прихода уноси у клирикални-школски фонд, а друга половина у манастирски фонд.

Још је одлучио мајски сабор, да манастирску штампарију узме Саборски Одбор под своју управу и приходи од те штампарије, као и приходи од „Српског Сиона,“ да иду у народне фондове и употребљавају се на помагање наших вероисповедних школа.

Имајући на уму, да над школом могу најбоље бдити и надзор водити, као и школама управљати, само они, који школу и живот школски најбоље познају, — мајски сабор је изабрао за школске референте у бачко-будимској и темишварско-вршачкој епархији људе, који су десетак и више година радили у школама и на школском пољу, те тиме стекли способности за надзорнички рад.

Мајски сабор је увидео, како су се преживели и застарели данашњи школски уџбеници, па је упутио Нар. Шк Савет, да што пре даде саставити нове школске књиге за српске народне школе, које ће бити према данашњој науци и сувремену напретку народне школе.

Мајски сабор је у ту сврху упутио Нар. Шк. Савет, да што пре установи школски један одбор (анкету) и то од стручних људи, учитеља народних, који ће проучити сваку нову школску књигу, пре њене употребе у школи и ако је добра, препоручити, је Школском Савету за уџбеник у нашим школама.

Мајски сабор је даље упутио Нар. Шк. Савет, да што пре изради за наше школе нов наставни програм јер се данашња „наставна основа“ давно већ преживела.

Увидео је даље мајски сабор, како данашња дисциплинарна правила само срамоте и оне, што су их створили, и оне, за које су начињена, дакле и највишу власт нашу школску и учитеље народне и наредио је Нар. Шк. Савету, да донесе нова дисциплинарна правила за учитеље народне, која одговарају духу нашег времена.

Још је наредио мајски сабор, да Саборски Одбор поднесе сабору предлог о новом уређењу школа паших. И кад сабор почне свој законодавни рад, да има пред собом готов предлог, како о основним, тако и о другим нашим школама, па и забавиштима. А сви ти предлози да буду израђени по учењу најновије науке о школи и настави.

Мајски сабор је упутио Нар Шк. Савет, да изради и сабору поднесе предлог и о томе; Како да се поврате школе наше у Шајкашкој и војној граници у Тројединици? И како да се поврате тамо изгубљена школска имања?

А и дотле, док то не буде, Школски Савет да сматра за своју дужност старање о изгубљеним школама и имању сваке општине и да не сме напуштати општине, да ове саме собом воде неравну борбу с разним властима,

Мајски сабор је упутио Школски Савет, да се у сомборској учитељској школи не предаје мађарски језик више, но што то наређују наши автономни и државни школски закони.

Упутио је Нар Школски Савет, да што пре одвоји у Сомбору женску учитељску школу од мушке, тако, да свака од тих школа има свог управитеља и своје професоре. А на то су навели сабор многи разлози, а понајвише васпитни и морални.

Наредио је даље, да се смене бивши управитељ више девојачке школе — г. М. Ђ. Вукићевић — јер он није учитељ те школе, а по закону школском мора да буде управитељ један од учитеља те школе.

Још је мајски сабор одлучио, да поднесе представку на угарски сабор и угарску владу, да се угарски државни школски закон (XXXVIII. законски чланак) од 1860 године уведе и у бившој војној граници у Угарској.

Постарао се, најзад, мајски сабор и за незбринуто — гледе мировину и српско народно учитељство у Тројединици.

Овластио је, на име, саборски одбор, да може сваком српском народном учмтељу у Тројединици, који онеспособи за рад учитељски, одредити до 800 круна припомоћи у место мировине и према годинама службовања, до год се за те учитеље недонесе посебна мировинска уредба.

Још је мајски сабор уредио плаће и мировине професора на нашим средњим заводима према одредбама државног закона, повисио стипендије питомцима и слушаоцима учитељске школе и богословије карловачке и т. д. и т, д.

И кад све то узмемо у обзир, видећемо, да је мајски сабор као израз народне радикалне странке и извршилац програма те странке, одлично схватио своју родољубиву дужност према школи народној и вршећи ту дужност своју савесно, учинио многа добра школи народној и народу самом.

И тамо, где толика и таква дела говоре, ту су излишне многе речи. И народ српски, заједно са својим учитељством, може бити потпуно задовољан са таквим

радом радикалне странке своје. Народ српски, а посебно учитељство народно и школа народна, могу на темељу тога и таквог рада, мирном душом и са пуно поверења гледати решавање животних питања народа и школе наше у рукама радикалне странке, која уопште с поносом може рећи, да је досад у борби за народна права високо носила „Заставу“ неумрлог нам народна великана дра Светозара Милетића и да за то вазда има на уму свете речи великога Змаја:

— Штујте школу, као темељ будућности праве, српску школу к'о аманет Светитеља Саве.

И у то име кликнимо на дапашњи дан из свег срца:

— Слава народном великану Светозару Милетићу!

— Слава дичној „Застави!“

— Слава српској радикалној странци!

К. М.

—×—

Успомена
на један догађај из уставног живота српског народа у Шајкашкој.

Шајкашка је Милетићева колевка, јер у Мошорину угледао је он први пут овај бели свет. Па кад је тако, зар има онда кога од старијих људи из Шајкашке који су сада у животу, а да га у добу четрдесето годишњег рада „Заставе“ ма и нехотице мисао његова подсетила не би на оне значајне тренутке у животу народа нашег, када Шајкаши, као граничари, вољом владара својих позивани, скупљаху се на плацу пред главном стражом (Hauptwache) у Тителу, скупљаху се у седишту војничке батаљонске управе, са пушком на рамену а телећаком на леђи, готови у бој да пођу за цара и отаџбину; у бој, где крви своје поштедети неће. И српска се слава чула на далеко, српско се јунаштво песмом узносило, јер не једанпут српске мишице и српске груди задржале су сурову и необуздану турску силу, која је поплавом својом претила часном крсту и слободи, не само нашој, но и осталих народа у Европи.

И тако је у тој борби крвавој, не године, но векове проводио граничар, тај вечити војак под круном св. Стевана. А да је тако, повесница, та књига искуства људског, најбоље нам каже, бројем доказујући, да нема ваљда народа, не само у нашој, но ни у туђој земљи, који је у крви толико харача отаџбини својој давао, као граничар што је.

И опет за таке велике жртве, што их је граничар овој држави приносио, не беше он ни чим за то награђен Шта више, њему одузеше и оно право, да сам о себи и својој судби бригу брине, да не само на политичном, но ни на просветном пољу што у хатар светиња својих: језика, народности и вере православне радити и одлуке доносити може!

А знате, за што? Просто за то, што је граничар, тај узор верности према господару своме, имао, као таки, пазити само на заповести, њима се једино покоравати и чинити онако само, како му оне кажу.

Воде ли те пак заповести напретку или назатку особина народности његове; клониле се оне очито на штету моралну и материјалну народа српског; и биле оне уперене и противу самог физичког живота његовог — то не беше његово знати, то не беше његово распитивати. Да, он ни мислити није смео т. ј. у толико не, да своје мишљење на јавност изнесе па тицало се то, и самог његовог опстанка. Једном речи: граничар беше машина, која се покретати морала онако, како се навије; граничар беше просто оруђе апсолутне владе, којом се као мртвом ствари свагда поступало.

Или зар није тако? Та оно начело, које је у уставним државама прво и најсветије начело опште, и једнако приступачно свима начело, као основа и полуга свима другим начелима „ништа о нама без нас“ — код граничара баш обратно беше: све о њему без њега.

Ето видите, тако је то некад за време граничарског доба било.

Но данас није тако, пошто је угарски устав и на границу протегнут, јер граница беше године 1872. развојачена И граничар тиме ослобођен јарма вечитог солдачења, ступио је у живот, као грађанин и држављанин, ступио је у живот, који му је поред дужности и права донео, да може не само у своје, него и у све друге послове, који се целе државе тичу, утицати. Граничар је дакле из апсолутнога стања прешао у уставно, граничар је постао уставним грађанином и као таки је сада позван, да сам о себи бригу брине, сам своје среће и несреће ковач буде, тиме — што од тога доба преко посланика свога и сам у свима државним пословима утицати је могао.

И он је и на то, за њега ново поље борбе, поље уставнога рада са пуном одлучношћу ступио у тој цели: да како на мегдану са јунаштва, тако и на дивану са свести у Угарској одлично место заузме. Да је тако, сва бирачка кретања (са изузетком последње перијоде пред годином 1881-вом) томе су јасни сведоци били, јер како за црквене, тако и за земаљске саборе наши бирачи Милетићеве странке обављаху своје изборе тако рећи: једном душом, једном вољом, уз онако одушевљење и пожртвовање, коме се и сами противници поклонити морадоше. Тако онда код нас, док је код Румуна, бројем већега народа, на томе истоме пољу доста млитаво ишло; а код Словака, који су скоро тако исто бројно јаки као и Румуни, није се ни оних знакова уставне и народне свести опазило, који су преко потребни, да би место прикладно положају своме, као народ, у држави овој заузети могли. И за то, дочим за изборе посланика из српских крајева стран свет, а на име влада толико се интересоваше — на изборе словачке онда нико ништа полагао није*).

Па ко је највише допринео овој пробуђеној свести, овој уставној борби народа српског? Ко је ударио темељ бечкеречком програму, који и Шајкаши ступајући у уставни живот, за свој програм, са допуном одржане граничарске у Панчеву конференције, примише? Ко је у такој дивној слози и моралној снази одржавао и дотле српски народ у тако јакој српској свести? Ко је именом својим не једанпут тако олако кретао бирачку војску на изборна места? Ко је изврсно написаним чланцима у „Застави“ пуних жара и родољубља улевао одушевљења за општу ствар српскоме свету? И ко је на послетку и самим делом и живим примером и гвозденом дурашношћу и ретким пожртвовањем показао, како се на муци тек познају јунаци?

Ко је други, него онај, чије је име свакоме од нас познато, као своје рођено; ко је други него вођа и првак тако рећи целокупног овостраног народа српског, а уз то Шајкаш и земљак наш, простога занатлије син, Светозар Милетић, дотадањи посланик изборног среза башахидског, који је године 1881. као и други кандидати из српскога народа: у Кикинди, Турском Бечеју, Новоме Саду, Бечкереку и Белој Цркви остао тако исто при избору земаљскога посланика за угарски сабор са својим гласовима у мањини.

Пораз овај у опште голем беше за нашу народну ствар, јер сваки пад посепце вредио је потпуно онога труда и напора којим би се исти отклонити могао, да су само за времена довољно пажње прваци наши по сели и вароши на њ обраћали И зато дакле сви порази ови, пошто су нам већином са немара нашег дошли, ударише нам и дотле непознату, овим поразима, заслужену срамоту на чело наше.

Свакога искреног родољуба до срца је ово заболело, тим више, што у башахидскоме избору заложена беше не само част дотичних бирача, него и част целокупног овостраног народа нашег. Ову је дакле требало што пре искупити и тиме нанешену срамоту народу нашем са лица уклонити, јер Србину како на мегдану са јунаштва, тако и на дивану са свести образ свагда светао ваља да остане.

Очи дакле народа нашег махом окренуше се на нас Шајкаше — и наш бивши пре посланик, а у то доба кандидат др. Лаза Костић дру Светозару Милетићу и као вођи и прваку овостраног народа српског и своме старијем садругу из поштовања свога, а и са воље и општег гласа народњег уступа му свој срез, срез шајкашки, желећи, да падом Милетићевим нанешену срамоту народу нашем, ми Шајкаши, који смо му најближи, сперемо.

И гле чуда! Те Шајкаше, које је од ваjкада, као граничаре, неки зао удес пратио, и сад их оставио није — јер, ако су Шајкаши пре, као граничари, морали кроз ватру пушчанога праха и пешице и на лаким шајкама својим у онај бој полазити, где се крв лила а живот губио, сада опет, као уставни грађани морадоше кроз воду у онај бој поћи, где се у борби без крви памет и уставна свест мери. Но, ако их је у првом случају поданичка дужност позивала, да у ватру пођу, сада их је тако исто српска и уставна свест до тога довела, да у воду загазе, а ово могуће с тога, што ваљда није ни могла друкче бити спрана она пега са образа шајкашког, што им је са прошлог избора тако јако укаљала лица, до ли са водом!

Али, што је онда било, нека се сада копреном заборава покрије, јер то канда само Божје провиђење хтеде, да је не само ондашња угарска влада, којој на челу Коломан Тиса беше, и који на сумњу тек и денунцијацију подследње врсте људи баци нашег првог човека, у тешки затвор, но још и свом снагом положаја свога хтеде да спречи и избор Милетићев за посланика у Шајкашкој, после онако мучно издржаног затвора у Фортуни и Вацу, где је годинама пробавио, те да изведе своју цел сигурније, посла и један шкадрон хуланера на бирачко место у Тител, посла их, да појавом својом заплаше, застраше Милетићеве бираче.

Па и сам Бог као да му беше на руци, те пусти воду, да потопи ритове, прелије долме, ископа „Мутњачу“ и полије путеве и путање Малетићевим бирачима, јер бираче противничког кандидата носиле су две лађе (два шлепа) и то један од Чуруга а друга од Ковиља. И тако само на Вилову с коњи и коли Милетићеви бирачи на скели прећи могоше, јер на „Мутњачи,“ која је између Ђурђева и Мошорина, само за пешаке један чамац на расположење бирачама стависе.

Бог дакле хтеде купати Шајкаше, као у нехришћанско доба, што је купао Аврама и захтевао од њега, да свога јединца, сина Исака, принесе Богу на жртву, те тако у истини покаже, колико му је вера у Бога тврда. Па тако је Бог и године 1881. пустио воду, да загради путе Милетићевим бирачима, јер колико је скела на Вилову мала, да толике бираче с коњи и коли превезе, чамац је на „Мутњачи“ код Мошорина још мањи, да пешаке превести може. И како ће сад један народ, да покаже своју љубав према најбољем сину своме, него неко с празни, е неко и са још којим бирачем на коли, који беху пливачи, а таких беше доста, загазише у „Мутњачу,“ ма да је вода тако залевала кола, да се на гдекојем месту тек горња страна од лотре видети могла, на којима кочијаш и по неки бирач, седећи на лотрама, подизаше ноге да не оквасе одела свога. Но беше и таких бирача, који поскидаше одело своје, метнуше га на главу, или привезаше за врат, те голи наги загазише у „Мутњачу“ и прећоше преко. И Бог учини, те се при свем том ризаковању не догоди никаква несрећа, но сви срећно с коњи и коли прегазише, пребродише „Мутњачу.“*) Нико дакле не остаде, но сви пре-

*) Сад је далеко боље не само код Румуна, но и код Словака у том погледу, јер они имају 20 посланика на угарском сабору, који дивне беседе држе у корист потиштених немађарских народа.

*) Мутњаче пре није било, но је тек у то време постала, кад је вода долму прелила и на томе месту матица велику јаму ископала, коју су Шајкаши прозвали „Мутњача.“ Она и данас постоји, али само као једна велика јама, пуна воде и служи за риболов и за појење марве.

ђоше и одоше весели пут Тителa, ма да их у Тителу чекаху хуланери, ма да им „Мутњача“ хтеде пута да спречи. Но није ни чудо, јер од куда вода да заплаши Шајкаша, од куда хуланер, да застраши граничара.

И тако тек Шајкаши оно, што је пало, опет уздигоше, уздигоше се добром вољом, али и са напором и жртвама појединих, жртвама таким, којих је онда изабрани посланик не само у пуној мери заслужио, но које и према његовим великим по народ заслугама мајушне изгледаху.

Али друкче за то није ни требало, па није ни могло бити, пошто би онда значило, да смо изневерили не њега, но себе; значило би, да смо учинили издајство не на њему, но на самом себи.

Шајкаши се за то од срца радоваху, да су своју учинили дужност, дужност према Милетићу, а и према оном народу који је онда недахмице, а можда и са зебњом очекивао гласе, које ће му брзојавна жица из Шајкашке донети; оне Шајкашке, на којој је онда стојало, да за цео народ српски посведочи: је ли достојна она, је ли сав народ достојан Милетића свога?

И жица разнесе онога дана још по српскоме свету, да је Милетић са огромном већином гласова за шајкашког посланика изабран, да је и поред тешкоћа са „Мутњаче“ и поред застрашивања од хуланера ипак толико се бирача искупило, као никад дотле, јер дочим је за Милетића гласало 1065, на противкандида му, који је био надсолгабиров Николић, познат са велике енергије своје, гласаху 577, дакле свега 1642 бирача дођоше тога дана и вршише своје грађанско уставно право.

И за то тај дан беше дан велике радости и ретког одушевлења за сав овострани народ српски, беше најсвечанији дан за Тител. С тога се у вече на мах искупише момци, па и старији одличнији људи, те узеше машале у своје руке, запалише их и са буктећим машалама пред Милетићев стан, код Чиче Јовановића, одоше, где га поздрави бирач један дававајући израза велике радости бирача и народа српског; поздрави га као шајкашког сина, као оног борца народнога, који је и муке, грдне муке у хладној и тамној тавници мучити морао, али ипак и после тих ужасних мука, остао је опет исти који и пре беше.

И заиста свечан то беше дан за Тител, свечана ноћ за народ, а најсвечанији онај тренутак тога дана и те ноћи за све нас, кад у вече на плацу пред српском црквом, баш код крста, искупише се бакљаши после учињеног најсвечанијег признања Милетићу своме, те побацаше гореће буктиње на гомилу оне букнуње, које са ватром из груди својих запалише, и створише таку ломачу, да е и сама ватра весело горела, а дим сиктао свом снагом горе и дизао се тако високо, као да је хтсо небу под облаке узлетети, да и тамо веселе гласе победе шајкашке Богу на престоље узнесе. И побацавши све буктиње на гомилу, уватише се не само момци и девојке, но и старији у српско коко, те га понесоше виловито, плаховито. И тако пријатно раздрагани играху дотле, док се ломача сама од себе не угаси.

Па и Милетић је ту био, био близу крста православног, те таким искреним весељем својих бирача ганут до дубине своје племените душе, што му тога дана Шајкаши труде и муке његове, поднесене за народ овом победом тако сјајно и свему свету на видику очитоваху тронут до суза, ономе бирачу, што га је при бакљади поздравио, тихо рече: нисам вам одговорио онако, као што сам требао, али не, што нисам хтео, него што нисам могао, јер вашс ме ватра сагоре, те нисам говорити могао. Хвала вам!

И заиста Милетић у ономе тренутку, када пријатно раздраган и весео народ око пламтеће ломаче коло играше, беше у пуноме смислу срећан, беше блажен; јер оно небо, које лебди над божанством, што га у човеку има. и које се зове блаженством, то је небо онда у пуноме сјају своме лебдило и над Милетићевом душом.

За то евала ондашњим бирачима из Шајкашке, што овом победом Милетићу таке пријатне тренутке, ма за један часак створише, створише за толико бар, да, ако је икада, онда је за цело у ономе тренутку признања народнога блаженства свога заборавити могао и на оне ужасне муке своје, што их је невин и недужан у хладној и мрачној тамници за народ свој претрпети морао.

Њима за то лепа хвала, а Милетићу вечита слава; слава оснивоцу и првом уреднику „Заставе,“ слава данас па до века; слава, док је и једнога Србина на овоме свету; слава му!

Милош М. Папић,
жабаљски прота.

Распад

српске народне слободоумне странке и почетак српске народне радикалне странке.

Сматрам да свечани број „Заставе“ треба да прикаже све најважније појаве у животу нашег народа за минулих 40 година А у тих 40 година од историјске је важности: како се распала српска народна слободоумна странка, и како је постала српска народна радикална странка. Биће врло кратак и изнети само оно што је најважније.

Године 1882. у јесен, поболео се др. Светозар Милетић по други пут и њега за навек нестаде са поља политичког рада. Изгледало је, као да су неки само чекали на то . . .

За 12. март 1884. године, позвао беше др Ника Максимовић члан српске народне слободоумне странке конференцију српских првака у Будимпешту. Он је позвао српске прваке без разлике странака, да сложно реше: „Шта ваља чинити у данашњим приликама нашим.“

Дакле не зове странку, не пита више за програм, већ тражи слогу. Слога је лепа ствар. Али чим зове у ту слогу и назадне људе, могло се знати, да хоће да попушта. Кад год улазе у споразум и слогу напреднији људи са назаднима, увек то бива на штету слободнијег начела. То доказује политичка историја свију народа, то је тако бивало и код нас.

На будимпештанској конференцији би напуштен бечкеречки програм а донесен назадни и неслободни програм, који је 1. априла те, 1884. године примљен у Кикинди и који је познат под именом кикиндски програм. Тај су програм примили сви назадњаци, а примили су га и многи дотадањи чланови народне слободоумне странке.

Положај 1884. године био је укратко овај: Милетића је и опет нестало из средине народа а ту су прилику употребили некоји угледни људи странке, да ускоче у назадњаштво и да повуку целу странку за собом.

Пита се: Шта раде у такој прилици они „великани“ странке. који су остали верни начелу? Они су требали повести одлучну, дивотску борбу са пуно самопрегоревања. Њихов програм западе у невољу а у добру је лако добар бити, на муци се познају јунаци.

Али јао! И не питајте где су била он-

ПОДЛИСТАК.

Једно сјећање на „Заставу.“

Јадно моје дјетињство! Оно је прохујало у страху и у стрепњи. Тешка судбина моје отаџбине, под којом је народ осјећао отровни утицај окупације, притискала је и моју дјетињску душу, — један дио народне душе.

*

Четири године ми бијаше, када дочекасмо, са зебњом у срцу, аустријску војску. Осам година ми се навршило, када у сред једне тамне, кишовите ноћи, закуца алка на авлијским вратима.

Ја се стреснух и пробудих иза сна. Кандило пред нашом старом иконом жмиркало је и цвркутало. Отац — Бог да му душу прости — иде преко собе и заустави се крај мене. Ја се учиних да спавам . . .

Алка бије, звечи и одјекује све бјешње и бјешње Отац се надви нада ме и пољуби ме у чело. Тад се упути к собним вратима, отвори их и изиђе у авлију

Кипа пљушти, а коловоћа жубори. Хладан вјетар дојури до мене. Ја се стресох, покрих кице и скукуњих се под јорганом

На једном чух потмулу звеку сабаља, како тандрчу о авлијску калдрму. Собна се врата отворише, на којима закрешта неки промукао глас: „У име закона ви не смјела три шрита од мени бити!“

Понајлак извукох главу испод јоргана, и — ставивши руку на лице прогледах кроз прсте.

Вас се стресох . . Соба, мала наша собица, са ниским пожутјелим таваном, била је пуна оружаних војника. Међу њима сто ји мој отац, у мантији, гологлав, озбиљан.

— Ово је насиље, рече љутитим гласом, у ово доба ноћи нападати на светињу домаћег прага.

Онај промуклога гласа, с официрском капом на глави, запита: „Овдје ћемо најпрво!“ и лупи ногом опод.

Ааа . . овдје шупљо, и зину на оца Што има овдје?

— Пушке и барут, одговори му отац поругљиво.

— А, тако!... Дижити даске!

Опараше једну даску, — и видјеше, да је то шупљина над којом је уздигнут под због влаге.

И ићаху по соби, чепркајући по свима стварима. Онај промукли дизаше ћилиме, пипаше јастуке, завириваше под сто, у пећ и најпосле дође до ормара са књигама Узимаше једну по једну, завириваше, читаше Тад отвори доња вратанца од ормана из кога извади завежљај писама с новинама. То све разастрије на сто и поче да преврће.

Од једном, као да се задави, поче грцати својим промуклим гласом:

— Шта-а-а? Ви имала „Заставу?“

Отац га погледа испод ока и ништа не рече.

— А, а, и „Стражу“*)!?

И то узевши, предаде једноме војнику.

*

Пребирање је трајало до зоре Те ноћи не могоше наћи оружја; али су нашли један број „Заставе,“ неколико свезака „Страже“ и још неке књиге. То су све однијели

Тада сам први пут чуо за „Заставу.“ И када сам поодрастао и почео читати новине, ја сам са неким пијететом спомињао „Заставу,“ коју сам први пут видио, када ми је један школски друг, шест година иза тога, са шапатом зверајући око себе, из њедара извадио.

Чикаго, септембра 1906

Ђорђе А. Чокорило
уредник „Уједињеног Српства“

*) Што је уређивао Л. Пачу.

Очево помиловање.

Како сам се мргодила, кад су нас у пештанском васпиталишту учили, како се дубоко на двору треба поклањати. Левом ногом натраг, за тим полагано спуштајући тело дубоко се поклонити, за тим три корака напред па исто тако поклонити се само дубље, ниже земљи и напослетку и трећи пут исто тако само још ниже, ниже... Е то вам је право дворско клањање

Али како ме не би мрзило то вечито клањање, кад сам знала да у нас Срба тога не треба, ми једва имамо племића, а

да та господа да бране начело. У оном тренутку, кад је лађа пропала, они, који су требали да остану на корману или да приме капетанство у одсуству Милетићевом, они дакле, који су требали. били по звани и морали да буду први, задовољише се са последњом улогом са улогом пацова, који напуштају лађу, која пропада.

Да се запитамо: Шта ради данашњи вођа народне слободоумне странке др. Полит.

Др. Полит онда, кад је требао да напише прокламацију на народ, која би почињала са речима: Mein liebes Volk написа писмо уреднику „Пестер Лајда“ које почиње са речима: Mein lieber Falk. У тој посланици Максу Фалку вели др. Полит у почетку од речи до речи ово: „Могло ти је пасти у очи да у најновијим изјавама Срба нисам ни у ком правцу учествовао. Разлог је томе, што са својим мњењем не хтедох утицати на изјаве својих сународника. Ако би се пак у најновијим изјавама очитовала права струја у народу српском, ја бих тада био последњи, који би се против ње борио..“

Шта значи то? То значи. да др. Полит у најстрашнијем часу распушта војску и остављају је саму.

Шта више у изјави својим бирачима (штампаној у 31. броју „Српског Кола“ од 1884. године) каже др. Полит ово: „Међутим пошто се вели, да је са кикиндским програмом нека нова струја у Срба настала, то ја мојим поштованим бирачима морам оставити одрешене руке ..“ Дабогме: „Свак нек иде куд је њему драго!“ — тако соколи генерал своју војску у очи одсудне битке. А он сам о себи вели у тој изјави бирачима: „Ако је било славе доста је: ако је било труда, доста је.

Тешко би било нашем народу, да у оно време војници народне слободоумне странке не беху бољи од многих својих вођа и генерала И тешко би било бечкеречком програму. да му у оно најцрње доба не прискочи у помоћ радикална омладина...

Радикална омладина стајала је према „народној слободоумној странци“ доста нерасположена. Али никад није нападала главне мисли бечкеречког програма, што га је створио и заступао Милетић и народна слободоумна странка. Та је омладина изјављивала на зборовима и у брошурама, да она у главноме усваја цео бечкеречки програм. Хоће да се измени само оно, што је зестарело и преживело се. Али хоће да се допуни тај програм са економским и културним захтевима.

Но кад је нестало Милетића, а његови генерали (осим Змаја др. Ђоке Милосављевића, Ђоке Димитријевића и још неких) напустише Милетићев програм, и хтедоше да одведу своју странку у бестраг, онда је нова омладина уздрктала. Она је питала: На како ћемо ми напред. кад ови хоће натраг. Где нам је ћуприја? И кад је нова омладина видела, да чланови српске народне слободоумне странке неће да напуштају своју народносну борбу, и да се гнушају својих дотадањих генерала, онда је млађа омладина дошла у помоћ српској народној слободоумној странци против њених издајничких генерала.

Али је у својим листовима и говорима одмах рекла и то, у ком правцу мисли она да допуни бечкеречки програм (У економском и културном правцу.)

Нова омладина је уз народну помоћ брзо свршила за творцима кикиндског програма, јер народу допале које хтеде да изведе нова омладина промене. Застава“ се онда ,налазила у рукама уредника, који су такође из српске народне слободоумне странке ускочили у нотабилитете и бранили назадак у „Застави.“ Нова омладина имала је два листа у рукама: „Српство“ и „Српско Коло.“ Власништва „Заставе“ понудило је „Заставу“ новој омладини јер није хтело да заступа назадну струју и тако је „Застава“ прешла у руке нове омладине, што је убрзало коначну пропаст нотабилитетске струје.

Али шта би после? Кад је ствар била свршена, допуњаше се одједном стари генерали, а говорили су: Па то је море наше.. Ми смо се борили с Милетићем раме уз раме, а не ви. Идите ви одавде, а оставите нами народ, да га ми водимо.

Но као што је познато, српски народ се не састоји из будала и он их је — одгурнуо.

Нова омладина је са народом пошла напред и основала је: радикалну странку. А стара Милетићева народна слободоумна странка прсла је на три стране. Један део остао је у души веран слободоумном начелу. То ночело гласи: напредак и борба. Тај је део са новом омладимом створио радикалну странку. Други део Милетићеве странке отпао је отворено од Милетићевих начела. То су нотабилитети. Трећи део је отпао исто тако у срцу од Милетићевих начела. али хтеде да остане и према народу леп. Тај део сачињава такозвану народну слободоумну странку, коју води и заступа др. Полит.

Занимљево је како се данас размеће др. Полит са својим вођством и са Милетићевим пријатељством. А кад је Милетић био у затвору и понудише му вођство 1879. год. он је изјавио у „Застави,“ да се не прима, јер се томе противи нарав његова и није научен да страда.

Што се тиче Милетићевог пријатељства, с тим стоји ствар овако: Кад је 1870. године осуђен Милетић на затвор од године дана, онда га је др Полит мучки напао у Суботићевом „Народу,“ назвао је Милетића тиранином и написао је, да га народ презире. Милетић је са прага затвора написао одговор Политу и назвао га је злоћом и пакосником. Цео се народ дигао на Полита, али му је Милетић доцније опростио. кад га је др. Полит молио за опроштење и написао у „Застави“ чланак у ком назива Милетића учитељем својим.

Де ће такав човек и по други пут изневерити Милетића и начело његово, било је јасно, само није имао куражи да то учини док је Милетић био здрав, него је то учинио онда, када се помрачила свест Милетићева и он се налазио на лечењу.

Сад др Полит и опет игра улогу вође „српске народне слободоумне странке,“ но нити је та „странка“ оно што је била пре, нити је у истини има. —а

Избор Милетићев у Башахиду 1869. год.

(Успомена)

После великих дела у једном народу хоће да наступи застој, а обично, и тај застој остаје у неколико као назадак И то тако онда иде све дотле док опет не дођу боље прилике и изађе на површину човек, који поведе народ напред. Тада се у повесници тога народа ствара ново доба, долазе нови људи са новим идејама и новим делима.

Наш народ је у четрдесетим годинама загазио у одлуч у борбу за величанствену идеју, за народне мисли и слободу. Те светиње су биле исписане на његовој поносној застави, то еванђелије било је урезано на узвишеном листу у његовом јуначком срцу, он се за то борио славно, храбро Но није то извојевао, јер је војводина после живела само у срцима Србадије Живела у сиротињи, пустињи, згаришгима, богаљима (инвалидима) живела у огорченој успомени и нечувеној стези одозго Наступило је оно: „Српство моје сном мртвијем спава,“ наступио застој и назадак

* * *

Ваљало је наш народ потпуно скрхати разбратити, обескућити, те је васпитан на

међу њима мало бројним спадам и ја, ни мој баба ни мој чукумбаба те нисам ни у сну могла замислити да ће ми кад год требати дворски книксови. Била сам страсна играчица те сам радије играла ваљку и брзу полку. Кампали, који је на мађарском народном позоришту предавао балет, и који је и на паузиону обучавао игри викнуо је често: „Mademoiselles reverance“ ја бих уздахнула и помислила то ми неће у животу требати и зажалих за временом, због којег пропустих играње, Ни сам ни слутила тада да ће ми оно ипак у животу требати да ћу се и ја створити у двору ако не због весеља а оно због тужне прилике и да ћу једном требати тај дубоки reverance.

Било је то 1879. год. с пролећа. Мој отац чамио је у вацкој тамници. Од његовог истражног затвора у будимској фортуни где је провео неких 18 месеци и од како је премештен у Вац, прошло је три године дана. У Пешти је у то време био куријални судија Мила Манојловић очев пријатељ из давне младости. Са његовом породицом, живели смо у тесном пријатељству. Виђали смо се скоро свакодневно. Манојловић живо се распитивао о судби мога оца и после сваке моје посете мора дох к њему, да му о свакој маленкости причам.

Једнога дана рече ми: — Ја једнако мислим о вашем оцу, како би му се могло помоћи да се што пре опрости затвора. Знате ли да би било сад згодно време, да се тражи од краља милост, он то сам неће хтети чинити, то знам, али ви, породица, ви можете, ви смете и требате да учините то.

Мени заигра срце у грудима. Моја жива машта већ је видела оца на слободи и одмах живо расправљасмо ту ствар. После дугог разговора решили смо да баш ја идем да молим од краља милости.

Одмах ту жељу и намеру саопштисмо очевим пријатељима. А нарочито смо се о томе највише саветовали са г Тоном Хаџићем који нам је у тој ствари врло радо и пријатељски био на руци. У својој познатој доброти прими се да ме прати у Беч и да ми тамо буде на руци.

Отпутовасмо у Беч ја и г. Хаџић Тада је у дворској канцеларији био шеф краљевски саветник г. Федор Демелић. И он је оца врло добро познавао и био му је пријатељ. Одемо право к њему; саопштили смо му ту ствари он обећа да ће ме препоручити за аудијенцију. Предамо молбу и у грозничавој узрујаности чекали смо шта ће бити и кад. Напомињаху ми да пазим дали ће Његово Величанство само примити молбеницу из моје руке, или ће што исписати на њој, и то да јако пазим, јер је то сигнатура и то значи толико исто као: „слободан је; молба ће ти се уважити“ Сви смо страховали за исход молбенице. Та ствар је занимала не само наше пријатеље, већ је занимала и сав српски свет у Бечу, а нарочито српску омладину коју је судба Милетићева болела и тиштала. И добисмо жељан одговор: — сутра је аудијенција!

Ту ноћ држим да нисам ништа спавала Али од узбуђења сам и будна снивала. Бар мени се чинили тако. Све сам видела пред собом неке велике дворане пуне сјаја, клизаве п ркете а ја све по њима правим поклоне, reverance онако како нас је наш учитељ игара Кампали учио, била сам сама собом задовољна што сам их тако добро научила, Тако још у бунилу куцнуше ми на врата. Будили ме да устанем, одмах ће доћи и г. Хаџић да заједно пођемо. Придружише нам се више њих, а тек кад стигосмо у двор беше много омладинаца тамо, а г професор Сандић дође да ми пожели добар успех и да сачекају крај аудијенције Па није ни чудо сваког је Србина Милетићева судба интересовала.

Отпратише ме горе до капије, пожелеше ми срећу и ја уђем у салу где се чекало.

То беше велика богато украшена дворана. С једне и друге стране марморни стубови а поред сваког стуба стојао је по један гардијски офисир. На њима је све трептало злато. Они су непомично стојали и чинило ми се, чак ни оком не трепнуше. У сали у округ дуж целог зида црвена кадивена канабета.

Молиоца је већ доста било у дворани. Неки седеше, понајвише цивилни мушки и женски, а офисира већином великог чина у гала униформи, стајаше у групи и тамо се разговараху. То нису молиоци као она гомила у цивилу, већ су овде из заблаго-

онај жалостан начин коме беше исказан главни смер у речима: „У смрт скаче граничар.“ Али велики српски геније у добу прелома да се народ не одрече себе, истиче на површину великог Србина дра Светозара Милетића. Овај одважни муж је устао и с пуно топлоте, знања и родо љубља, пре свега утешио је свој народ Растумачио његов положај, пробудио му његову свест, указао му нов пут, пут на уставном пољу, којим треба да логично поради за своје право и слободу. Српство је послушало овај глас, пошло за др. Светозаром Милетићем, те је у знатној мери, помогао, да је отаџбини устав повраћен.

Но после зраци слободе нису синули истим сјајем на све, те су потискивани они борци, који су се борили за устав. Ово је био критичан тренутак за те борце и за њиховога вођу дра Светозара Милетића. Они су се борили за устав и у народу су наилазили на противнике које су морали савладати. Кад су их савладали, кад је устав повраћен, они су их опет нашли под власничким скутом. До повратка у става су викали народној странци и дру Светосару Милетићу „Мађарони“ а после „издајице.“ Нове власти су сада потиски вале дра Светозара Милетића и његове другове у свима правцима, а поглавито при посланичким изборима. Али њихови избори већ тада нису били њихова ствар, него су били народна ствар Народ је водио ту борбу часно и славно, с вером, да другим путем и другим оружијем, продужује борбу својих отаца за своју народну независност.

* * *

У Ст. Бечеју на избору посланика год. 1869. одјекнули су тужни гласи: др. Светозар Милетић је пао. Али није пао што је по српској свести морао пасти, него је пао, што та свест није могла па одоле окрутној сили. Његов глас се није смео чути на господском дивану, у сабору, јер би тај глас била тешка оптужба уставно борца против уставне владе, која те борце потискује.

У овоме паду је цело Српство гледало свој пад. а на самоме томе уставном разбојишту догађали су се дирљиви пр зори. Старци су ишли са обореним главама, људи у пуној снази су се озбиљно саветовали шта сад? Мајке су дизале децу да виде оне Србе, који изневерише народну ствар при овоме избору. Али омладина та дична омладина, поносно кликну Стари Бечеј пао, да живи Башахид! Захори се дивно, дирљиво српски:

„Ни бриге те сиви тићу
Сви смо с тобом Милетићу.“

И заиста прихваћена је ту на уставном разбојишту мисао да се др. Светозар Милетић кандидује у Башахиду. Као из једног гласа чуло се: Развијај заставу па је та застава развијена. Али у томе тренутку су је дохватиле врле Српкиње*) а чуло се још под заставом не ћемо напред, бод њом смо пали! Та застава је била поцепана, али за неколико сати је била готова нова српска застава са крстом и ликом дра Светозара Милетића и названа је „крсташ барјак.“

* * *

Сутра дан кад се вршила свакидашња подела кад су се делили дан и ноћ, Тиса се указала у своме свечанол руху, хитро и мирно. По сребрном њеном огледалу су се осипали злаћени сунчани зраци, а по тој красоти срела су се на сред Тисе два брата рођена, Стари и Нови Бечеј. На сред Тисе је Стева Бошковић предао „крсташ барјак“ Шандору Недељковићу са речима: „Предајемо ово знамење да под њим победите.“ А овај рече: „Примамо ово знамење и под њим ћемо победити.“

А тада је наступило оно српско стискавање српске деснице, давање братске речи, соколење. Ово не беше само један обичан догађај, него свечано изнашање српске свести, моћ у раду, чистота веровања С овим светињама се браћа растадоше, баш кад су се растајали дан и ноћ, те је на другој тиској обали у Турском Бечеју забодена и развијена уставна застава „крсташ барјак“ Око ове заставе су били по сећању искупљени: Шандор Недељковић, Јоца Влашкалић, Данило Радивојевић, Илија Пандуровић, Стева Бранковић, Обрад Буњевац и Пера Кикић.

* * *

Живео др. Светозар Милетић захорило се по целом кикиндском дистрикту**) На западу бившег кикиндског дистрикта, као што видесмо, био је развијен „крсташ барјак.“ Требало је развити и на истоку дистрикта уставну заставу и под њом се борити. У Башахиду су се скупили ти борци, а рекао би, сиротиња раја „деобаши,“ јер су газде „недеобаши“ били на противној страни *)

Решено је било, да се направи ма и најскромнија застава. Прилагао је колико ј ко могао, и најсиромашнији је приложио „божићњи сребрњак“ који се меће у чесницу. И тако је направљена српска застава на којој беше копље и слика дра Светозара Милетића. Онај сиромашак, који је приложио последњу светињу „божићни сребрњак“ подигао је заставу, целивао и дао је Мити Радовићу са речима: „Ево ти барјактару, па пођи напред у славу Бога и лепог српског имена“. Ова застава названа је „копљанички барјак.“ Око њега су били искупљени: Мита Радовић, Ђока Недељковић, Јефта Монашевић, Сава Тошков, поп Шандор Секулић, ђакон Гена Сарачевић и Јован Павловић-Шобра

* * *

Дошао је и избор. Ту су се власт држале неуставно, а народ се држао мушки српски. Војници опколели Башахид па непуштају никога (од наших). Наступила је ноћ а наши „улогориште кола“ на излазу (пашњаку, утрини) а бирачи преко зидова кућа, дрва прелазили су. Момчадија је старце и немоћне преносила на рукама. Ишло је све као што треба, није се усудио ни један петао да својом једноставном песмом узнемирује светињу овога рада. Тек кад су сви бирачи, уставни борци били на своме месту, кад су развили заставе „крсташ барјак“ и „копљаник барјак“ запевали су петли весело, живахно а и из хиљаде и хиљаде грла хорило се:

„Ни бриге ти сиви тићу
Сви смо с тобом Милетићу.“

Гласало се у општинској кући, а чињене су велике сметње, у нади, да ће се бирачи уморити. Али су наши бирачи непомично стојали око својих застава, око „крсташ барјака“ и „копљаник барјака“ Сваки умивен и очешљан, сваки трезвен и смишљен, сваки је знао шта хоће, па је онда знао шта мора бити, знао је да мора победити. Тако је то трајало два дана и две ноћи безпрестанка. Трећи дан на освитку председник сенатор Поповић је изјавио да је за посланика изабрат др Светозар Милетић Бирачи су мирно саслушали, стиснули један другом десницу, гајдаши су дунули: чула се нова песма ту на самом месту:

„Меленачка ћурдија
Башахидска ћуприја

*) Може се само зажалити што имена тих поносних Српкиња нису прибележена

**) Општине: Кикинда је бирала за себе и изабран је Петар Чарнојевић а срез: Башахид, Меленци, Тараш, Куман, Врањево, Карлово, Мокрин, Јосипов, Крстур бирао је дра Светозара Милетића.

*) „Деобаши“ су хтели да се ритска земља дели по главама, и то је била већином сиротиња без земље „Недеобаши“ већином газде, били су против деобе, и били су уз владу при избору.

даре Његовом Величанству на унапређењу чина, или каквог одличија.

То ми све причаше и разјапњиваше тихим гласом г Демелић који је седео до мене Дошао је, као што рече, да ме мало охрабри да не будем мало збуњена, кад пођем пред краља. И непрестано ми је говорио и само храбро, не бојте се! Ја сам међутим била сасвим мирна и присебна и чекала сам на ред. Прозивамо се по азбуци. И кад је већ дошло до слова „М“ г. Демелић скочи са места пружи ми руку и рече: Е сад идите до врата јер ће те одма ви доћи на ред. И удали се.

Преко пута где сам седела била су врата кроз која се улази у собу краљеву, где прима. Та врата су застрта тешким дебелим ћилимом Уз врата стоје два гардисте, један чиновник раздвоји ћилим и отвори врата. У један мах чух моје име и у истом тренутку већ бејах на прагу. Врата се замном затворише и ја угледах краља. Соба није велика У средини писаћи сто пред којим стојаше краљ. Ја се по правилу поклоним први пут и хтедох по пропису наставити и други и трећи, но краљ са неколико бржи кораци, беше већ тик предамном Погледах са зебњом у краља и хтедох му изговорити већ напред спремљену беседу, но када погледах боље у краља смотрим његов благ поглед и осмејак на лицу Тада сам заборавила на све оно, чему ме научише јер ми је изгледало круто и неприлично и ја рекох краљу оно како ми у онај час пође од срца. Изрекла сам му све јаде моје али сам споменула и то, да и српски народ оплакује судбину Милетићеву. Кад сам све изговорила што ми је на души било и хтедох већ изаћи, тада ме краљ смешећи се погледа и рече: дете моје, зар нећете овде да оставите молбеницу и узме ми је из руке.

Тако се свршила моја аудијенција Доле ме дочекаше многи Срби и распитиваху се о појединостима.

Те јесени спремали су се и посланици српског народног црквеног сабора да моле владара за милост, но пре још но што су отправили молбеницу отац је помилован и то 15. новембра 1879. Али за мало беше радости. Не потраја дуго а последице његових мука и патња показаше се у оној кобној болести, која је годинама била помрачила његов ум. А милошћу божјом проби последњих година зрачак светлости, да обрадује нас све и народ српски. Јер су му последњи дани били толико ведри да је провео задовољно и мирно у кругу своје породице код свога сина, а уз добру снају и двоје унучади, које је старац тако јако волео и у њима уживао.

Милица Јаше Томића.

Оштар чланак.

Успомена на стару „Заставу“.

Зна се, да је „Застава“ стално била најодлучнији противник и оне ненародне политике, коју су водили у Србији последњи Обреновићи, Милан и Александар. Стога је Светозар Милетић најодсудније нападао Милана Обреновића, творца и главнога носиоца те политике. Његови оштри, духовити и разложни чланци погађали су по сред темена како самога Милана тако и његове удворице и пришипетље, који су му само ласкали.

Напади Милетићеви у „Застави“ били су непоштедни. Он је имао веза, преко којих је сазнавао све рђаве и недостојне ствари, које су тада чињене на српском двору и обелодањивао је сваку дворску смицалицу, сваку подвалу, сваку лаж, која се у двору фабрицирала. Милетић је био човек од убеђења, непоколебив и одлучан у својим назорима. Нарочито у пословима редакције и вођења политике у „Застави“, морали су се сви управљати по директиви, коју је Милетић давао. Као вођа странке, као народни првак и главни управитељ „Заставе“, он није допуштао да се иде и другим путем, а не оним одређеним.

Напади, које је Милетић управљао на Милана и његову политику утицали су силно како на народ у мон рхији, тако и на политичке кругове у Србији. У Београду су краљ Милан и његове политичке присташе били огорчени на „Заставу“ т. ј. на Милетића, и двор је, у прво време, са разних страна чинио узалудне покушаје да „Застава“ обустави своје оштре стреле, наперене против Милана Обреновића и његове политике. Молбе нису помогле, претње још мање.

На ћуприји Лала*) седи
Своју пропаст гледи
Избио је један сат**)
А Милетић облигат.“

* * *

На овоме избору су били ови угледни Срби: Петар Чарнојевић тада посланик кикиндски, Шандор Трифунац, Јоца Крстић, др Влајко Мајински Тада је написан брзојав дру Светозару Милетићу: „Уз нечувен притисак победисмо са ускликом живео др. Светозар Милетић посланик башахидски.“ Овај брзојав је млађани учитељ меленачки Мата Косовац одмах однео у Меленце и отпремио у Нови Сад Још истога дана је стигао одговор: Слава мојим свесним и јуначним дистрикћанима.**)

Наш „крсташ барјак“ преко Врањева је враћен Шандору Недељковићу. „Копљаник барјак“ је остао у рукама Мите Радовића Оба ова честита Србина су отишла Богу на истину, па да ли је мајка родила јунака, до ове већ сада старине сачува, да зуб времена и на њима не учини своје сада, када слав своју четрдесетогодишњицу наша опћа „Застава“

М. К.

*(Лаза (Лала) Видић против кандид т.

**) Избор је био завршен у један сат после поноћи и у четири ујутру проглашен.

***) За речи ових депеша баш не јамчим али за смисао јамчим.

Човек се учи док је жив.

Три важне чињенице у животу човекову, па и у животу једног народа, које постепено и наизменце утичу на њега, да временом буде оно, што треба да је, т. ј. умно обогаћен а духовно оплемењен, јесу: народна школа, народна књига и народно новинарство.

Прва је чињеница основна народна школа. Она удара темељ даљем напредовању, како интелектуалном и моралном, тако и материјалном. Али народна школа не може све и сва учинити, она, ако хоћемо од ње стварне користи да имамо, мора имати свога продужења.

Продужење своје ваља народна школа да нађе у народним књижницама, које ће се скорим временом по започетом примеру морати на све стране оснивати Народне ће књижнице бити друга важна чињеница за подизање народа на виши ступањ културе, а кроз то и материјалног благостања.

Трећа, не мање важна чињеница, јесте народно новинарство

Народно новинарство треба потпуно да одговара свом задатку, за то треба пре свега да је родољубљем задахнуто и да истински заступа народне интересе; треба још народно новинарство да вешто и смишљено допуњава, проширује и продужава све оне идеје и поједине предмете, који су у народној школи (у ограничену времену) и у народној књизи (на скучену месту) засновани, претресани и од чести обрађивани били.

У то име прославу четрдесетогодишњице народнога листа „Заставе“ са највећим одушевљењем поздрављам.

У Кумани, 1906.

Светозар Мл Бајић
срп. нар. учитељ.

1881—1884.

Ретко је историја којег народа тако пуна сјајних и горких дана, као што је историја српскога народа.

У доба својих сјајних подвига, српски се народ није понео, а у тешким данима, у очајним часовима горког искушења, Србин се није поништио, није клонуо духом, Србин се је и на Голготи челичио за нову борбу.

У те тешке дане, па можда и најтеже дане треба рачунати почетак девете десетине прошлога века. Зла коб као да је дохватила и најудаљенији кут раскомаданога Српства.

Ту пада наименовање Германа Анђелића за патријарха; ту је и тешка болест саломила крила српскоме соколу Милетићу; тада је немиле успомене краљ Милан склопио тајни војени уговор са Аустро-Угарском, да може чинити у Србији све, а да ће му Аустро Угарска штитити престо Обреновића ма и оружаном руком; у то време су у Краљевици стрељани српски ослободиоци из Зајечарске буне. А како је било у осталим српским земљама?

Црна Гора слаба и нејака, тек се опорављала од борбе против Турске;

Босна и Херцеговина добиле су нов, још тежи јарам;

у Старој Србији и Маћедонији Арнаути и турски зулумћари још су жешће убијали Србе, да би се осветили раји, што је и она хтела у српско-турском рату да дигне главу и да се бори за своје човечанско достојанство.

И баш у тим судбоносним, тешким часовима, зао удес уклонио је са бедема српске одбране, најнесебичнијег, најумнијег и највећег јунака, Светозара Милетића.

Српско сунце као да је помрачало, Српство је уздрхтало, српска вила лњила је сузе, немоћна, да се Србину у невољи нађе — а српски душмани су ликовали.

Народ српски је уздрхтао, али није — пао. У знаменитој триестогодишњој војни, у битци код Лицена, пао је храбри шведски краљ Густав Адолф, али су његови генерали наставили рат и протестанти су потукли католике.

Нестало је вођа, али ту су остали генерали. Нестало је Милетића, али где је Др. Полит и други? Где је Полит, коме је Милетић тако великодушно опраштао све подвале и ровења, што их је Полит спремао њему? Где је тај човек, где су они људи, које је Милетић мазио и којима је са народом делио мандате и фишкалате?

Полит је ћутао. Када су беспрекидно севале муње, а ноћи гореле и биле сјајне као дан, у тој страшној ноћи самохран народ није нигде могао угледати Полита. Када су ударали громови, Политова глава била је сигурна од удараца

И заиста, требало је, да нестане дива, да се боље може видети пигмеј.

А кад се појавише злогласни нотабилитети, Полит опра руке, и као што је Пилат тако рећи благословио, да се Христос распне, Полит је ћутао, а народу како буде. А кад је Полит на једвите јаде одговорио, није се обратио своме народу, него своме „драгом Макс Фалку“, уреднику „Пестер Лојда“

И кад брод српске одбране поче да тоне, разбегоше се пацови, дуги низ година товљени народним знојем. Буре и ветрови бацаше „Заставу“ на народном броду од немила до недрага Први пацов што се „сретно“ спасе погибије; побегао је на свој историјски салаш. Али и ако су се ломили бокови брода, народ је на њему показао вољу и снагу за даљу очајну борбу; и ако је „Застава“ већ сломљена била, српска омладина, тада малобројна али тим узвишенија и одважнија, сретно је прихватила „Заставу“ и својим моћним мишицама подигла је одушевљено у вис, у зрак, у слободу И ти српски синци чували су и чувају ту „Заставу“, ту творевину дичнога Милетића и данас светлу, чисту и орну за борбу у славу и част народа српског.

А кад су тако после тешке и мучне

У то време, поред главног уредника, Милетића, били су у уредништву „Заставе“ др. И Вучетић, Огњановић и други. Они су се често мрштили због Милетићевих оштрих напада на краља Милана и његове политичке смицалице Наравно, то немо протестирање било је потајно и иза леђа Милетићевих. Неки пут, кад је Милетић био и сувише оштар, они су захтевали да овај мало ублажи тон свога писања. Милетић се није освртао на те прекоре

— Ама, то је сувише опоро: сувише је оштро што се износи, говорили су они.

— А је ли истинито? прекидао их је Милетић.

— Истинито јесте; али је оштро.

— Шта оштро! Ништа није довољно оштро за онога, који је непријатељ свога народа; ништа није оштро за оног бечког жандара у Србији, што седи на престолу.

Оштри чланци су се и даље низали противу краља Милана, а сарадници „Заставини“, Вучетић и остали и даље су се мрштили, али отворено нису протестовали.

Једнога дана наиђу из Београда гости и бану у редакцију „Заставе“. Ту Паја Михаиловић, Гершић и други. Милетић тек довршио чланак о приликама у Србији. Вучетић је водио коректуру и читајући чланак мрштио се што Милетић овако оштро напада Миланов режим у Србији.

— Шта је? питају га гости из Београда.

— Што се мрштиш?

Ко се неби мрштио? одговара Вучетић. , то не иде... то не иде господо.

— Да чујемо...

— Читај, да видимо шта је.

Вучетић поче да чита чланак из коректурног листа. При свршетку чланка, он се окрете пријатељима из Београда.

— Говорите му господо да мало ублажи тон... Говори му ти Гиго... он ће тебе послушати. Ево, и ово треба да се ублажи.

— Има Милетић прáво! повикаше готово сви у глас београдски гости.

— Нема право!

У то из своје собе за рад наиђе Милетић и поздрави се са пријатељима из Београда.

— Шта је, запита он, шта је?

— Галама због овог чланка рекоше неки.

— Ко има шта противу чланка?

Вучетић се окуражи пред београдским гостима.

— Па то нема смисла тако страсно нападати Милана; то је сувише оштро.

Милетић се исправи.

— А не рекох ли ја вама да ништа није довољно оштро противу оног бечког жандара на престолу.

— Не, не, господо, чланак треба ублажити. Ево Гиге, он је дошао са извора; он све ствари добро зна, зна најновије прилике он ће мало ублажити тај чланак. Он зна шта и како треба написати.

И навалише на Милетића да попусти и да Гершић чланак ублажи.

— Па не браним, попусти Милетић и пређе на други разговор. Међутим Гига Гершић узе коректуру и оде у Милетићеву собу да чланак преради. И док су се ови разговарали о београдским новостима, Гига се врати са прерађеним чланком.

Милетић узе рукопис и отпоче га у себи читати, а на лицу му се огледаше све веће задовољство и расположење Најзад се окрете Вучетићу.

— Слушај човече, је ли, ти велиш да Гига много боље зна београдске прилике?

— Па да!

— И да ће он боље написати чланак о њима?

— Разуме се.

— И да ће бити много мекши и блажији у изразима?

— Наравно.

Милетић прсну у смех.

— Е, онда ево ти: што си тражио, то си и добио Слушајте господо Гигина ублажавања. И Милетић поче задовољан гласно да чита свој чланак, ублажен и умекшан Гершићевим благим изразима. Кад Милетић заврши читање, Вучетић згранут скочи са свога седишта.

— Та то је много горе и много оштрије, него што је у првом чланку изнесено...

Сви прснуше у смех и стадоше Гершићу честитати

— Знате шта, рећи ће Вучетић, како је, да је, тек ипак је боље да овај први чланак изађе у „Застави“ без Гершићевих „благих“ израза.

И тако је и било. А Вучетић и остали после тога нису никад замерали Милетићу за оштрину у писању.

М. П

борбе, народ српски и његова омладина опет високо уздигли Милетићеву „Заставу“, и кад се утишала бура, када су громови престали пуцати, извирио је први пацов из рупе, и пошто се обазрео на све четири стране и уверио се, да нема никакве опасности, он је онда од народа затражио неку маленкост: *вођство, 70.000 форинта, два мандата и мало фишкалата!!*

* * *

Тешка и црна времена из почетка деветe десетине прошлога века: променула се, а да бог да, никада се више не повратила.

М-ка.

Борба.

Борба! Крупна реч, а има их доста, који ту реч не разумеју. Борба! Узвишена реч, па је с тога слаби и ниски и не могу да схвате.

Борба! Силна реч, која силнима утерује страх у кости.

Јест, борба доводи до победе правду и истину, а потиштене ослобађа и чини их равноправним са онима, који су их угњетавали.

Онај, који се прави црвом, нека се и не тужи, што га газе. Онај, који баца копље у трње, нека криви себе самога. Онај, који избегава борбу, неће никад ни доћи до победе А борба мора бити не само одлучна, већ и истрајна, јер истрајна и одлучна борба води правце победи.

Српски народ борио се у разним крајевима није жалио ни своју крв, која је најскупља ствар, јер том скупом ствари извојевао је још нешто скупље — слободу.

Како на политичк м, тако и на бојном пољу био је српски народ истрајан у одлучној борби, те је имао често и успеха.

Сетимо се велике борбе под водством српског великана дра Светозара Милетића, који је ради неустрашиве борбе своје за напредак и слободу српскога народа до падао ни крив ни дужан и — тамнице

Незаборавна је вековна борба српска на балканском полуострву; сјајне су победе, које су извојевале српске мишице над много надмоћнијом војском душманском турском

Та пре врло кратког времена прослављена је стогодишњица српске победе на бојном пољу мишарском, где шака Срба потуче под управом јунака Карађорђа знатну и силну турску војску под Кулин капетаном.

Јунаци српски: Хајдук Вељко, Синђелић Ј. Катић, Лука Лазаревић и други безбројни српски борци положиште на олтар српске слободе — живот свој.

Па и наша браћа у Старој Србији и Македонији дижу се са оружјем у руци против угњетача и зулумћара бранећи себе и своје од душманског зулума, сбести, насиља

И међу њима има див јунака, којима нема равна ни у римској, ни у грчкој повесници.

И њихова ће имена српска повесница забележити златним словима, као што је забележила име Хајдук Вељково, Карађорђево, Синђелићево и других српских бораца за српску слободу, за српски напредак, српску заветну мисао.

И српска радикална странка свагда се лаћала борбе пером и речју за корист српског народа, а при том се није бојала од прогањања, неприлика и подвала. Па имала је и успеха, и ако не онолико, колико је хтела, јер су препреке и запреке силне и јаке биле, али зато српска радикална странка није стала на по пута, она се није устрашили, већ иде и даље, те ће се борити, док је траје, јер је и њена девиза: истрајна, одлучна борба.

И опет велим: Борба води победи и онај, који у борби не клоне, победиће кад тад.

У борби, истрајној, неустрашивој борби лежи спас српском народу, па с тога нека нам је борба мила и драга, како би остварила жеље и захтеве српског народа како би правда и истина славиле своју победу.

Да не би те борбе, не бисмо данас били ни живи; да не би код „Заставе“ борбе, не би ни она дочекала своју четрдесето годишњицу.

Др. Жарко Милдиновић

Како треба да дочекамо педесетогодишњицу „Заставе“.

Данас прославља српски народ ретку славу, четрдесетогодишњицу постанка „Заставе“, првог и најзнаменитијег српског политичког листа. Оснивање „Заставе“ спада у ред великих културних тековина народних, јер утецај, који је она вршила, — кроз четрдесет година свога мукотрпног али светог живота, на развитак српске мисли и на буђење српске свести у свима крајевима где Срби живе, једва да би се могао наћи код икоје друге српске установе. Зато у слави „Заставиној“ подједнако учествује све оно, што себе Србином назива, пошто је она ето скоро пола века заступала најенергичније и најродољубивије интересе свију Срба, а особито оних, који и данас робују, можда тежим ропством него што је турско било. Из листова „Заставиних“, из речи живих људи, увериће се сваки, колики утецај беше „Застави“ почетком уставне борбе у Угарској, колико силна и одлучна реч беше њена у грађењу автономије наше — нашег највећег блага —, колика моћна и тако рећи пресудна реч беше њена у ратовима српским са Турцима, у босанском устанку, у црногорским ратовима у борби против банова Рауха и Хедерварија у Хрватској, једном речи у свакој тешкој и неравној борби против разних и силних непријатеља српских!

На колена дакле сви ви црни реакционари, сви ви црни смутљивци, који у диповској борби „Заставиној“ зар не видите борбу за одржање целокупног народног нам бића! На овај свечани дан требали бисмо да вас оставимо у страну, вас јаднике пуне злоће и пакости! Та ето и сами у немоћи својој признајете да „Застава“ „и сада представља силу у народу“ — јер њен огромни, управо пресудни утецај у сваком важном догађају народном, њен свесрпски дух, који ју је ваздан провејавао, њено прекаљено родољубље, које је предњачило у сваком потхвату њезину, њена силна и моћна реч, која је давала директиву васколиком Српству, — све је то у очима целога Српства уздигло „Заставу“ за први и најистакнутији српски политички лист. Па и дан данас, поред толико важних управо судбоносних догађаја, који су у Угарској на дневном реду, у данима кад се ради на прелому између Угарске и Аустрије, дакле у најважнијем времену, „Застава“ јуначки стоји на бранику не само интереса српског народа овде, него најодлучнију борбу води и речју и пером и за осталу браћу српску у Србији и Босни. И баш та непрекидна борба са силним непријатељима српским, та вечита позорност и старање за сваки и најмањи интерес раскомаданог Српства, цепала је и снагу њену, коју она тек сада, када су прилике српског народа — иако на жалост не свугде — на боље кренуле, прикупља, да ју тако прикупљену и удружену употреби у одбрани против непријатеља српских.

Да би се то прикупљање јаче спровело, потребна је још јача организација и још већа дисциплина, иако су обе за похвалу. Јер, странка радикална мора у напретку своме још даље ићи, јер је већ по смеру своме странка реда, рада и напретка. Још није све свршено и још има врло много да се ради, да би радикална странка дотле могла престати, док не буде испунила своју велику задаћу.

Ако је дакле странка радикална у прошлости, у борби за слободу, за уставност, за народна права, за народну самосталност, за народно јединство, за народну правду, за народну истину, за народну слободу, за народну независност, за народну будућност, за народну срећу, за народну славу, за народну част, за народно достојанство, за народно поштење, за народно име, за народно благостање, за народно напредовање, за народно просвећење, за народно богатство, за народно здравље, за народно јединство, за народно братство, за народно пријатељство, за народно мир, за народно слогу, за народно сложност

ка могла пречистити још онај парлог, који је остао у њиви народној. Није дакле доста, да је неко уверен само о странкином истинском раду, него он треба и мора, да мисао радикалну шири свугде и на сваком месту. За ширење те мисли има безброј примера из светле борбе „Заставине“ у старијем добу, као и мушкој борби њезиној и радикалне странке у данашњем. Ето борбе саборског одбора са најокрутнијим министром угарским Тисом при одбрани Текелијина фонда, која је високо уздигла углед радикалне странке не само у народу нашем, него у свог поштеног света; у борби радикалне странке против помађаривања школа, даље у борби наших радикалних посланика на угарском сабору, којих је одлучност и рад на сабору најбоље победио лажна прорицања непријатеља њезиних Највише пак угледа стекла је странци радикалној у народу нашем, оно немилосрдно пречишћавање већ укорењеног зла и оне дебеле жабокречине, која се нахватала на свима нашим јавним установама. А пошто је странка наша показала до сада у сваком погледу, да њу у послу народном воде заиста истините побуде, и да се њен рад састоји у лечењу зла, ми морамо прегнути, да се њен ред и рад распростре и на оне установе наше, које су још толико срећне, да у њима још влада т. зв „солиднији елеменат.“ За тај рад имамо још десет година на расположењу, па и ако десет година у животу једне странке нису никаква бројка, ми треба толико да развијемо свој рад, да педесетогодишњица „Заставе“ буде уједно и педесетогодишњица овостраног српског препорођаја! А странка, која је могла да победи све могуће реакционаре, која је могла да распуди стадо либерално те да истинским радом својим освоји цео народ, та странка моћи ће за десет година да изведе пречишћавање и тим стварима.

Ведра чела и светла образа прослављамо славу данашњу, јер је „Застава“, а са њоме и странка радикална, испунила многу мисао српску, али да странка, да мисао радикална још јаче продре, морамо ширењем мисли „Заставине“ странку нашу вољно и својски, потпомоћи у сваком родољубивом раду њеном, како би 50-годишњицу још сјајније и радосније дочекала.

Нека је сретна прослава четрдесетогодишњице „Заставине“ и дај Боже, да педесетогодишњицу „Заставину“ дочекамо окупљени сви око странке радикалне, под чијом заставом ће Србину да свану лепши дани и сјајнија будућност!

У Новом Саду 21. септембра 1906.

Предраг.

Пријатеље „Заставе“ и пријатеље српске народне радикалне странке молимо, да се својски заузму за „Заставу“.

У данашњим мутним данима овај народни лист потребнији нам је но игда до сад.

Ширимо „Заставу“ свуда и сваком приликом!

Шта каже историја о начелу: Самостална Угарска?

После мухачке битке састао се сабор, да бира краља. Но ко да дође на престо Угарске? Мишљења се поделе у два табора. Једни хоће Хабсбурговца, Фердинанда. Но већина народа не хте њега, већ се хоћаше држати решења саборског од 1505. год. Тај сабор је решио, да, ако би дошло кад год време, да народ сам себи бира краља, онда да не бира странца, него свога сина поданика Угарске, који зна обичаје и морал народни. То начело је руководило већину народа и по томе нач лу би изабран за краља Сапољаи 1526. С том већином видимо и Србе, као: Павла Бакића, Стевана Врбицу, цар Јована.

*

Прошло је то доба; народ је после тог избора потпао под Турке и турски јарам носи већ више од стотину година. У XVII. веку се баве мишљу да ослободе домовину испод турског ига Но како да се ослободи? Мишљења се опет деле. Естерхази се ослања на Беч Но народ Бечу не верује, јер му је Беч већ много слагао.

То мишљење, народно мишљење је нарочито заступао Никола Зрињи; њега морамо сматрати не само као највећег родољуба свога доба, већ и као најзрелијег политичара, који је најбоље у будућност проницавао. Његово се мишљење коси с политиком Беча Идеја му беше: раскинути с Бечом, па сам народ повести у борбу за ослобођење отаџбине. Он познаје народ, верује у његову снагу, а уверен беше да народ може себе ослободити. Његова политика није тражила ничије помоћи већ народне Не ослободи ли Угарску сам народ већ други дође ко, онда ће тај да је ослободи, али — себи; народ ће опет бити роб, ослободио се није, само је господара променуо. Споредно је, је ли Угарска под Турцима или под Германима, главно је да није своја, није самостална, а Зрињи хтеде онај пут, који води ка самосталности Угарске

Та политика Зрињијева наилази је на јак отпор код Беча. Због те политике бечки двор га запоставља.

1664. г. погибе у лову Зрињи; у гроб леже велики политик и пријатељ народни. Но да ли с њиме изумире и његово начело?

*

За време шеснаесто-годишње војне турске, ослобађа се Угарска турског ига. Но долази Аустрија; она прво потисну слободу; заведе апсолутизам. Беч Угарску сматра, као своју провинцију. Тек сад виде ше родољуби, колико здрава беше политика Зрињијева и колико Зрињи проницаше у будућност; тек тада упознаше јеванђеље његове политике: Слободна Угарска! Ослободила се домовина Турака, па добила — Беч.

Кроз читав XVIII. век води се борба с Бечом. Беч се само у доба династичке опасности сећа слободе Угарске, но чим се расветле прилике, Беч опет закида. Под Јосифом II. је у опасности и језик и народност. С Угарском се целог XVIII. века тера иста онака политичка комедија, као са српским привилегијама. Искрени домољуби се још увек држе политике Зрињијеве, хоће самосталну Угарску. За то начело се боре домољуби у „добу реформа“ у XIX. веку. То начело не угушује ни реакција после 1848. год. јер се још увек нашло људи, који су га заступали, мада је апсолутизам све у ланце стезао, што се Бечу противило.

*

За самосталну Угарску се боре и Срби. Народ српски предводи Милетић, српски родољуб Не челичи он само свој народ, да тражи своје и да у борби истраје, него се брине и за отаџбину Грми му глас у угарском парламенту, камо га шаље народ српски, тражећи слободну независну Угарску. Но да га чује народ, да га чује отаџбина што боље он оснива „Заставу“, која ће на својим недрима носити мисао његову. „Застава“ се високо вину и ево је, где већ четрдесет година мудро и свесно показује стазу, коју народу показа Милетић, а којом данас греде српска народна радикална странка. „Застава“ заступа гесло те странке а које гласи: све за народ свој, и за самосталну, независну отаџбину.

М. В.

Кобац позобе семе... — Орао кликће.

Године 1885. био је на окупу у Карловцима српски народни црквени сабор.

У то време седео је на столици српских патријарха и митрополита чувени намет-патријарх, Герман Анђелић.

Овај човек иначе јаких способности, великог говорничког дара и високог угледа, особито на бечком двору, као што је опће познато, био је најжешћи противник једине нам народне тековине, народно-црквене автономије наше. Као прави реакционарац, ослањајући се на оно нешто својих пришипетља и на свој моћни углед код једне и друге владе, а нарочито на двору, он је отворено, свом силовитошћу свога одлучнога карактера устао против автономије и њезиних правих пријатеља и бранитеља; отворено је објавио рат и повео борбу против готово васколиког овостраног српског народа, који је у автономији својој гледао још једину крваво стечену дедовину своју,

И ту дедовину хтео му је овај наметнути српски великодостојник да уништи и раскопа Уза се је имао калуђерство, нешто свештенства и оно неколико улизица и проданих душа, јест проданих душа, јер их је било, на жалост, који су за „леп положај“ и за „тањир сочива“ продавали дедовину своју. Он је отворено говорио: каква автономија? Црквена јерархија и канони то је алфа и омега, то је све и сва, а све је остало — лук и вода! — У том је правцу одлучно и радио, а по автономији, тој кући нам народној, што-но реч, жарио је и палио по својој вољи.

Но овај рад намет-патријарха наишао је на буру у српском народу. Све што је било родољубивије и свесније, „све што српским духом дише“, сав готово овострани српски род са млађом генерацијом своје интелигенције прима од свог силовитог великодостојника бачену — рукавицу.

И коме није позната она мучна и тешка борба нашег народа са својим „наименованим“ патријархом??!

Али о моћ народну, о ту чврсту стену, скршила се моћ једнога силника.

Не може се рећи, да у то време није нашој автономији грозила велика опасност. Довољно је кад се узме у обзир овако силан противник и оне растројене прилике, које су у то доба у српском народу владале.

Див-Милетић после ваџке тамнице слаб, онемогао, оболео, а његова „крила и окриља“ његове војводе и вође народне у најодсуднијем часу распудише се. Неки под ладовином фондовског фишкалата оде на „салаш“, неки се повлачи са „поља јавности“, неки се окреће јер не зна ни сам на коју ће страну, а велика их већина оде грдном странпутицом, оде да гради — кикиндски програм

Једино још један мали део тадање млађе српске интелигенције неустрашимо и јуначки лаћа се поносите Милетићеве „Заставе“.

И у тим приликама састаје се наш народни сабор

Она снажна, народна Милетићева странка, од које постаде данашња наш велика српска радикална странка, спаде на врло малени број народних заступника у сабору. Ако се не варам, једва да их је било 4 5 ама све „јунака биранијех“

Био сам тада млад богословац-омладинац. Ревно сам се са неким својим друговима старао, да не пропустим ни једну саборску седницу Наше пак „брижљиве старешине“, мрким оком погледали су на наш одлазак у сабор. И заиста! Уједеред пак покојни ректор богословије Дамаскин Бранковић сакупи нас све, па нам по закључку професорске колегије под претњом најстрожијих посљедица забрани одлазак у сабор због „бурних сцена“ које се тамо догађају, јер „да то“ за Бога, „рђаво утиче на младиће, који се спремају, да проповедају мир и љубав“. Сиромах Дамаскин! Видели смо ми, колико се он измучио, док нам је ту „беседу“ испоручио. Знали смо ми, да он није баш тако тесногруд, ма да је био калуђер, али смо знали одмах и то „откуд ветар дува“.

Јест, али задржи ти младачку крв!

Одлазили смо и крили се иза леђа карловачких грађана, који су нам, мора се рећи, драговољно ову љубав указивали

Из одласка на те саборске седнице сећам се више значајних момената. Овај пут напоменућу само два. Гледим их као да је јуче било.

Једном приликом устаје млади, одушевљени и неустрашими борац за народна права румски посланик, па — полаже свој посланички мандат. Својим меким гласом, бираним речима пуним одушевљења заноса, здравим мислима и разлозима у лепом, дугом и језгровитом говору образлаже свој поступак. Сабор је, вели, рекао владару да

протестује против наименовања патријарха, И рекао је, да не може и не сме радити под председништвом таквог патријарха. Треба сад искупити реч. Но већина хоће да остане. Он иде. Рекао бих већини жао, а нарочито нама, публици, што то чини, али бадава, човек мушки и одлучно рече, да са оваким сабором не може да се ради и онда — крај Замало па ето ти га изађе из посланичких клупа и седе за новинарски сто, као извештач.

Другом приликом сећам се овога. Тече саборска седница. Говори пок. Паја Јовановић — Србобран Ко се не сећа Паје?! Мали — а ватра жива! Из малена тела — громогласне грме речи. Говори — а све сипа жешћу за жешћом Наједаред у највећем узбуђењу окрете се председничком месту, где је седео намет-патријарх те, брате, раче јасно и разговетно: „Ви нисте патријарх, ви сте комесар у мантији“, па одма дода: „ми посејемо семе, али ви сте кобац, који позобље то семе“. — И заставе Паја чисто да оја'не од тепке жестине За часак настаде у сабору тајац. У том устаје намет-патријарх. Усправи се колико је год пусто висок био, очима љуто пресеца Пају, издиже руку и заусти нешто да каже, али се у то подиже бура у саборници. Речи му се изгубише у галами, он затвори седницу и потеже к вратима. Но не лези враже! Паја полети за њим и би на доглед толикоме свету дошло до већега скандала, да Пају другови не задржаше. И задивно чудо. Баш у том моменту, када Паја довикује намет-патријару, да је „кобац“ и овај срамно бежи из саборнице, у том баш тренутку са улице а под прозорима саборнице одјекнуше жице ситних тамбурица и разлеже се песма: „Орао кликће“... У један исти мах и посланици и публика, а нарочито омладина удари у силан аплауз, и од усклика и одушевљеног одобравања проламаше се саборница, која се по мало празнила.

И од то доба кад год чујем песму „орао кликће“... увек ми се створи она саборска седница

Ето, овако је покојни Паја прогањао „копца“ са њиве народне, али ко данас да одагне понекога великодостојнога копца, који немилице зобље зрна њиве нам народне, тековине автономне? „Је ли мајка родила јунака?“ Де реци четрдесетгодишња „Заставо“, ти радикална перјаницо!

Но не бригај, Србине брате, докле год се пева и пази та дивна песма, песма Србјунака Светозара Милетића, докле год се срце твоје раздрагава кад „орао кликће“, неће моћи кобац ниједан позобати зрна њиве твоје, народно-црквене автономије твоје.

Па нека је у то име слава првом уреднику дичне нам „Заставе“! Нека је слава великом Србину и неустрашимом поборнику народних права! Нека је слава див-јунаку пок. Светозару Милетићу, чији велики дух данас радосно „кликће са висине“ небесне на благодарни род српски!

—р—т.

Претплаћујте на „Заставу“ и радите, да се и други на њу претплаћују.

Претплатна цена „Заставина“ означена је на челу листа.

Четрдесетогодишњица »Заставе«.

Гостима са стране.

Чланови „одбора за дочек“ биће на свима станицама, да дочекују госте. Они ће имати око руке белу траку са натписом „Застава“. Сваки коме је што потребно, нека се обрати на њих Иначе је седиште тог одбора у уредништву и администрацији „Заставе“.

*

Цомен на Милетићевом гробу.

Поново упозоравамо, да ће помен на Милетићевом гробу бити сутра у недељу тачно у 9½ сати ујутру. Ко год жели да иде у друштву на гроб Милетићев, нека дође у Николајевску порту. Одатле ће се поћи тачно у 9 сати на успенско гробље.

*

Изостало из свечаног броја „Заставе“.

Иако је овај свечани број „Заставе“ велики по простору и врло разноврстан, опет зато нисмо могли да сместимо у њега ни половину прилога, који нам стигоше. Нисмо могли да донесемо ни све оно, што се односи на „Заставу“, а прилоге, који се не односе на „Заставу“, нисмо могли сместити. Све што је стизало последња два дана, не бесмо у стању ни прочитати. По себи се разуме, да ћемо све, што год можемо употребити, штампати накнадно, јер има ствари од велике вредности. — Молимо господ , да нас извине, што није било могуће да сместимо све у свечани број. Ушло је оно, што се односило на „Заставу“ и што је стигло раније.

Радите на томе, да се јутарњи, мали број „Заставе“ (по 2 потуре) продаје у сваком месту. За услове се распитује код администрације „Заставе“ у Новом Саду.

Прилике у Русији.

Жалосне унутарње прилике у Русији спутавају руке овој моћној словенској држави и на пољу светске политике. Те у нутарње трзавице створили су политички незадовољници, пробуђена свест занемареног сељачког сталежа, а нарочито занешени револуционарни елементи Побуде су им различите а повода свима им је дала окрутност и покварености досадање назадњачке владавине. Данас и цар и сви позвани свим силама теже, да стишају заталасану струју, да поврате мир и поредак. Цар намерава поново и то што скорије — сазвати државну думу, уздајући се да ће донашањем нових слободоумних закона стишати се незадовољство. Влада је израдила законе о сељачкој равноправности, да би задовољила оправдане захтеве запостављеног сељачког сталежа. Против револуционара пак, који не бирају средства, но пљачкају и убијају, употребиће се таке исте окрутне мере. Њихов покрет не само да власт угушује оружјем, ратним судовима, но се сада и само руско друштво организује против њих. Против револуционара стоји најјача странка у земљи — монархистична, којој је на челу Перушкијевић. Странка броји 3 милијона уписаних чланова Начело јој је, да се бори за православље, цара и чисти руски народ. Њезин вођа рекао је: Народ, прави руски народ нема ничега заједничког са револуционарима. Рак рана Русији јесу Чивути и велики кнежеви. Њих се морамо ослободити, те ће бити мира и реда у држави. — Дуго ће још требати времена, да се стишају буре у Русији, али ће руски народ их издржати, извојевати устав, слободу, ослободити се својих „рана“ — и тада ће Русија из тих непогода изићи још већа, још силнија — на страх врагов

Царински рат између Аустроугарске и Србије.

Преговори између Аустроугарске и Србије ради трговачког уговора сасвим су заостали. Аустрија Србији ставља таке услове, које ова никако не може примити. С тога се сматра, да су преговори прекинути и Србија ће да склапа трговачке уговоре с другим државама. Мађарски листови имају извештај, да је српска влада изјавила, да неће никакве топове наручити у Скодиној творници, па ма одма избио и царински рат ради тога. Топове ће поручити само тамо, где то изаслани стручњачки одбор нађе за добро. У Бечу су највише јетки на миниитра-председника Пашића и сумњиче га, да он не одбија захтев Голуховскога у погледу Скодиних топова, што би то било штетно по Србију, но што то не иде у интерес њему и његовима. Зна се откуда потичу те сумње и шта се њима хоће, те то неће застрашити Пашића, ма доводили у сумњу и част и поштење му, јер зна, да све што је родољубиво и поштено у српском народу, стоји у том погледу уза њ и његову владу.

Избори за народну скупштину у Црној Гори.

У Црној Гори обављени су 14. септембра избори народних посланика за скупштинску периоду од 1906—1910. године. Слику народне скупштине, груписање посланика, не можемо за сада још створити, док скупштина не отпочне свој рад. Из списка изабраних народних посланика видимо, да има изабраних доста независних елемената. То је свакако дало повода некојим нашим, па и страним листовима, да тврде, како је на овим изборима опозиција однела победу. Ми пак држимо, да се још за сада, док не видимо рад скупштински, не може говорити о снази појединих странака, па ни о странкама у опће.

Улазнице за забаву.

Улазнице за забаву могу се добити у у недељу до 10 сати у књижари Браће М. Поповића, затим на благајници у Хотелу Мајеру од 10—12 сати и на каси од 3—5 сати.

Брзојави „Застави“.

Стигли 22. септембра.

Поравнање између Аустрије и Угарске.

Будимпешта. Угарски министар-председник Векерле изјавио је, да ће тек по завршетку преговарања обеју стручних комисија доћи до преговора између влада, када ће се решити начелна питања Тада ће се тек знати, да ли ће доћи до споразума или су противности несавладиве. Векерле је опуномоћио, да се изјави, да откако је дошло на владу садање министарство, међу његовим члановима није било разлике у мишљењу ни у начелним питањима, ни у другим приликама.

Прилике у Русији.

Петроград. Облински и кнез Урузов, бивши помоћник министра унутрашњих послова, стављени су под оптужбу, што су потписали вибуршки проглас.

Турска и Бугарска.

Софија. Турска патрула прешла је код Камака бугарску границу. Дошло је до борбе између бугарских и турских пограничних стража. Турски капетан је погинуо.

Цариград. Турске спреме против Бугарске узимају све озбиљнији карактер.

Болест Луегерова.

Беч. Говори се, да се стање оболелог бечког градоначалника Луегера погоршало.

Пекарски страјк у Будимпешти.

Будимпешта. Пекарски страјк ће по свој прилици избити до вече. Постарано је да за време страјка не буде оскудице у пециву у престоници.

На петкове бројеве „Заставе“ може се претплатити засебно. Цена је на 3 месеца 1 круна.

ИСПРАВАК. У данашњем броју „Заставе“ на страни огласа, Луке К. Алексијевића у Новом Саду, и нехотице се поткрале следеће погрешке: у горњем реду под сликом првог барјака лево (у место погрешно наведеног текста), треба да стоји: „Застава крушевачког певачког друштва „Цар Лазар“; а под доњом сликом (у место погрешно наведеног текста), треба да стоји „Застава српског певачког друштва „Јединство“. Исто тако и испод слике барјака у горњем реду, десно (у место погрешног наведеног текста) треба да стоји: „Застава крушевачког певачког друштва „Цар Лазар“, а под сликом доњег барјака (у место погрешно наведеног текста) треба да стоји „Застава српског певачког друштва „Јединства“ у Бања Луци; да ље јавна захвала из Бања Луке, долази према доњим сликама, а јавна захвала из Крушевца, према горњим сликама, — које молимо читаоце да исправе.

КОД „НЕВЕСТЕ“ **ВЕЛИКИ ИЗБОР** КОД „НЕВЕСТЕ“

У НАЈНОВИЈИМ ВАНРЕДНО ЛЕПИМ БОЈАМА ПИТОФОВА

ЗА ЖЕНСКЕ ХАЉИНЕ И КОСТИМЕ,

ШТОФА ЗА МУШКЕ ХАЉИНЕ, ЗА ЗИМСКЕ КАПУТЕ,

СВИЈУ ВРСТА КВАЛИТЕТА И БОЈА ПАРХЕТА,

СВИЛЕ ЗА ВЕНЧАНЕ ХАЉИНЕ, ЗА ПРИВЕЗЕ И БЛУЗЕ,

ПЛИША ЗА ХАЉИНЕ, СОМОТА,

ФРАНЦУСКОГ ФЛАНЕЛА, МОЛДСНА, ПЛАТНА, ШИФОНА, КОНОФОСА,

ДАМАСТ ГРАДЛА, ЦВИЛИХА,

ЗАВЕСА БЕЛИ И ОД ШТОФА,

КРЕВЕТСКИХ И СТОЛНИХ ЧАРШАВА, ЈОРГАНА,

СВИЛЕНИХ, ПЛИШАНИХ, ЧОЈАНИХ И ВУВЕНИХ МАРАМА,

КАО И ПОТПУНУ ОПРЕМУ ЗА НЕВЕСТЕ

ИЗ НАЈЧУВЕНИЈИХ СВЕТСКИХ ФАБРИКА ДОБИЛА ЈЕ

НОВО ОТВОРЕНА

ПОМОДНО МАНУФАКТУРНА ТРГОВИНА

КОД „НЕВЕСТЕ“ **ПЕТРА РАДОВАНОВИЋА** У НОВОМ САДУ

ГОСПОДСКА УЛИЦА БР. 14.

Стога умољавам почт. грађанство из Новог Сада и околине, да у мојој радњи, своје потребе изволе набавити.

Цене су јефтине и строго утврђене.

Поруџбине из места и са стране извршују се брзо и тачно.

1319 1–2 Продајем сеферине и дукате по најнижој цени.

СРПСКА УЧИТЕЉСКА НОВЧАНА ЗАДРУГА

У НОВОМ САДУ,

1349 1 1

претвара своје уделе у деонице (акције) и уписује нове акције, које износе 50 круна. — Основни је капитал 50.000 К односно **100.000 круна**

Уписати се може одма код свакога члана учитеља.

Учитељи и учитељски пријатељи треба да учине своје. Сад је време.

УПРАВА.

ОСНОВАНА 1894.

ПРВОГА • РЕДА

фотографски уметнички и слика увеличавајући завод

ИВАНА Ј. СТОЈКОВИЋА

краљ. српски и књаж. црногорски дворски фотограф.

Одликован од Њег. Вел. краља Италије Виктора Емануела III бриљантном иглом са круном.

Израђује сваковрсне, од **најмање до највеће фотографије**, на свакој светлој и тавној фотографској хартији прве врсте, у свакој и у природној боји „гланц и мат колорита“, као и масном бојом; увеличава са најмање и најстарије слике до природне величине уз гаранцију. по најумеренијим ценама.

Препоручује нарочито увеличавање слика, које су најподеснији дарови за Божић и друге празнике, као и породичне свечаности.

УЈЕДНО ПРЕПОРУЧУЈЕ И СВОЈ БОГАТИ ИЗБОР

оквира, правог чешког производа, као и бечких и енглеских паспардуа.

Многа **признања** и захвална писма о тачној и брзој и верној изради, стоје поштованој публици на углед.

У СОПСТВЕНОЈ КУЋИ — ОСНОВАНА 1881. год.

ПОМОДНО МАНУФАКТУРНА ТРГОВИНА
БРАЋЕ ЂОРЂЕВИЋА-НАНЧИЋА
У БЕЛОЈ ЦРКВИ

1327 f—1

КОД „БЕЛОГ ГОЛУБА“

ПРЕПОРУЧУЈЕ

своје богато снабдевено стовариште, коју робу поручују из првих творница чешких, бечких и брнских.

Велики избор у најновијем **ШТОФОВИМА** за мушке и женске,

молдона, казана, фланела, порхета, СВИЛЕНА РУВА, модерне СВИЛЕ за блузе и хаљине,

ЛАКШЕ ШТОФОВЕ, БАТИСТЕ за балске хаљине,

ДОБРЕ ВРСТЕ ПЛАТНА ОД НАЈФИНИЈЕГ ЛАНЕНОГ И ПРАВОГ РУМБУРГЕРСКОГ ДО НАЈЈЕФТИНИЈЕГ ПАМУЧНОГ ПЛАТНА ЗА КУЋЕВНУ ПОТРЕБУ И ВРЛО ДОБРЕ ВРСТЕ ШИФОНА.

Свилене батисте, цицеве, воале у најновијим десенима.

КОНОФОСА И ОКСФОРТА, кончаног зефира, у врло солидним десенима и постојаној боји.

КРЕВЕТНИХ ЧАРШАВА, у модерним десенима.

ЧАРШАВА ЗА СТОЛОВЕ, БЕЛЕ ЛАНЕНЕ И БЕЛЕ ПАМУЧНЕ ИЛИ У РАЗНИМ ПОСТОЈАНИМ БОЈАМА.

Гарнитуре за 6 и 12 особа.

ФИРАНГЕ ОД ШТОФА ИЛИ ШТРИКАНЕ (НЕЦ).

ТЕПИХА

великих за намештене собе, а таких истих лауф тепиха у разној ширини; и других све до најјевтиније врсте.

ЈОРГАНА ОД ВУНЕНЕ МАТЕРИЈЕ, РУША И ЦИЦАНИХ.

Разне врсте кошуља, крагнова, поша и кишобрана,

и све друге артиклове, који засецају у нашу струку држимо на стоваришту, а све по

врло умереној цени. **Послуга тачна и брза.**

Свој своме! СРПСКЕ РАДЊЕ У БУДИМПЕШТИ. **Свој своме!**

Радња основана 1820. год

Димитрије Јовановић

Будимпешта, IV. Váczi utcza 25.

НАЈВЕЋИ ИЗБОР

ћилимова (Teppiche),

ПОКРИВАЧА (Flanelldecken),

ЗАВЕСА (Stoffvorhänge Netz und Storvorhänge)

и других артиклова ове струке.

ДИМИТРИЈЕ ДИМИЋ

ПОМОДНА ТРГОВИНА ЗА ДАМЕ И ГОСПОДУ.

Будимпешта, IV. Egyemtér 5.

(преко од универзитета.)

Препоручује своју радњу нарочито поштов. публици из провинције. Држи у великом избору и најбоље каквоће мушких и белих кошуља, енглеских зефира и оксфорда; мушких шешира, женских кошуља, рукавица, чарапа летњих и зимских и кишобрана.

Роба најбоље врсте, цене умерене.

ЛАЗАР БОГОСАВЉЕВИЋ

ЂУРЧИЈСКА РАДЊА

Будимпешта, IV. Váczi utcza 41.

препоручује своје богато стовариште сваковрсне ђурчијске робе, као

огрлице, муфове, жакете и т. д.

од обичне па до најфиније врсте.

Сопствена израда.

Преоправку на модерну фазону уз умерену цену.

Основано 1898 — Основано 1898.

Шајб и Петровић

гвожђарска трговина.

Будимпешта, VII. Kerepesi ut 60.

Богато стовариште

сваковрсне гвожђарије,

окова за зграде,

алата за све занате;

пушака и револвера.

Радња основана 1888. год.

МИХАЈЛО МИЉКОВИЋ

Будимпешта, V. Erzsébettér 3.

Сваковрсних унутарњих и иноземских

ШТОФОВА

за јесењу и зимску сезону.

ПОСТАВА

и свих прибора за кројаче мушког одела на велико и мало.

ВАТЕЛИНА

(ткана вунена ватa) по свакој цени.

Све смо питали лечника!

Престало је, испадање косе и стварање перута!

Непосредно импортиран „Петролеум-балсам“ једини је поуздан, пријатног мириса и најбоље ове врсте средство, које спречава испадање косе, стварања перут, седење, и потпомаже коси да наново израсте, и исту ствара меку као сомот, а уз то је још ствара гипком, сјајном и суво масном. — Једној боци је цена 3 круне.

Једино главно стовариште: ПЕТРОВИЋЕВА дрогерија Budapest, Bécsi utcza 2.

ВОШКО РАЈИЋ

ТРГОВИНА ШПЕЦЕРАЈА, ДЕЛИКАТЕСА, ВИНА и МИНЕРАЛНИХ ВОДА.

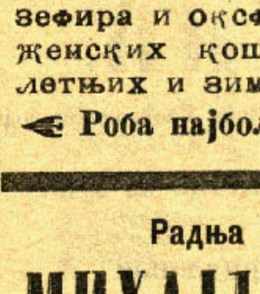
Будимпешта, IV., Molnár utcza 39.

Препоручује своје стовориште сваковрсне горепоменуте робе, а нарочито права француска вејтина, коњака и шампањера.

Поруке са стране се најтачније обављају.

ЦЕНЕ солидно-умерене.

Свој своме!

МЛАДЕН ПЕТРОВИЋ

краљ. српски дворски лиферант

Будимпешта,

IV. Koronaherezeg utcza 3.

ПРЕПОРУЧУЈЕ

богато стовариште

ПРАВОГ ЕНГЛЕСКОГ

и ШКОДСКОГ ШТОФА

за мушка одела

по најновијој модерној изради.

Специјалиста: војничког одела, мађарских одела (magyar dísztuha) и одела за јахаче.

Извртан посао и вештачки крој.

Павле Стефановић

ШПЕЦЕРАЈСКА И ДЕЛИКАВЕСА ТРГОВИНА

Будимпешта, V. Tükör utcza 2.

препоручује своје богато стовариште

ШЕЋЕРА, КАВЕ, ПИРИЦА,

РАЗНИХ ВИНА, ШАМПАЊЦА,

токајског вина, лигера,

правог Франц Мартел коњак,

теј сваке врсте

и све друге у ову струку спадајуће робе по најефтинијим дневним ценама.

Свој своме!

Уметнички завод

ЗА ЛИТОГРАФИЈУ

И ФОТОКЕМИГРАФИЈУ

LAMBERT KLABUSAY

Holleschau (Mähren).

ПЛАКАТЕ

за рекламу

АРТИЈЕ ЗА ПИСМА С ФИРМОМ,

● рачуни (фактуре) и ценовници ●

израђује се у најфинијој литографској ○ изради ○

КЛИШЕТА сваке врсте у најбољој каквоћи.

АНСИХТСКАРТЕ

у једној боји по фотографији 1000 ком.

20—25 круна

○ у најфинијој изради у бојама ○

● 38—45 круна ●

увеличавање

○ по фотографији до ○

природне величине

уметничка израда.

Цене најјефтиније.

Штампа и израда сваковрсних научних дела,

1323 1—1

ПОСТОЈИ ОД ПАМТИВЕКА!!

ГОСТИОНИЦА ВУЈЕ ПУПАВЦА

ПРЕЂЕ САВЕ СТОЈКОВИЋА

у НОВОМЕ САДУ.

Лебарска улица број 3.

у сопственој кући.

Сасвим поново преоправљена!

Моја **гостионица** и **пивница** је потпуно удешена, да може сваког поштов. госта задовољити са **добрим јелом** и **пићем**, а особито је моја кухиња приповната као **најбоља права српска кухиња.**

Пиво је на далеко чувено, пије се као **млеко**; тако исто точим **добра вина**, права сремска, чиста а особито **моје црно вино**, 30 година старо ко га пије, не треба му никад апотека. А добија се и чиста добра **шљивка, комовица** и т. д.

У мојој гостионици има и **собе за спавање** чисте, суве, здраве, а удешене за сваког госта који воли да поштено преноћи.

А што је најглавније за моје поштоване госте то је, што се моја гостионица налази у сред вароши, те док се гости моји трипут окрену, сав свој посао сврше, јер све је у близини. Ту вам је пијаца, па епископски двор, епарх. управа, уредништво и администрација „Заставе," „Матица Српска", Срп. народно Позориште и најглавније трговине.

А чим моји гости свој посао сврше, онда могу у мојој гостионици без бриге јефтино и добро јести и пити, а слободно је и цуг задоцнити, па опет „Јово на ново" у мојој се гостионици одмарати.

Јамчећи својим пошт. гостима из места и околине и из најдаљих крајева Српства, за најтачнију и најбржу послугу, молим да ме браћа Србадија изволи посећивати, а ја ћу се трудити да их потпуно задовољим.

У Новоме Саду, октобра 1906.

С особитим поштовањем

1349 1—1 **Вуја Пупавац.**

ПРИСПЕЛА ЈЕ!!

Сасвим свежа прекоморска, као и остала шпецерајска роба и деликатеса

У ТРГОВИНИ ШПЕЦЕРАЈА И ДЕЛИКАТЕСА

ВЕЛИМИРА РАДАКА

У МИТРОВИЦИ

1313 1—3

где се може увек добити

разних сирева,
прашке шунке,
најбољих сардина и ајвара,
финог и најфинијег рума,
кинеског и руског чаја,
колачића за чај,
разне мармеладе,
ушећерена воћа,

киселих краставаца,
маслине у сланој води,
разних морских риба
и ракова у зејтину,
разни фини ликера,
коњака и шампањца,
лековита столна вина,
Malaga, Madeira,

Scherry, Marsalla,
ружице, салаксије,
и карловачко црно вино,
разна минерална вода,
најфинијег француског зејтина,
Кајзерових бруст и
Бонбона за кашаљ

и све остале шпецерајске робе уз најниже цене и тачну послугу.

Налози са стране обављају се пошт.м брзо и тачно.

● СПАСОНОСНА ВОДИЦА ●

Илије Ранимира

○ ЗУБНОГ ЛЕКАРА ○

Лечи коренито и одмах најжешћу зубобољу и све усне болести као: реуматизам скорбут парулес и т. д. Учвршћава заљуљање зуба, уклања сваки непријатан задах из уста. Дезинфицира уста и улепшава зубе; при свакој флаши налази се упуство за употребу 1 флаша стаје само 2 динара или 2 круне без паковања, паковање се рачуна 50 п. д. или 50 филира. Ранимирова је во вида од аустријске угарске и српске владе, а награђена како од многих других изложаба. За Аустроугарску добити се може у Земуну, а поруке и сва писма ваља слати у Београд патентирана.

1334 1—1

К. И. Ранимир

Београд,

Васина улица број 4.

КЊИЖАРНИЦА

МИЛ. КАРАКАШЕВИЋА

(основана 1877. године)

У СОМБОРУ.

Препоручујемо своје велико стовариште како школских тако и осталих књига, разних тискарија, сваке врсте хартије и писаћег прибора. У наклади ове књижарнице излази и дечији лист „ГОЛУБ" већ у XXVIII. години. Цена му је на годину само **3 круне**. Ово је најстарији дечији лист, многи наши знаменити писци почели су свој књижевни рад у овом листу, те већ и ст га заслужује потпору од српске омладине 1294 1—1

ЗУБНИ ЛЕЧНИК — СПЕЦИЈАЛИСТА

Др. ЛЕВИ.

Вративши се са свог пута; на ком сам провео пола године ради студије

на берлинској крал. клиници за зубе

где сам научио најмодернији

рад са златом и порцуланом

преудесио сам свој атеље електрично.

Ординирам дневно, од јутра до вечери, а пошто имадем довољно асистенте помоћи, може се посао странцима још истога дана обавити.

Вршим без болове операцију зуба.

Умерене цене.

Др. Лев и.

зубни лечник — специјалиста
поред Хотел Мајера"

1344 1—

Једино на свету!

са 1000 круна зајамчено у туземству и иноземству награђено силним дипломама, златним колајнама и крстом, признаницама и похвалницама на увид, за посвемесно уништење стеница и њихова легла, јесте и остаје светско ненадкриљива „ЕНГЛЕСКА ТИНКТУРА" коју продаје и разашиље пoштом само и нитко други осим Мирковић у Загребу Марије Валерије улица број 10|106 а да у истини не би била тако добра, то већ би непријатељи побили за расписану награду од 1000 круна! — Цена флаши упутом и четком 30 новч. 10 флашица франко поштом 3 фор. испод 10 флашица новац се шаље унапред.

Трговцима умерен попуст.

Чувајте се потворина које су силне уследиле без вредности.

во је знак енглеске тинктуре.

Нема више пијанства!

упорабом „Зоа Прашак."

На хиљаде захвалница својтвољно стижу.

Зоа прашак може се у кафу, теј, јело или ракију метнути, без да пијанац то спази, знаде, те је апсолутно нешкодљив.

Зоа прашак више је вредан него ли нагађање о сусдржљивости пића целога света; па делује тако да пијанцу жестока пића омрзну.

Зоа делује постепено мирно и сигурно, тако да му га супруга сестра или кћи лако усути може и без да зна што му је његовом опоравку помогло.

Зоа измирио је на хиљаду фамилија, ослододио је на хиљаде мужева од срамоте и нечасти па су исти после најбољи трговци и најважнији варошани постали.

Зоа је многог младог човека на прави нут и к' срећи довела и живот многим људима на више година продужила.

Цена једне дозе за потпуно оздрављање К 10. Разашиљање дискретно без поштарине са поштанским поузећем, или са наплатом новца унапред.

Нарудбе нека се шаљу на главно стовариште:

Манатан подузеће Будимпешта VIII, Безереди улица бр. 3.

ЈАВНА РЕЧ!

Мило ми је што и ја могу у свечаности 40 тогодишњег опстанка „Заставе" учествовати већ и зато што се и ја могу у број оних личности бројати, који је пре четрдесет година у „Застави" са тако лепим, и благословеним успехом, свој трудан рад почео оглашивањем — па овом приликом немогу да прећутим моју срдачну захвалу свима онима, који су моје подузеће тако својски, и пријатељски потпомагали Живели сви.

С особитим поштовањем

Август Циглер

бандажиста

Нови Сад, Лебарска улица.

1226 1—1

Пилзанска пивара

КОД „ЛИПЕ"

у Новом Саду.

Једина пивара у Новом Саду, где се точи пилзанско пиво. Осим тога имам увек изванредних вина, ракије и минералних вода. Признато добра кухиња.

Поштованој публици препоручује се

Јосиф Оберник

гостионичар код „ЛИПЕ"

1340 1—1

Гласовита прва загребачка трговина птица и специјалитета птичје хране.

Питам јавно, нека се јави, ко још може искazати у нашој краљевини, да разашиље **птице и птичју храну на најбоље задовољство** у Хрватску, Славонију, Банат, Срем, Босну, Херцеговину, Истру, Далмацију, Штајерску, Крањску, Аустрију, **Угарску**, Чешку, Тирол, Србију, Црну Гору итд. **као ја!** Целом је свету далеко познато да је моја птичја храна **најбоља**, што је доказ, да сам овог пролећа почашћен и туземству и иноземству са многим дипломама и златним колајнама.

ПРИЗНАНИЦЕ, ЗАХВАЛНИЦЕ, ПОХВАЛНЕ НАГРАДЕ НА УВИД!

2 или 3 особе могу заједно наручити 5 килогр. моје гласовите птичје хране франко поузећем 2 форинта.

КАНАРИЦИ, прави харцери, пјевачи по дану и у вече при свећи, са најнежнијим прелазима у гласу. 50 врсти најфиније птичје хране, велики избор кролетка, све потребштине за узгајање и разплод. Говорећих **ПАПИГА**, све врсти пјевачица и птица за урес, паса ловачких најфиније пасмине као и луксус паса, мачака чистокрвних ангора, златне и красне шарене рибице, акваријума и цвећа, велике врсти кокоши све могуће за пријатеље животиња, а све здраво одпрема под **ГАРАНЦИЈОМ**, на задовољство највећа на свету позната и чувена конкуренц тврдка

Мој dvostruko prosijani ptić

PJESAK je ZLATA VRIEDAN ZA SVAKU PTICU

1 килограм 5 новчића

Књига о узгоју, нези и лечењу птица са илустрованим ценовником 180 страна велика, цена 30 новчића, поштом 10 новчића више. На упитне листове са прилогом марке следе одговори

МИЛАН МИРКОВИЋ

ЗАГРЕБ,

Марија Валерија улица бр. 10|116.

1321 1—1

одликовани специјалиста за птичју храну.

К. Вранешевић завод за оглашивање — Загреб

ПЕТАР МАРКУШ

НОВИ САД,

једина српска радионица

свештеничких шешира

Богато стовариште разноврсних цивилних шешира. Цене свештеничким шеширима: мекан (Glatt) 5 круна; рутави (Hasen haar) 10 круна: тврди нове моде (Seiden Cilinder) 12 круна.

ЗА ПОСТОЈАНОСТ РОБЕ ПОТПУНА ГАРАНЦИЈА.

Наручбина поштом (per Nachnahme).

Повраћена роба се бесплатно мењује

1320 1 1

ЗЕЈТИН

ДАЛМАТИНСКИ чист и природан, — зато јамчим, — без непријатна мириса и не онако мастан као што су далматински зејтини.

5 кгр пошт пакет Круна 6·50 заједно са поштарином.

За веће количине дајем обавештаје писмом.

СУХИ ЛОРБЕР.

Свима шпецерајистима и осталима, који овај артикл држе топло бих исти препоручио, не само зато, што га дајем јефтиније него Трст, већ и зато, што га сам производјам, те сам у стању робу најодабранију слати. Исти разашиље као пошт. пакет затим у балама од 10—25—50—100 кгр. франко Фиума.

Молим пошт. муштерије за многобројне наручбе и бележим се с одличним поштовањем

Извозна радња домаћих производа далматинских

Адреса за брзојаве: **Lorberexport, Castelnuovo.**

Јован Јовановић

1300 1—1

ЕРЦЕГНОВИ (Јужна Далмација)

ШПЕЦЕРАЈСКА И ГВОЖЂАРСКА ТРГОВИНА

КОСТЕ МИХАЈЛОВИЋА

У ЖАБЉУ

препоручује гвожђарску, шпецерајску и памучну робу, коју продаје по најумереној цени.

Велико стовариште најбоље на гласу

ердељског КРЕЧА.

Стовариште беочинске

портланд и роман-каје,

будимске земље

1368 1—1 (штрицле).

Послуга брза и тачна.

Роба солидна. Цене најјефтиније.

ПРВА ЗАДРУГА

ЗА ОПРЕМУ ДЕВОЈАЧКУ,

ДЕОНИЧАРСКО ДРУШТВО

ЗАВОД ЗА ОСИГУРАЊЕ ЖИВОТА И ДЕЦЕ.

Основано године 1863.

Јужно угарска генерална агентура: **НОВИ САД,**

Андрашијева улица бр. 1.

Осигуравајући фонд 31. децембра 1905. г. **седамдесет милиона круна.**

Посмртнине исплатило је ово друштво до 1905. 12 милијона круна.

Друштво осигурава женску и мушку децу као и живот, под свим уобичајзним начинама.

Траже се заступници и чиновници зе путовање за Бачку, Срем и Банат, који ће бити стално ангажовани.

1315 1—1

ЧИКА ЈОВИНА НАЈНОВИЈА СЛИКА

коју је снимио фотограф **Иван Стојковић** у Новом Саду,

може се још по цену од 2 круне (са поштарином 2 круне 30 потура) набавити код

Косте Лере, Нови Сад.

За препродавце 33% рабата.

РАТ! РАТ!

против Германизма и Анти-Словенства! против Германизма и Анти-Словенства!

НОВИ ЈУГОСЛОВЕНСКИ ТЕЛЕГРАМИ!

ЕКСПРЕС

Помозимо само своје,
Нек словенско име сија,
Сву навалу туђинштине
Братска слога нек одбија!

СТИГАО!

Дична Српкињо и Словенко!

Скрећемо Вам пажњу на данашњи прилог Нови Југословенски телеграма, подмирујте Ваше потребе, тражите и захтевајте за Ваше домове само Југословенску цигуру; — а нетрујте се којекаквим туђинским примесама. — Цигура Југословенска по стручњацима испитана је и анализом у краљевини Србији доказано је да је Југословенска цигура јединствена, која у себи не садржи никаквих отровних састојака, и као такова сама да је и по здравље нешкодљива. — Имајте у виду да и код мале кутице када купите полажете тиме велики дар на олтар будућности Југословенске фабрике, ć којом ће се дичити и поносити цело Словенство!

Намењен је дар од сваког вагона:

Колу Српских Сестара	50 дин.	Добротворној Задрузи Српкиња	К 25
Бачкој Трпези	50 дин.	Друштву „Змај“	К 25
Трговачком фонду	100 дин.	Просвјети	К 25
		Српском трговачком Удружењу	К 25

ГЕНЕРАЛНО ЗАСТУПНИШТВО

прве Југословенске фабрике цигуре из Љубљане:

БРАЋА ДИМИЋ, БЕОГРАД

1314 1—1

пошт. фах 75

ПРВА СРПСКА
КЊИГОВЕЗАЧКА РАДИОНИЦА
МИЛАНА МАНОЈЛОВИЋА
У НОВОМ САДУ, ћурчијска улица бр. 6.

Telegramm Adresse! MANOJLOVITS BUCHBINDER Neusatz.

Моја радионица снабдевена је са најновијим машинеријама и прибором за израду
сваковрсних књиговезачких послова
Примам и обављам све послове који у књиговезачку струку спадају.
Специјалиста у изради галантеријских послова.
Цене су врло умерене а налози у општи обављају се брзо и тачно.

ОБУЋАРСКА РАДЊА
А. МИЛОРАДОВИЋА
У ПАНЧЕВУ
ОСНОВАНА 1861.

Препоручује своје
велико стовариште
чизама, ципела и папуча
у свима врстама и величинама.
ИЗРАДА ИЗВРСНА. ПОСЛУГА ТАЧНА.
Продаја у велико и мало
по најумеренијој цени.

ЗЕМЉЕ И ПАШЊАЦИ У ЗАКУП.

Издајем од 1. нов. 1906. следеће земље.

56 ланаца на једном месту у Панчеву са стајама на више година.

50 ланаца у Панчевачком пољу раштркано у мањим парцелама

100 ланаца у Старчевчком пољу у парцелама од 2 ланца до 16 ланаца

650 ланаца у Фердинском пољу у парцелама од 100 ланаца једна, 50 ланаца, 20 ланаца, или по жељи; је земља прве врсте оранице на више година.

376 ланаца земља манастира Месића у парцелама 120 ланаца, 65 ланаца, 40 ланаца пашњака, 40 ланаца сенокоса и осталом у мањим парцелама издаје се на 5 година под закуп.

200 ланаца сенокоса прве врсте у близини Панчева у селу Овчи са стајом за 250 говеда. Овај сенокос може се с места издати за зимски пашњак са врло добром некошеном травом Уз овај пашњак придодајем 1 острво од 120 лацаца површине за пашу погодно а у близини горепоменутог пашњака

200 ланаца ритске оранице погодне за баште и поврће у близини Панчева.

Све земље могу се сместа узети у закуп и то најдуже до половине новембра текуће године Ланац рачунам 1600 □ површине. Услови плаћања по међусобном уговору.

Српским привредницима дајем првенство. Уједно дајем драговољно извештаје и обавештаје свима Србима, који би хтели било у закуп или већито куповата земље у околини Панчава да би се одужио оној привредној лозинки:

СРБИНЕ НЕ ИСПУШТАЈ ЗЕМЉЕ ИЗ ШАКА.

Панчево 20. септембра. 1906.

Пера Милорадовић
занатлија и привредник

ПРИМА:

Улоге на књижице по 4%.

„Недељне улоге“ по уделу 50 потура недељно са 4%.

Порезу на камату плаћа сам завод.

Основана 1870. године.

СРПСКА ЗАДРУГА

ЗА

МЕЂУСОБНО ПОМАГАЊЕ

И ШТЕДЊУ

У НОВОМ САДУ

Курчијска улица број 6.

1301 1—1

ИЗДАЈЕ:

Зајмове на менице, обвезнице и на непокретно имање под најповољнијим условима.

ДА ЛИ ЈЕ ДУГ ЗАО ДРУГ?!

СВАКОМ НАГРАДА 200 КРУНА. „ПРИВРЕДНИКУ“ И „ПРОСВЕТИ“ СВАКИ ПУТ ПО 100 КРУНА.

„О СРЕЋИ“, написао је књигу пречасни Југ Станикић у којој вели: „да је дуг зао друг“ што је истина. Али је истина и то, да наиђе време, да човек баш и са злим другом друговати мора. И то није замерити; и не може се забранити, да се човек у своме газдовању баш и дугом служи. Нарочито кад се позајмљени новац улаже само у оно, што користи доноси, како би се временом могао и повратити. Дакле слободно је дружити се и са злим другом, служити се и са дугом, и то кад је нужда; али и онда мудро и опрезно, јер ће нас ти силни банкарски агенти Јевреји-Мојсијевци, ти назови пријатељи кожуха српског, сасвим и у свачем — поплавити.

Па када је тако доба дошло,
Да се свуда чује иста мука;
Тад мора се „јеврејско поштење“
Са „Лесковцем“ да се исчибука.

САМО ПРЕКО 2000

круна зајма примам се посредовања на хипотеке, које нису презадужене.
На захтев издаје се српски уговор са потпуном јамчевином.

ЦЕЊЕНИ СРБИНЕ!

Ако ти ма кад буде требало, **зајма, извештаја, или писуке о зајму,** каматној стопи, о том врашком „курсу“ што но веле „на папире“, чиме управо гуле наш неуки народ; о свему томе, сматра канцеларија:

ПЛАВШЕ ЛЕСКОВЦА у СТАПАРУ (БАЧКА)

за своју српску и часну дужност, свакоме Србину са таким захтевима **бесплатно, поштено и искрено** на услузи бити. Једино треба у писму прикључити марку за одговор.

„Свој своме„ хоће у помоћи
Туђин смера: како ће одмоћи!
„Не уздај се у помоћ туђина,
Помоћ туђа наплата је скупа,

1304 1—1

Упозоравају се пошт. Срби,

да је новац данас врло скуп и да га рецимо на 50 година амортизације испод 5% са потпуном исплатом (без „папира“ уписа итд.) не може просто нико набавити. Према томе проста је лаж, да може ма ко у држави, на исто толико година са 3 или 4½% набавити или издати. Који тврди да може па докаже, томе ћу за сваки такав случај зајма награде дати 200 круна, а исто толико „Привреднику„ и „Просвети“. Или пак исто толико ономе, који би могао доказати, да може јефтинијег зајма набавити, ма кроз чије посредовање, него ли што може:

Канцеларија **Плавше Лесковца** у Стапару.

Уједно се ставља до знања, свима онима који хоће да купе

ДОБРЕ ОРАЋЕ ЗЕМЉЕ

у Бачкој, Банату, Славонији а нарочито у Босни, по врло повољним условима; или ко има да прода, али само на веће парцелирање тај сваки нека се с поверењем на горњу канцеларију обрати.

● Не обијајмо дакле туђе прагове ●

ГВОЖЂАРСКА И МЕШОВИНА ТРГОВИНА

ПЛ. ЛЕСКОВЦА

СТАПАР, (у својим кућама).

Препоручује сваковрсне пољопривредне машине, справе и алате а нарочито светског гласа сејачице „Unicum Drill“ и „Mezőhegyes“ по врло јефтиним и повољним ценама. (За готово и на одплату)

Стовариште вештачког ђубрета.

Једном речју: што год треба нашем пољопривреднику и вредном економу, све могу преко ове трговине јефтино а добро набавити.

ГАЛАНТЕРИСКА КРАТКЕ И ПЛЕТЕНЕ ЈЕГОВЕ

→ трговина ←

Ђоке С. Милосављевића

у ЗЕМУНУ

→ Принцеуген улица број 12. ←

● код „Зоре“ код „Беле Лиле“. ●

Преноручује штованом грађанству сво је велико стовариште овој струци при падајуће робе, умерене цене. — Солидна послуга.

1241 1—1

Думан Подорић

пецара сремске шљивовице, комовице,

и продаја вина на велико

У СТ. ПАЗОВИ

препоручује свој производ **КОМОВИЦЕ, ШЉИВОВИЦЕ**, разноврсног **ВИНА**, које продаје на мало и велико.

1267 1—1

НОВО

1244 1—1

ОТВОРЕНО СТОВАРИШТЕ КОНФЕКЦИЈЕ

ПАНТЕ СПАИЋА

у Новом Саду
дунавска улица бр. 36.
препоручује
сад приспели
огроман избор
ЈЕСЕЊЕГ И ЗИМСКОГ
одела
за мушке,
женске и дечаке
у НАЈФИНИЈИМ ○○○
○○○○ КВАЛИТЕТИМА
и најмодернијим фазонама

ШПЕЦИЈАЛИТЕТИ ЗА ЂАКЕ.

Солидна и брза послуга.

У ВЕЛИКОЈ ТРГОВИНИ

с памуком

и

● СРПСКИМ ПЛАТНОМ ●

ЈОВАНА Т. ЧАВИЋА

→ у НОВОМ САДУ, ←

главна улица бр. 6. на пијаци

○ „КОД СРПСКЕ ПРЕЉЕ“ ○

може се добити **памука** предена, **пруга**, шотиша обичног и свиленог, **вула** белог и равно бојадисаног, **преље** не беле, лужене и беле, **конаца** за ћилимове и рибаре, **српског платна** у највећем избору, сади и успостављена. — Памук је из првих енглеских фабрика.

Цене су врло умерене.

1290 1—1

● Послуга тачна ●

НОВО НАМЕШТЕНА РАДЊА

ЖИВОЈИНА ТЕРЗИНА

У ВЕЛ. БЕЧКЕРЕКУ

код Баче свирца

препоручује своје

ново и богато снабдевено стовариште

поштованом грађанству у месту и са стране

ЗА ЗИМСКУ СЕЗОНУ,

а нарочито обраћам пажњу поштованих **СВЕКРОВА**

који већ морају да купују

РУВА (свилу) 1245 1—1

да изволе своју потребу код мене подмирити, јер ће код мене заиста најбоље и најевтиније пазарити.

СЕНЗАЦИОНАЛНА НОВОСТ!

„КОСОВО“.

Сервизи за ручавање, за теј, за црну и белу кафу из најбољег карлсбадског порцулана у изради су и биће скоро готови.

На овим сервизима је изведена цела

„Косовска епопеја“.

Композиција је од најбољих Срба стручњака.

На сервизима има око 50 ликова и груписаних слика које сачињавају целину и безброј стихова.

● ЦЕНОВНИК ШАЉЕМ НА ЗАХТЕВ БАДАВА. ●

Прва српска радионица за израду стакала и порцулана

Уроша Чавића

Вел. Кикинда.

1242 1—1

1861.

22 ПУТА ОДЛИКОВАНИ. — 1902. „JURY“.

Браћа Кенигштетлер

НОВИ САД (Neusatz).

Велепецара сремске шљивовице, коњака, ○ комовице, киселице и бресковаче ○

РАКИЈЕ.

Творница ликера, рума и сирћетне есенције.

Рафинерија и слободно складиште.

1246 1—1

АРСЕН МУДРИНСКИ

ОБУЋАРСКА РАДЊА

у Будимпешти

на углу керепешке и ваш улице.

Израђујем мушке, женске, официрске и ортопедске ципеле, ловачке, официрске, шпортске и за господарствени посао **ЧИЗМЕ.** За израду узима се најфинија кожа, као: француски и амерички шевро, права багарија, бокс и друге фине коже.

Ко је код мене узео ципеле или чизме, сваки је стекао уверење, да је моја израда ваљана, укусна, модерна и постојана — а уз све то да је цена умерена, да је сам мој рад стекао признања и препоруку. 1287 1—1

ОРАХА

сувих шљива, јабука, крушака (сувих и свежих), праве шљивовице, закланих свиња, прасади, живине, пекмеза **и свих земаљских производа** из Босне, ливерује најниже

ИЗВОЗНА РАДЊА

Ђорђа Н. Васиљевића

Д. Тузла (Босна). 1268 1—1

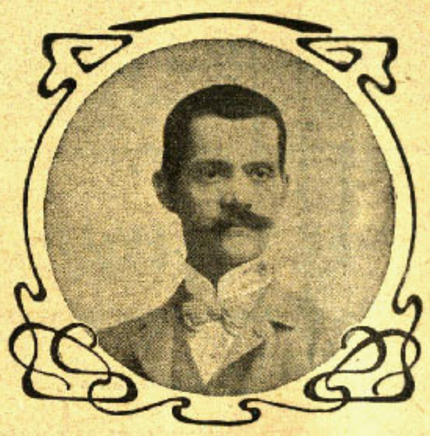
Хјенике бадава.

НОВА СРПСКА РАДЊА!

ЖИВКО ЧОКОВ

ТВОРНИЧАР КАРУЦА

У ВЕЛ. КИКИНДИ

имаде на стоваришту велики избор најмодернијих каруца, и то: сандлауфера, штајервагна, естерхазија, кучирвагна и других кола, и то све

по најновијој моди.

За ваљаност и дуготрајност на више година потпуно прима одговорност.

СЕДИШТА ЗА КОЛА имаде у великом избору.

Прима све оправке ове врсте. ■ Израда брза и ваљана.

Радња у сопственој кући, опанчарска улица бр. 853.

Цене врло умерене: модерна кола 320 круна па на више, седишта од 16 круна па на више.

Очекујем наруџбине штоване публике јесам с поштовањем

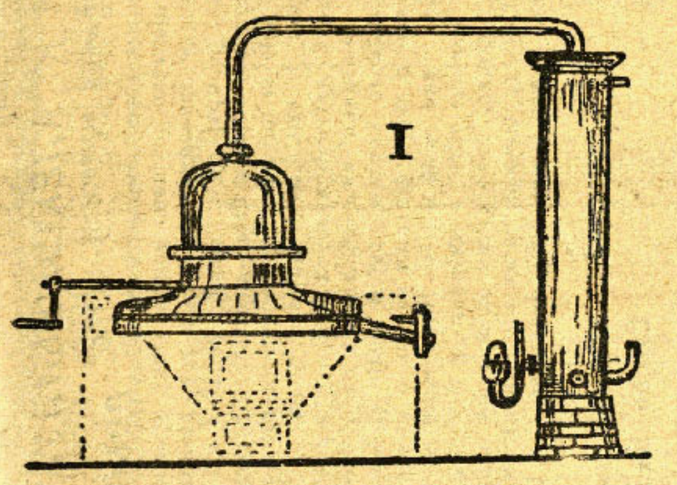
Живко Чоков.

1293 1—1

Казана за пециво ракије

НАЈНОВИЈЕ

И НАЈСАВРШЕНИЈЕ КОНСТРУКЦИЈЕ

мог сопственог патентованог система препоручујем свима произвођачима ракије и шпиритуозних пића. Цена најсолиднија и утврђена.

Осим ракиских казана у мојој радионици израђујем и практичне штрцаљке противу **пероноспоре** по сопственом систему, а имадем их свагда готових на стоваришту да могу и на већу количину одмах продавати. Поред тога имам увек на стоваришту велики избор сваковрсног кућевног бакарног посуђа сопствене израде по најумеренијој цени. Илустроване ценовнике шаљем на захтев сваком бесплатно.

МИЛАН Т. ЈОВАНОВИЋ

324 29—30 КАЗАНЏИЈА

У НОВОМ САДУ

Адреса: Ujvidék, Lázár-utcza 14. ho шак

НАРОДНО ОБЕЗБЕЂЕЊЕ.

Друштво „Добротвор“ у Новом Саду поникло је у тој цељи, да обезбеђује народ. Оно је до сад исплатило око

400.000 КРУНА

у име посмртне припомоћи наследницима својих умрлих чланова и има готовине преко

100.000 КРУНА,

уложену у новчаним заводима, која је својина свију њених чланова.

Ко жели на лак начин да обезбеди породицу своју, најбоље ће то учинити, ако се упише за члана у друштво „Добротвор“.

Свако, ко се упише, одма је обезбедио једну тековину

ОД 2.000 КРУНА

коју суму исплаћује друштво наследницима у готову новцу.

Чланом друштва може постати без разлике пола сваки држављанин земаља круне Св. Стевана

Празних места попуњују се у основаних 5 кола млађим особама од 24 до 50 година старим.

Чланови плаћају ове пристојбе:

За уписнину једанпут за свагда К 4·—

За чланарину у почетку сваке године К 4·—

За сваки смртни случај, који се догоди у колу, у којем је ко члан К 4·— Ко уплати 300 смртних случајева неплаћа више.

Једно коло има 500, а највише 601 члана.

Ко хоће да се упише за члана, нека пошаље на адресу друштва „Добротвора“ у Новом Саду К 4·— и нека искаже године своје старости и своју адресу тачно означи.

УПРАВА

друштва „ДОБРОТВОР“

у Новом Саду.

Путницима у Б. Пешту препоручује се

ЈОСИФА МАЈЕРА

хотел првог реда

код

Краљице Јелисавете

(Erzsébet szállodá)

најефтинија кућа за породице у средини вароши **универзитетска улица бр. 5**

У најближој близини паробродске станице. — Електрична веза на све стране. **Телефон. — Електрично осветљење. — Ново реномиран хотел — Купатило. — Потпун пансион за 4 круне.**

Цене за собе од 1·60 па на више заједно с послугом и електричним осветљењем.

У случају дужег бављења значајни попуст у ценама. — Кафана и трапезарија јесу од најмилији у престоници. — Најпажљивија услуга редак мир и ред. — У близини хотела налази се универза, српска црква и школа, текелијанум и српска кафана. 1236 2—

Повољној пажњи препоручено

Повољној пажњи препоручено

Будимпешта.

Застава српског певачког друштва „Јединства“ у Бањој Луци.
Из творнице црквених утвари и застава — Луке К. Алексијевића у Новом Саду.

ОТВОРЕНО ПИСМО.

Поштованом господину

ЛУКИ К. АЛЕКСИЈЕВИЋУ,

трговцу црквених утвари

НОВИ САД.

Долепотписато пјевачко друштво овијем јавно признаје г. Луки К. Алексијевићу, трговцу црквених утвари и друштвених барјака у Новом Саду на његовој солирарној и савесној послузи а нарочито на ванредни лепој и вештачкој изради наше друштвене заставе коју смо код њега наручили а коју је на српској тробојници у најфинијем чисто свиленим Гроргаину у 120 центм. ширине уједно отканом са једне стране св. Саво а с друге Бранко са вилом у верном Colloritu златом и свилом врло вештачки извезао, те сва налавећа се слова и са обе стрвне свуда унаоколо правим златом врло лепим гирлантом такођер вештачк извезао и право златним ресама и кићанкама украсио. Такођер и кумове траке и за носача Banderium саставио и на истима златна слова извезао тога у читавом и на свему, на наше особито задовољство израдио, тако да му овим нашу захвалност изричемо, те свима другима друштвима најтоплије препоручујемо.

Срп. прав. црк. пјевач. друштво „Јединство“ у Бањој Луци 23. октобра 1902.

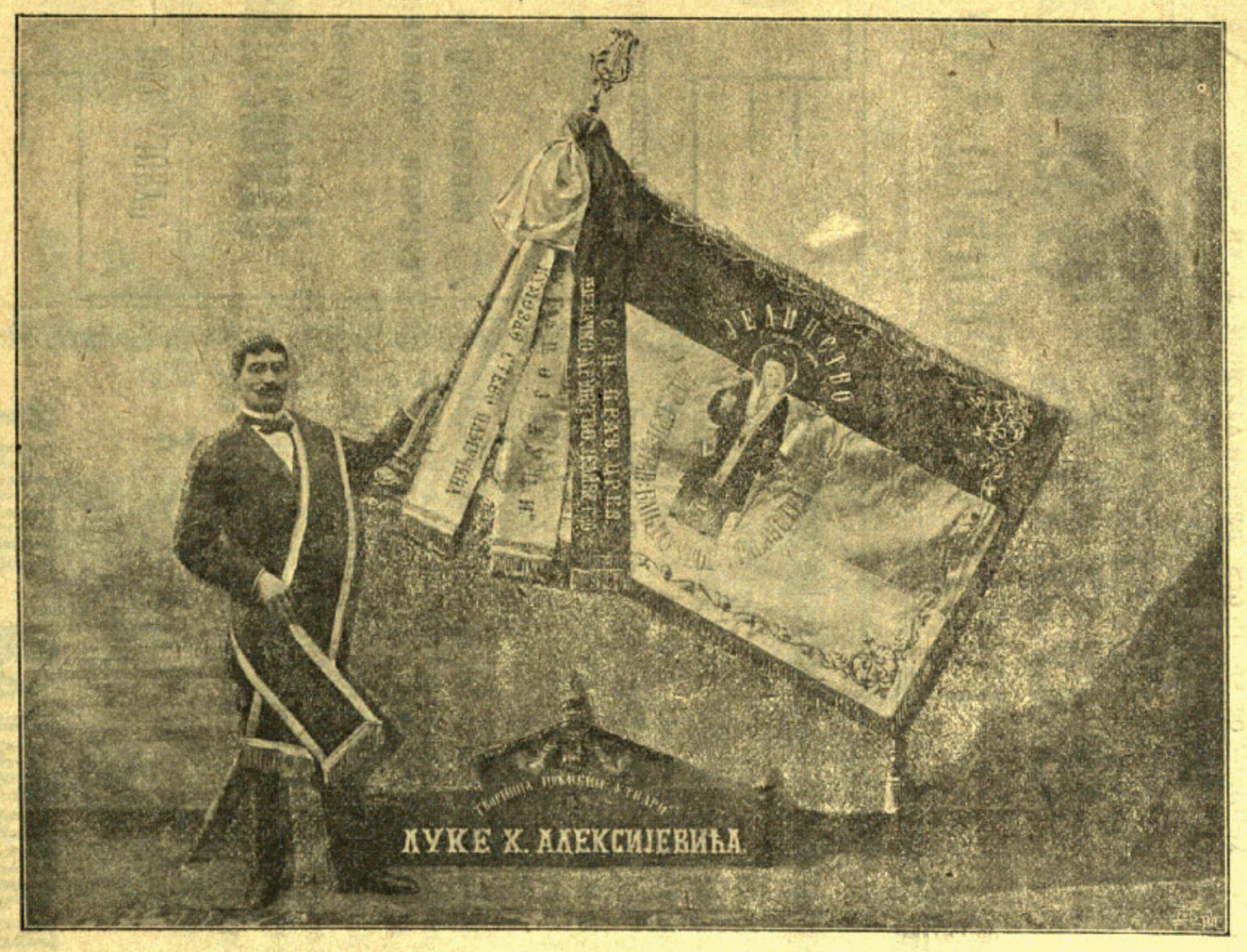
Тајник: **Ксенофон Зита.** Председник: **Стојан Бабић.**

Благајник: **Љубомир К. Вујић.**

Одборници: **Лазар Милић Стево Памучина Јефто Радумило, Јово С. Суротка.**

Застава српског певачког друштва „Јединства“ у Бањој Луци.
Из творнице црквених утвари и застава — Луке К. Алексијевића у Новом Саду.

Застава крушевачког певачког друштва „Цар Лаазар“
израђена у творници црквен. утвари, Луке К. Алексијевића у Новом Саду.

ОТВОРЕНО ПИСМО.

Поштованом господину

ЛУКИ К. АЛЕКСИЈЕВИЋУ

трговцу црквених утвари

НОВИ САД.

Крушевачко певачко друштво „Цар Лазар,“ приликом прославе своје тридесетпетогодишњице, наручило је код вас, за своју потребу, дружинску заставу, и ви сте поштовани господине Луко, тачно по уговору исту заставу израдили и на уречено време предали друштву.

На овако тачном и савесном раду, потписана управа овим вам јавно исказује своју благодарност и особито признање на вашој тачној и солидној изради заставе, као и на изради, врло лепе кумовске траке, и слободно је и свима осталим пеачким друштвима, најтплије препоручити вас и вашу радњу.

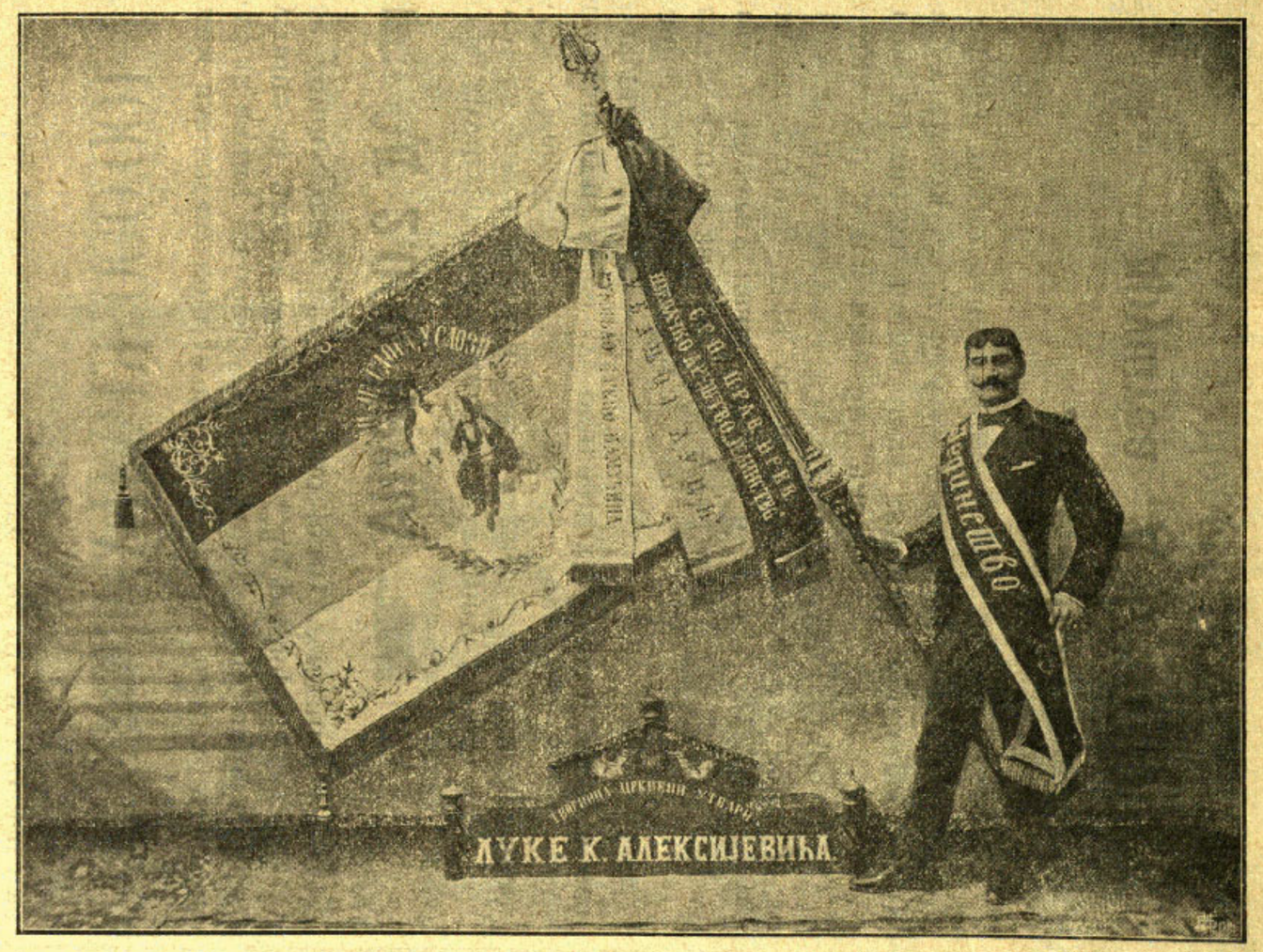
Из седнице управног одбора, крушевачког пеачког друштва „Цар Лазар“ 1. декембра 1905. године у Крушевцу.

Деловођа: **Живко Вукојичић** Председник друштва: **В. Виторовић**

Благајник: **Свет. Каракушевић.** Подпредседник: **Жив. П Белотрепић**

Печат

Чланови управног одбора:
Мика Протић, Вас М. Терзић. Ђорђе Будимовић Радоје Павловић, филип К. Сироватка

Застава крушевачког певачког друштва „Цар Лазар“
израђена у творници црквен. утвари, Луке К. Алексијевића у Новом Саду.

Највећа српска издавачка књижара и штампарија Браће М. Поповића
у НОВОМ САДУ

1875. Одликована од Његова Господара Црне Горе ЗЛАТНОМ Краљ. Височанства КЊАЗА НИКОЛЕ I. МЕДАЉОМ 1906.

за заслуге и ревносно издаваше и ширење српске књиге

НАЈВЕЋА СРПСКА ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА У СРБА

Браће М. Поповића

код светог Саве У НОВОМ САДУ код светог Саве.

Препоручујемо свакоме за набавку из своје богате књижаре све српске књиге које се само код нас могу ***најбоље и најјефтиније набавити.*** *— Нашто дакле тражити на другој етрани, када су све књиге код нас усредсређене и окупљене а уз то се добија најбоље и најјефтиније јер само ми дајемо најзнатнију олакшицу а та је: сваки купац добија* **50%** *рабата-попуста на купљеним књигама — или ако се жели, да су књиге укоричене, онда ће их добити у врло лепим црвеним платненим корицама али без рабата попуста.*

Тај попуст овако се разуме:

Кад купиш књига за 4 круне одмах изабери за 6 круна. — Кад купиш књига за 6 круна одмах изабери за 9 круна. Кад купиш књига за 8 круна одмах изабери за 12 круна. Кад купиш књига за 10 круна одмах изабери за 15 круна и т. д. и т. д.

Врло важно да се прочита:

Ванредна прилика за набавку лепих књига у дивним повезима.

Књиге убезане у врло лепом повезу.

Намеравамо овим српској књизи дати већу пређу, а да се народу нашем више омили читање српске књиге. Читај народе своју српску књигу, потпомажи је тако, да се она може што више ширити и распростирати. Ми пак ево и ову прилику пружамо — не жалимо ни трошка ни труда, да српску књигу дајемо у овако лепом и укусном повезу са овако погодним условима, да је свако може набавити, јер као издавачи српске књиге уложисмо сав свој капитал (око К 200.000) у интересу српске књижевности.

Историја српске књижевности приредио ЈОВАН ГРЧИЋ — са 106 слика наших књижевника — у врло фином повезу К 5·—

ОГЛЕДАЛО СРПСКО јуначки подвизи, славна и велика витешка дела соколова црногорских за српску слободу и независност против турских зулума и турске силе за пуних пет векова — у врло лепом црвеном повезу са златним шарама — — — — — — — — — К 4·—

Горски Вијенац од владике црногорског П. П. ЊЕГОША у врло лепим елегантним тврдим корицама — — — К 1·50

ХАЈДУК СТАНКО историјски роман из српског устанка из 1805.—13. од Јанка Веселиновића — у дивот повезу са златним шарама К 3·60

Речник страних речи књига за сваког интелигентног човека у врло лепом платненом повезу са златним шарама — — К 3·60

Песме Бранка Радичевића најновије IX. издање — у увезу врло фином и богатом златом украшено К 3·50

Речник српског и немачког језика — речник за цеп приредио проф. А. М. Матић први део немачко-српски укусно укорично К 2·50 ИСТО други део српско-немачки укорично К 2·50

Речник српског и мађарског језика за школу и приватну потребу саставио проф. Јован Грчић први део мађарско-српски — — К 3·— Исто други део српско-мађарски — К 3·—

Певанија целокупне песме највећег српског песника Змаја Јована Јовановића у новом формату — велика осмина раздељено у три књиге које заједно чине целину. Исте су везане у врло елегантне дивот корице украшене златом — а обрез књига је златан. Цена целокупном делу — сва три дела (160 табака) К 15·—

Српско немачки и немачко српски Велики речник велика осмина, 36 штампаних табака, 608 страна по две шпалте на страну са преко 30 000 истумачених речи на српски, саставио проф. Јован Грчић. Први део немачко српски (други део штампа се и објавиће се кад буде готов). Цена првом делу, који је у платнене врло укусне корице увезан са кожном полеђином — — — — К 8.—

Велика српска илустрована Лира највећа и најпотпунија од свију досадањих са 2000 разноликих песама у врло укусном платненом повезу К 4·40. ИСТА у дивот повезу са златним шарама К 5·20. ИСТА у дивот златном повезу и са златорезом К 6·—

Велики стварни народни учитељ по В. Пелагићу, књига врло корисна за сваког — има преко 800 страна — у врло лепом укусном платненом повезу са црним шарама К 6·— ИСТО у дивот повезу са златним шарама К 6·50.

Ко купи од ових књига увезаних једне сорте ДВА примерка ТРЕЋИ му дајемо бадава.

ВЕЛИКИ Српски Кувар

са много лепих и вештачки израђених СЛИКА

написала **Катарина Поповића-Мицина**

са новим корисним и практичним допунама и додацима од више наших поштованих домаћица.

Пре је овај кувар имао 24 штампана табака или 384 стране, а сада са овим новим допунама има 34 штампана табака или 544 стране.

Ова ваљана књига по сваку Српкињу домаћицу до сада је у

15.000 примерака расшурена

А то нека је нарочити доказ, да је наша одлична и проће међу нашим вредним Српкињама.

Овај „Велики српски кувар" одликује се особито тим, што су у њему приказана наша српска јела као и готовење најфинијих јела из нужне: француске, немачке, мађарске и т. д.

Цена је новом „Великом српском кувару" који је далеко већи фор. 2.50 (5 круна) а у тврдим лепим црвеним корицама

без рабата фор. 2·50 (5 круна)

Који купац узме две књиге великог српског кувара добија ТРЕЋУ књигу бесплатно

Нови Сад 1906. Браћа М. Поповићи српска књижара

Нека свако прочита:

Бадава

шаљемо свакоме наш велики књижарски каталог (попис књига и музикалија) на захтевање

о нашем трошку

само нека то дописницом нареди и тачну адресу означи

Само у српској књижари БРАЋЕ М. ПОПОВИЋА у Новом Саду има највећи избор сваковрсних српских књига.

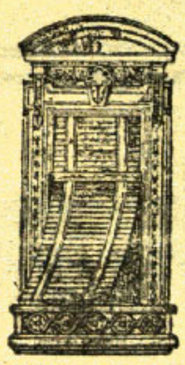
САМО код српска књижара Браће М. Поповића у Новом Саду даје на купљеним књигама 50% попуста у књигама.

У српској књижари Браће М. Поповића најјефтиније се купују све српске књиге музикалије и иконе.

ПРИЗНАТА МОДЕРНО УРЕЂЕНА
ФАБРИКА

Г. СКРБИЋ

Илица 40. ЗАГРЕБ. Илица 40.

препоруча своје солидне и јефтине жалузије, платнене и дрвене ролете, дрвене и жељезне капке за прозоре и дућане и т д.

Цијеновници франко и бадава.

423 12—12

Милан Ивковић
НОВИ САД (Ujvidék)
једини главни продавалац
накладе
Л. ЈОЦИЋА

НА ШКОЛСКИМ КЊИГАМА

СВИЈУ ИЗДАЊА, КОЈИХ ИМАМ
У ВЕЛИКОЈ КОЛИЧИНИ, ДАЈЕМ

НАЈВЕЋИ РАБАТ.

Препоручује своје велико стовариште на мало и на велико (en gros)

канцеларијског и концепт-папира, оловака, пера, радир-гуме, мастила најбоље каквоће, сунђера, прописева са најновијим сликама, цртанке и све остале приборе за школе и канцелације.

СВЕ ПО ЈЕФТИНИЈОЈ ЦЕНИ НЕГО ИГДЕ.

ОБЈАВА.
Натошевићев буквар, читанка за II., III. и IV. разр. и Црквословенски буквар, као и Хришћански катихизис од М. Миловановића прешли су у моју својину.

1137 13—15 **Списак школских књига шаљем бадава.**

Заштитна марка „Ленгер"

Liniment. Capsici comp.

замена за

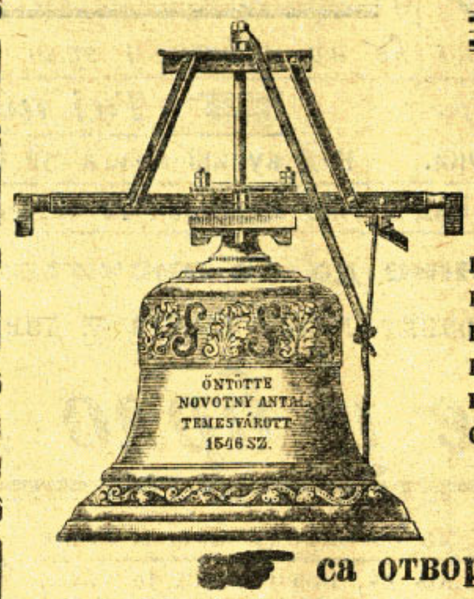
Anker-Pain-Expeller

је старо опробано кућевно средство, које се већ од преко 37 година као поуздан лек против костобоље, реуме и назеба употребљава.

Опомена. Због подражавања, која мање вреде, треба при куповању бити пажљив и узимати само оригиналне флаше у кутијама са заштитном марком „Ленгер" и фирмом **„Richter"** — Са ценом од 80 потура, 1 кр. 40 пот. и 2 круне може се у свима апотекама добити. — Главно стовариште код: **Јосифа пл. Терека, апотекара у Будимпешти.** 1265 1 40

Dr. Richters Apotheke
zum „Goldenen Löwen" in Prag
Elisabethstrasse № 5. neu.

Разашиље се дневно.

ЗВОНОЛИВНИЦА И ФАБРИКА
ГВОЗДЕНИХ КОЗА ЗА ЗВОНА

АНТОНА НОВОТНИЈА

У ТЕМИШВАРУ, ФАБРИЦИ

препоручује се — **са гаранцијом на више година** — за израду нових звона и за преливање пукнутих звона у свакој величини, као и за целокупно хармонично удешено звоњење, провиђено са круном од кованог гвожђа, тако удешеном, да се звона по вољи и лако могу кретати, ако би се на једном месту излупало, чиме се звона сачувају да не пукну.

Особито препоручујем 975 8—52

од мене израђена и много пута одликована

са отвореним одушкама провиђена звона

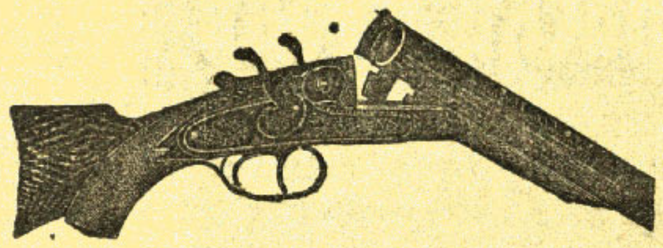
која су у горњем делу — као виолина са отвором у виду фигуре S провиђена и која имају дуготрајнији, снажнији и дубљи звук, него звона по старој системи прављена, тако да се овако једно патентирано звоно од 327 килограма изједначује са звуком других по старој системи ливених звона од 461 килограма.

Даље препоручујем **козе за звона** од кованог гвожђа, у торању слободно стојеће; **звона или шоље за сатове** од метала, **прављење старих звона са крунама од кованог гвожђа.**

Илустровани ценовници и прорачун трошка бесплатно и франко.

На миленарској земаљ. изложби у Будимпешти 1895. награђена са великом миленарском медаљом

● РУКОТВОРНИЦА ОРУЖЈА ●

и пушкарски велики завод

ЛАДИСЛАВА ШВЕСТКА

Праг, (Чешка), Вацлавски трг бр. 53.

препоручује своје гласовите, одличне **ЛАНКАСТЕРКЕ**, које се здликују изван редним пуцањем као и необичном дуготрајношћу. Званично одобрен специјалитет цеви са ознаком: Велефини армадски челик

ВЕЛИКИ ИЗБОР

● револвера и флоберта. ●

Једина фирма, која је издала преко 100 страна велики српско хрватски ценовник, штампан и ћирилицом и латиницом. — Ценовник шаљем бесплатно, када ми се пошаље адреса и занимање.

Цене умерене.

973 9—20

VENUS-CRÈME
bestes u. unschädlichstes Schönheitsmittel zur Pflege des Gesichtes und der Hände.
JOS. HONDL'S bereitet in:
APOTHEKE z. HEIL. PETRUS
IN RUMA

ВЕНУС КРЕМ
НАЈБОЉЕ и САСВИМ НЕШКОДЉИВО СРЕДСТВО ЗА НЕГУ ЛИЦА и РУКУ ПРИРЕЂУЈЕ.
ЈОЗ. ХОНДЛ ЉЕКАРНА код СВ. ПЕТРА
у РУМИ

Кроз низ година многострано опробано средство, које чисти кожу и улепшава лице, отклања после кратке употребе, ране и сваковрсне болести на кожи, као: сунчане пеге, флеке јетрењаче, лишајеве, црвенило са лица и носа, бледоћу и груб изглед лица, митесере, боре бубуљице и друге нечистоће са лица; штити лице од јаких сунчаних зрака и ветра. **„Венус крем"** са **„Венус сапуном"** ако употребе и старије женске даје нежност лицу и подмлађује га. Пошто крем није мастан може се и на дану употребити

Прави само са горњим жигом ужеженим на теглици.

Венус-пудер 1. кутија К. 2. Венус-крем 1 теглица 1 К. 20 п.
Венус-сапун за тоалету 1 ком. 80 пот.

Венусов пудер је потпуно нешкодљив за употребу по дану и ноћи. Пудера има: жут, роза и бео.

Уз поузеће обратном поштом.

Уз поузеће обратном поштом.

Purgantes-пастиле (ЗА ЧИШЋЕЊЕ).

Изврсно, и сигурног дејства јефтино средство за чишћење, и код застарелог затвора столице. Пастиле су пријатног куса и с тога их радо узимају како деца и одрасли исто тако и они који су осетљиви. Осим тога се те пастиле услед нешкодљивости стално могу употребљавати.

Кутија са 25 пастила стаје 1. круна.

Добија се код произвођача: **Jos. Hondl's Apotheke** zum „heil. Petrus" in Ruma. 338 18—

АМЕРИКА

ИЗ ХАВРА ПОЛАЗИ СВАКЕ СУБОТЕ
ПУТНИЧКЕ КАРТЕ КРОЗ
француску пругу

Добро и брзо отпремање. — Изврсна опскрба са вином и ликером. Путне карте за све штације американских железница по оригиналној цени.

Ближа извешћа даје бадава и франко

1104 **Französische Linie** 6—13
Wien, IV., Weyringergasse № 8.

ФРАЊЕ ЈОСИФА ГОРКА ВОДА

је једино пријатно и природно средство за чишћење. 217 14—39

ЛИЦА, КОЈА ИЗГЛЕДАЈУ СТАРА

добијају **сасвим младалачки и свеж изглед**, кад се негују са светског гласа Балашевим краставчевим млеком Ово улепшавајуће средство којем нема равна отклања после неколико дана са лица боре, будуљице, пеге, флеке. даје истом дражесну свежост, нежност и лепоту лица. — Једна флаша 2 К Добија се у свакој апотеци. Поштом разашиље С Balassa Apótheke, Budapest Erzsebetfalva. **Добија се у Н. Саду у апотеци**

194 3—4 (VIII.) **Сигмунда Лукача.**

„НЕВЕН"

Чика Змајовин лист.

Овај најбољи дечји лист излазиће од почетка нове школске године, што иде **двапут месечно**, и то сваког **петнаестог и последњег** дана у месецу, осим феријалних месеца јулија и августа.

И тако ће одсад читаоци „Невена" имати годишње на место осамнаест — **двадесет** бројева, а цена листу за Аустро-Угарску, Босну и Херцеговину остаће као што је и била, т. ј. на целу годину 6. К., на пола године 3. К. на четвртину године 1·50 К. За Србију и све остале земље на целу годину 8 динара у злату.

Претплату ваља слати поштанском упутницом и све што се тиче администрације **једино на администрацију**, а рукописе на **уредника** листа **Кузмана Миловановића**, учитеља и школског управитеља у Н. Саду (Ujvidék).

Уредништво и администрација „НЕВЕНА"

КО ПАТИ ОД КОСТОБОЉЕ, РЕУМАТИЗМА

бола у куковима,

нека купи једну флашицу

Дра Флеша Гихт-флуид

који костобољу, реуматизам, руку, ногу, леђа — и болове у крстима, изнемоглост у рукама и ногама, као и отоке сигурно лечи Дејство се осећа кроз најкраће време. Добија се у Dr. E. M. Flesch' „Ma- gyar Korona" — Apotheke Györ, Baross ut 24.

Флашица од 1½ деци кр. 2. За дужу употребу породична флаша кр. 5. Кад се поручи 3 мање или 2 веће породичне флаше, шиље се уз плаћену поштарину пакет! 1269 1—36

ПРОТИВ ЗНОЈЕЊА РУКУ И НОГУ

употребљавајте дра **Антона Блауа МАСТ ПРОТИВ ЗНОЈЕЊА** (Schweissalbe) Добија се у апотеци **„код Орла", Нови Сад, темеринска улица.** 720 16—25

У ПЕТРОВАРАДИНУ

ће почетком октобра т. г отпочети кр. концесионарни течај **за књиговодство. У Петроварадину** ће се одржавати дневно један заједнички течај, а у **Новоме Саду** настава за појединце. Ученици и ученице ће, уз гаранцију, темељно изучити се дуплом књиговодству и изобразити за трговине, банке и индустрију. Испит могу положити на јавној трговачкој школи у Будимпешти или Бечу. Награда за наставу има се платити тек после положеног испита с добрим успехом Привремене пријаве се могу учинити код **удове Хајнриха Могана** Нови Сад у футошкој улици.

1279 2—3 **проф. Ј. МОГАН.**

КАШАЉ!

Ко на овај не пази, греши против сопственог тела!

Кајзерове

ГРУДНЕ КАРАМЕЛЕ

с три јеле

Лекарски опробане и препоручене против кашља, промуклости, катара, крквавости и катара у ждрелу.

4512 нов. овер. сведочаба доказују, да оне одржавају оно, што обећавају.

Пакет по 20 и 40 потура код: *Омера Попова* у Карлову. *Д. Коде посл. Буда Винкле* у Н. Саду, *Љ. Стефановића син* у Н. Саду. С. Михајловића, апотека у Ст. Павови. К. Пероша апотека у Бавништу. Стефан Штрасер апотекар у Карловци. Јос. Хондл апотекар у Руми, П. Вујашковић у Митровици. 1277 2—20

НЕКОЛИКО РЕЧИ О ТАЈНИМ БОЛЕСТИМА.

Жалосно је — али права је истина, да у данашњем добу за чудо врло много има таки људи, којима је крв и телесни сокови покварени, и који су ради своје младићке лакомислености и хрђаве навике своју живчану систему и душевну јакост уништили. Сад је најпрече време, да ово грозно стање престане. Неко мора бити, који ће младиће о спољном животу добровољно, искрено и темељно поучити, неког мора бити, коме могу људи своје тајне болести слободно, без устезања и са поверењем повериће Али није доста, ове болести ма коме испричати, већ се мора таком савесном специалисти лечнику обратити, који о спољном животу може савете дати, те на евентуално већ постојећим болестима помоћи, онда ће нестати тих тајних болести.

Таког узвишеног позива и за то је опште познати завод др. Палоца, бившег болничког лечника, специалисте Budapest VII. Kerepesi út 10.), где уз највећу тајну може свако (како мушки, тако и женске) добити разјашњење о спољном животу, где се крв и телесни сокови болесника очисте, живци ојачају, цела се система опрости од болести, и душевни болови нестану. Овај је завод усљед досада чињеног и на толико хиљада болесника са успехом изведеног начина лечења у целој монархији једини, Без сметања дневног рада, са сигурним успехом, темељито и брзо лечи већ од толико година др. Палоци са његовим специалним начином лечења и у најзанемаренијим случајевима сифилитичне ране болести цеви за мокрење, бешике, живаца и кичме, последице сифилиса, цурење семена, ослабљену људску снагу (импотенција), златну жилу, болести крви, болести кожне, те све болести женске. За женске посебна чекаоница и посебан улаз. Ако ко ма из кога разлога особно не може доћи, драговољно му се даје на писмо опширан, дискретан одговор (к писму треба само биљег за одговор приклопити). Након докончаног лечења писма се спале или на захтев враћају се. Завод се брине и о специјалним лековима. Прима се дневно од 9 сати до подне, до 6 сати по подне (недељом до 12 сати у подне.)

Наслов: Др. Палоц бивши болнички лечник, специалиста Budapest Kerepesi út 10. 474 21—

БРАЋА РАБШТЕРН

НОВИ САД 196 52—

ПЕЦИВО ШЉИВОВИЦЕ И КОМОВИЦЕ

Фабрика шестоструке сирћетне есенције.

УГАЉ!

ПРИМА ПРАЈСКИ САЛОН УГАЉ, Шалготарјанер и Врдnички угаљ, као и КОКС

имадемо увек на стовариште, по најјефтинијој дневној цени.

Уједно препоручујемо наше богато снабдевено стовариште

планинских горећи дрва

у најбољој каквоћи.

Браћа Шварц,

Нови Сад

1 28 2—12 рибља пијаца број 12.

Купалиште Дарувар

1178 4—4 **СЛАВОНИЈА**

Жељезна врела и блатне купке.

Блага клима. Купке и станови у једној згради, према томе могу се куре и у хладно годишње доба успешно обављати. Изврсни успеси код лечења господинских болести реуматизма и кртобоље, живчаних болести нарочито ишиаса.

Знатни попусти на цени.

ЖЕНСКЕ доње сукње

практичан топао штоф са модерном у боји портуром

½ туцета	4 фор.
затворене кариране	4 фор. и 50 нч.
на пруге ½ туцета	4 фор. и 75 нч.

франко сваку пошт. станицу добија се код **Jakob Brady** Ingrowits (Mőhren). Ко год поручи ½ туцета на пробу, увериће се о ванредној јефтиноћи, које ће му дати повода да поново поручи. 1296 1—4

Под својим надзором, тачна послуга и најумереније цена.

Најбоље врсте плава камена, фарбе за жито (Dupuy-Samenbeize)

Најфинија зејтина, пиринца, јефтине кафе, ситна и крупна грожђа, бираних бадема и лешњика.

Минхенско шпатен пиво у флашама.

Највећи избор минералне свеже воде.

Разне сорти сирева. Фришких сардина и других разних риба.

ДЕЛИКАТЕСА и ШПЕЦЕРАЈА ТРГОВИНА

Љ. СТЕФАНОВИЋА СИН, НОВИ САД

Основана 1866. Главна улица бр. 27. Телефон бр. 76.

Разна калифорнијска воћа праве манастирске шљивовице

Грчка лековита вина:

Mavrodaphne, Cypro, Ahaier, Malvasier.

Сваки дан свежа путера за тај, са спахилука надвојводе Албрехта.

Најбоље врсте вина бела и црна у боцама по ванредно јефтиној цени.

198 27—

Под својим надзором, тачна послуга и најумереније цена.

ЖИВНОСТЕНСКА БАНКА

Wien, I., Herrengasse Nr. 12.

Уплаћен акцијски капитал К 25.000.000
Резервни и осигуравајући фондови преко . . . К 9.000.000

ЦЕНТРАЛНИ ЗАВОД У ПРАГУ Основан 1868. ГОД.

Филијале у Врну, Плзењу, Будвајсу, Пардубици, Табору, Иглави, Морав Острву и Кракову.

Бечка филијала

Прима улоге на књижице 4%

Мењачница, примање берзанских налога, зајмови на вредносне папире, ескомтирање меница. Стављање у курс и ван курса — вредносне папире. Осигурање противу губитака на курсу.

167 31—52

ОСНОВАНО 1860.

СТОВАРИШТЕ ПОМОДНЕ РОБЕ

КАРЛА КРОНА СИН

„КОД ЗЛАТНОГ ЈЕЛЕНА“

НОВИ САД.

ТЕЛЕФОН 100.

Утврђене цене! **Тачна и савесна послуга!**

ВЕЛИКИ ИЗБОР.

Специјалитети у женским штофовима.
Свилене робе у свим врстама.
Штофова и чоје за мушка одела.
Сомота и плиша у свима бојама.
Цица, батиста и зефира.
Штофова за намештај.
Све врсте постава.
Велики избор марама.
Чипканих и вунених завеса.
Најфиније платнене и беле робе.
Готовог финог женског рубља.
Потпуне опреме за невесте.

Мушких и женских џепница.
Потпуне гарнитуре за кафу и ручаонице.
Столњака и постељних застирача.
Све врсте убруса.
Специјалитети платна.
Шифона, конофоса, румбургера, креаса.
Платна за чаршаве.
Јоргана.
Мадраца.
Финих салонских тепиха, линолеума.
Кокос тепиха.
Готових креветских прибора.

На страну шаљемо мустре бесплатно.

Главни уредник Јаша Томић. Одговорни уредник Константин Брадваровић. Орпска штампарија дра Свет. Милетића у Новом Саду

РАТ!

против Германизма и анти-Словенства!

Помозимо само своје,
Нек словенско име сија,

НОВИ

РАТ!

против Германизма и анти-Словенства!

Сву навалу туђинштине
Братска слога нек одбија!

Југословенски Телеграми

ПРВИ
ЈУГОСЛОВЕНСКИ НОВИТЕТИ
ПРИСПЕЛИ СУ.

Дична Српкињо и Словенко!

Похитајте, дођите и купите па се уверите, да је Југословенска цикорија једина ненадмашна својом одличном каквоћом и изврсним укусним мирисом, којим зачињава и даје праву боју кафи, — чинећи јој најпријатнији укус — на опште задовољство.

Први вагон свеже Југословенске цигуре приспео је и може се само у бољим следећим трговинама добити:

у Новом Саду
Код госп. Браће Мирилов
„ Драгутина Ненадовића
„ Ђоке Мољца
„ Ото Либмана

у Митровици
Код госп. Радивоја Николајевића
„ Мирка Ћирића
„ Ника Ненадовића
„ Павла Вијушковића
„ Велимира Радаке
„ Бранислава Илића

у Руми
Код госп. Бранка Богдановића
„ Н. Ђуришића
„ Виће Грујића
„ Јована Бањца

у Срем. Карловцима
Код госп. Марка Матића

у Земуну
Код госп. Јосипа Кулунџића

у Товарнику
Код госп. Милана Ђорђевића

у Кленку
Код госп. Е. Поповића

у Панчеву
Код госп. Мите Палића
„ Јована Димића

у Вел. Кикинди
Код госп. Милана Мирков

у Вршцу
Код госп. Петровић и Панић
„ Љубомира Стефановића

у Бечкереку
Код госп. Браћа Удицки

у Турском Бечеју
Код госп. Душан Туринскн

У Илоку
Код госп. Фирмуса Плетикапића.

НАМЕЊЕН ДАР

Колу Српских Сестара — 50 дин.
Бачкој Трпези — 50 дин.
Трговачком фонду — 100 дин.

ОД ВАГОНА

НАМЕЊЕН ДАР

Добротворној Задрузи Српкиња — К 25
Друштву „Змај“ — К 25
Просвјети — К 25
Српском Трговачком Удружењу — К 25

ОД ВАГОНА

НАМЕЊЕН ДАР

Колу Српских Сестара — 50 дин.
Бачкој Трпези — 50 дин.
Трговачком фонду — 100 дин.

ОД ВАГОНА

НАМЕЊЕН ДАР

Добротворној Задрузи Српкиња — К 25.—
Друштву „Змај“ — К 25.—
Просвјети — К 25.—
Српском Трговачком Удружењу — К 25.—

ГЕНЕРАЛНО ЗАСТУПНИШТВО
за краљевину Србију, Срем, Банат, Бачку, Босну и Херцеговину

БРАЋА ДИМИЋ, БЕОГРАД

пошт. фах 75

Наруџбе за Војводину, Срем, прима:

Госп. Јован Тотовић

Нови Сад.

Дичне Српкиње и Словенке!

На Вама је да нас потпомогнете, па „помажите своје“, снабдевајте Ваше домове и захтевајте само Југословенску цигуру!

Срп. штампарија дра Св. Милетића.